

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI

DÖVİZ KURU VE İHRACAT İLİŞKİSİ: KONYA İLİ
ÖRNEĞİ

Beyza YILDIRIM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Fatih MANGIR

Konya-2019

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin

Adı Soyadı BEYZA YILDIRIM

Numarası 064226001008

Ana Bilim / Bilim Dalı İKTİSAT/İKTİSAT

Programı Tezli Yüksek Lisans Doktora

Tezin Adı DÖVİZ KURU VE İHRACAT İLİŞKİSİ:KONYA İLİ ÖRNEĞİ

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin

Adı Soyadı	BEYZA YILDIRIM
Numarası	064226001008
Ana Bilim / Bilim Dalı	İKTİSAT/İKTİSAT
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Fatih MANGIR
Tezin Adı	DÖVİZ KURU VE İHRACAT İLİŞKİSİ:KONYA İLİ ÖRNEĞİ

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan başlıklı bu çalışma/...../..... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Doc. Dr. FATİH MANGIR	(Dan. Mem.)	
Prof. Dr.	Haldun SOYDAL	
Doç. Dr.	A. Fatih MANGIR	

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmamda beni yönlendiren ve bana yardımcı olan değerli hocam Doç. Dr. Fatih MANGIR'a teşekkür eder saygılarımı sunarım. Ayrıca çalışmalarım sırasında her aşamada desteğini verdiği için eşim Serdar YILDIRIM 'a, bana manevi güç veren, varlıklarına şükrettiğim oğlum Faruk Ayaz ve kızım Ayza Talia'ya ,ümit verip cesaretlendiren desteğini esirgemeyen annem Cevahir YÖRÜK'e , sabır gösterip yardım eden kayınvalidem Selime YILDIRIM'a ve her zaman yanımda olan aileme sonsuz teşekkür ederim.

ÖZET

DÖVİZ KURU VE İHRACAT İLİŞKİSİ: KONYA İLİ ÖRNEĞİ

YILDIRIM, Beyza

Yüksek Lisans, İktisat Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Fatih

MANGIR Mart, 2019- 117 Sayfa

Türkiye geneli ile karşılaştırıldığında dış ticaret fazlası veren Konya ili, gelişen ekonomik yapısı ile gelecekte önemli bir sanayi kenti olma yolunda adaydır. Bu tezde Konya ilinde ihracat ile reel efektif döviz kuru arasındaki ekonomik ilişkiler, 2002:M01-2018:M10 dönemi aylık verileri kullanılarak, eşbütünleşme analizi Johansen yöntemiyle ve nedensellik analizi Granger yöntemleriyle incelenmiştir. Analiz döneminde yer alan ve yapısal kırılmalı testler tarafından kesin biçimde belirlenen 2008 küresel ekonomik krizinin etkileri de oluşturulan bir kukla değişken yardımıyla analizlere dâhil edilmiştir. Serilerin durağanlığı; Vogelsang ve Perron (1998) yapısal kırılmalı ADF birim kök testi ile sınıanmış ve serilerin I(1) oldukları görülmüştür. Seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı; Johansen (1988) yöntemiyle test edilmiş ve serilerin eşbütünleşik oldukları tespit edilmiştir.

Uzun ve kısa dönem analizleri VEC yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Uzun dönem analizinde; reel efektif döviz kurundaki %1'lik artışın, Konya'nın ihracatını ortalama %0,56 oranında azalttığı, 2008 küresel ekonomik krizinin de Konya'nın ihracatını olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir. Kısa dönem analizi sonucunda; reel efektif döviz kurunun, Konya'nın ihracatını yine azalttığı görülmüş olup, bu sonuçlar iktisat teorisi ve önsel beklentilerle uyumludur. Modelin hata düzeltme

teriminin katsayısı (-0.05) negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu durumda; eşbütünleşik hareket eden ihracat ve reel efektif döviz kuru serileri arasında meydana gelen sapmalar uzun dönemde ortadan kalkmakta ve modelin hata düzeltme mekanizması çalışmaktadır. Bu durum, yapılan analizlerin güvenilir olduğunda da bir kanıt oluşturmaktadır. Nedensellik analizi Granger (1969) yöntemiyle yapılmış ve reel efektif döviz kurundan, Konya'nın ihracatına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Bu durum; değişen reel efektif döviz kurunun, Konya'nın dış ticaret rekabet gücünü ve ihracat gelirlerini etkilediğini göstermektedir. Tersine Konya'nın ihracatından reel efektif döviz kuruna doğru nedensellik ilişkisi çıkmamıştır. Bu da akla yatkın bir sonuçtur. Çünkü Konya'nın ihracatı ile elde edilen dövizler, ülke genelindeki nominal döviz kurunu etkileyecek düzeyde değildir. O halde ülke ekonomisini yöneten karar organlarının, reel efektif döviz kurunu, ülkenin dış ticaret rekabet gücünü olumlu yönde etkileyecek biçimde düzenlemeye/tutmaya özen göstermelerinin, ülkenin ihracatını artırma noktasında yararlı olacağı ifade edilebilir.

Bu sonuçlardan önerilecek ekonomik politika yorumuna göre, devalüasyon ekonomik olarak beklendiği gibi ihracatı Konya özelinde artırmaktadır. Esneklik yoktur. Bu yüzden yapılan ticaret politikaları kur üzerinden değil daha yapısal daha stratejik olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret, Döviz Kuru, Konya, İhracat, İthalat.

SUMMARY

EXCHANGE RATE AND EXPORT RELATIONSHIP: THE CASE OF KONYA PROVINCE

YILDIRIM, Beyza

Master Thesis, Department of Economics

Supervisor: Assoc. Dr. Fatih

MANGIR March, 2019- 117 Pages

Konya, when compared with overall Turkey, has foreign trade surplus and with its developing economic structure, is a candidate for being an important industrial city in the future. In this thesis, where in the period 2002: M01-2018: M10 monthly data was used, the economic relations between exports and real effective exchange rate in Konya province was investigated by using the cointegration analysis by Johansen method and the causality analysis by Granger method. The effects of the 2008 global economic crisis, which were determined by structural break tests in the analysis period, were also included in the analysis with the help of a dummy variable. The stability of the series; Vogelsang and Perron (1998) were tested with structural fracture ADF unit root test and the series were found to be I (1). The existence of the cointegration relationship between the series was tested by Johansen (1988) method and it was determined that the series were cointegrated.

Long and short term analyzes were performed by VEC method. In long-term analysis; It is determined that 1% increase in real effective exchange rate reduced Konya's exports by 0.56% on average, and 2008 global economic crisis has negatively affected Konya's exports. As a result of short-term analysis; real effective exchange rate has been observed to decrease Konya's exports again and these results are in line with economic theory and priorities. The coefficient of the error correction term of the model (-0.05) was found to be negative and statistically significant. In this case; The deviations between the co-operative moving export and real effective exchange rate series are eliminated in the long term and the model's error correction

mechanism works. This also provides evidence that the analysis is reliable. The causality analysis was made by the Granger (1969) method and a one-way causality relationship was determined from the real effective exchange rate towards Konya's exports. This shows that the real effective exchange rate affects the foreign trade competitiveness and export revenues of Konya. On the contrary, there is no causal relationship between Konya's exports and real effective exchange rates. This is a plausible result because the currencies obtained by Konya's exports are not at a level to affect the nominal exchange rate throughout the country. Therefore, it can be stated that the fact that the decision-making bodies that manage the economy of the country pay attention to regulate/keep the real effective exchange rate in a way that positively affect the foreign trade competitiveness of the country will be beneficial in increasing the country's exports.

According to the economic policy interpretation to be proposed from these results, the devaluation increases exports in Konya as expected in economic terms. Therefore, trade policies should be more structural and more strategic rather than through exchange rate.

Keywords: Foreign Trade, Exchange Rate, Konya, Export, Import.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET	ii
SUMMARY	iv
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

DÖVİZ KURU: KAVRAMLAR VE TEORİK ÇERÇEVE

1.1. Döviz Kuru ve Temel Tanımlar	6
1.1.1 Nominal Efektif Döviz Kuru	8
1.1.2 Reel Döviz Kuru	9
1.1.2.1. İkili Reel Döviz Kuru.....	13
1.1.2.2. Çoklu veya Reel Efektif Döviz Kuru.....	14
1.2. Döviz Kuru Sisteminin Unsurları Ve Yapısı	15
1.2.1. Sabit Döviz Kuru Sistemi	16
1.2.2. Esnek Kur Sistemi.....	17
1.2.3. Karma Kur Sistemleri.....	19
1.2.3.1. Döviz Kuru Bantları	20
1.2.3.2. Yönetimli Dalgalanma	20
1.2.3.3. Döviz Kuru Bantları	21
1.2.3.4. Yönlendirilmiş Sabit Parite	22
1.2.3.5. Ayarlanabilir Sabit Kur Sistemi	22

1.2.3.6. Para Kurulu	23
1.3. Döviz Kurunu Etkileyen Faktörler	25
1.3.1. Cari İşlemler Dengesi	27
1.3.2. Enflasyon Oranı	27
1.3.3. Faiz Oranları	28
1.3.4. Maliye Politikası	29
1.3.5. Mal Fiyatlarındaki Değişmeler	29
1.3.6. Üretimde Göreli Verimlilik Artışları ve Beklentiler	30
1.3.7. Yatırım Politikaları.....	30
1.3.8. Dış Ticaret Uygulamaları	31

2. BÖLÜM

DÖVİZ KURU, CARİ İŞLEMLER DENGESİ:TEORİ VE POLİTİKALARI

2.1. Döviz Kuru Teorileri	34
2.1.1. Dış Ticarete İlişkin Yaklaşım	34
2.1.1.1. Cari İşlemler ve Sermaye Hareketleri.....	35
2.1.1.2. Satınalma Gücü Paritesi.....	36
2.1.1.3. Faiz Oranı Paritesi Teorisi	36
2.1.2. Finansal Yaklaşımlar	38
2.1.2.1. Döviz Kurlarına Monetarist Yaklaşım.....	39
2.1.2.2. Portföy Tercih Modelleri	39
2.1.3. Dinamik Döviz Kuru Modelleri.....	40
2.1.3.1. Kurların Aşırı Tepkisi ya da Hedefi Aşma	41
2.1.3.2. Spekülatif Baloncuklar Teorisi.....	44
2.2. Döviz Kuru Politikaları	45
2.2.1. Bir Araç Olarak Döviz Kuru Politikaları.....	48
2.2.1.1. Devalüasyon ve Dış Ticaret	48

2.2.1.1.1. Esneklik Yaklaşımı	49
2.2.1.1.2. Massetme Yaklaşımı.....	52
2.2.1.1.3. Parasal Yaklaşım	55
2.2.1.2. Revalüasyon ve Dış Ticaret	56
2.2.2. Bir Amaç Olarak Döviz Kuru Politikaları	57
2.2.2.1. Gerçekçi Döviz Kuru Politikası	57
2.2.2.2. Yerli Paranın Aşırı Değerlen(diril)mesi.....	58
2.2.2.3. Yerli Paranın Düşük Değerlen(diril)mesi	60

3. BÖLÜM

DÖVİZ KURU VE İHRACAT İLİŞKİSİ: KONYA İLİ ÖRNEĞİ EKONOMETRİK ANALİZ

3.1. Döviz Kuru ve Dış Ticaret İlişkisi Literatür	61
3.2. Konya İli Dış Ticareti ve Görünümü.....	71
3.3. Araştırmanın Veri Seti.....	76
3.4. Araştırmanın Modeli	76
3.5. Araştırmanın Yöntemi ve Yapılan Analizler	78
3.5.1. Birim Kök Testi	78
3.5.2. Eşbütünleşme Testi	79
3.5.3. Uzun ve Kısa Dönem Analizleri	81
3.5.3.1. Uzun Dönem Analizi	81
3.5.3.2. Kısa Dönem Analizi	82
3.5.4. Nedensellik Testi.....	83
3.6. Araştırmanın Sonucu ve Öneriler	85
SONUÇ.....	86
KAYNAKÇA.....	94
EKLER	107

Ek 1: Veri Setine Ait Tanımlayıcı İstatistikler	107
Ek 2: Serilerin Normal Hallerinin ve Mevsim Etkilerinden Arındırılmış Hallerinin Grafikleri.....	107
Ek 3: Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testine Ait Ekran Görüntüleri	108
Ek 4: Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi Grafikleri	110
Ek 5: Optimum Gecikme Uzunluğu Belirleme Kriterleri.....	111
Ek 6: 4 Gecikmeli VAR Modelinin İstikrarlı Olduğuna İlişkin Ters Polinomal Kökler Grafiği	112
Ek 7: 4 Gecikmeli VAR Modeline Ait Otokorelasyon Testi Sonuçları	112
Ek 8: 4 Gecikmeli VAR Modeline Ait Değişen Varyans Testi Sonuçları.....	113
Ek 9: Johansen Eşbütünleşme Testine Ait Ekran görüntüsü.....	113
Ek 10: Uzun Dönem Analizi Sonuçları	114
Ek 11: Kısa Dönem Analizi Sonuçları.....	115
Ek 12: Nedensellik Testi Sonuçları	116

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1 Döviz Kuru ile Dış Ticaret Arasında İlişki	61
Tablo 2 Döviz Kuru ile Dış Ticaret Arasında İlişki	63
Tablo 3 Döviz Kuru Politikaları İle Dış Ticaret Hadleri İlişkisi Literatür	67
Tablo 4 Konya'nın Dış Ticaret İstatistikleri (2002-2017).....	73
Tablo 5 Vogelsang ve Perron Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi Sonuçları	79
Tablo 6 Johansen Eşbütünleşme Testi Sonuçları	81
Tablo 7 Uzun Dönem Analizi Sonuçları (VEC)	81
Tablo 8 Kısa Dönem Analizi Sonuçları.....	82
Tablo 9 Nedensellik Testi Sonuçları	84

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 Overshooting Modelinin İşleyişi	43
Şekil 2 Devalüasyon Sonrası Dış Ticaret ve J Eğrisi	51
Şekil 3 Esneklik- Massetme Yaklaşımı ve Devalüasyon	54
Şekil 4 Konya'nın Nüfusu (2010-2017) (Bin Kişi).....	71
Şekil 5 İhracatın İthalatı Karşılama Oranı-Konya/Türkiye (%)	74
Şekil 6 Konya İhracat Verileri (2002-2017).....	75

GİRİŞ

Sağlıklı bir büyümenin gerçekleştirilebilmesi için dışa açık ekonomilerde döviz kurlarını etkileyen faktörlerin doğru analiz edilmesi ile kur politikalarının sağlam zemine inşa edilmesi gerekmektedir. Çünkü döviz kuru politikaları özellikle imalatçı sektörlerin dış ticaret ve üretim performansları üzerinde doğrudan etkiler meydana getirmektedir. Bu nedenle sanayileşme stratejisinin sürdürülebilir büyüme odaklı olarak gerçekleştirilmesi için tutarlı bir döviz kuru rejimi ve politikalarının uygulanması gerekmektedir. Standart Mundell-Fleming modelinde ileri sürülen ticaret kanalına göre, reel kurdaki düşüşlerin dış ticareti ve üretimi olumlu etkileyebilmesi için, sırasıyla Marshall-Lerner koşulunun geçerli olması gerekmektedir. Ayrıca ihracatçı sektörlerin üretim artışı oranının da diğer sektörlerde görülen daralmadan daha fazla olması gerekmektedir.

Türkiye gibi ara mallarda önemli ölçüde ithalata bağımlı olan ülkelerde döviz kuru değişimlerinin etkileri hem makro hem de mikro göstergeler üzerinde oldukça etkili olmaktadır. Döviz kurlarında hareketliliğe neden olacak dış kaynaklı beklenmedik gelişmeler; yurt dışı piyasalardaki dalgalanmalar, petrol fiyatlarının yükselmesi savaş, vb. olabilirken, iç kaynaklı gelişmeler; siyasi istikrarsızlık, yönetim şeklinin farklılaşması vb. gelişmeler olmaktadır.

Günümüzde ağırlık kazanan görüşe göre döviz kurunun ithalat ve ihracata bağlı olarak piyasa koşullarında değerini bulması, sabit bir değişken olarak merkez bankaları tarafından yönlendirilebilmesi gerekmektedir. Ayrıca dövizin üretim dışı atıl bir yatırım aracı olmaktan çıkartılıp gerçek değerinde ülkelerin kendi çıkarlarına uygun bir fiyat düzeyinde yani dengede konumlanması gerekmektedir. Dış ticaret (ihracat ve ithalat) ile döviz kurları arasındaki ilişkileri inceleyen birçok bilimsel çalışma yapılmış ancak hiçbir zaman istikrarlı bir sonuca ulaşamamıştır. Kimi

zaman bu değişkenler arasında oldukça anlamlı ilişkiler söz konusu iken, kimi zamanda hiçbir anlamlı ilişkiye rastlanamamıştır. Hatta aynı ülke ve aynı örneklem dönemi için farklı tahmin yöntemlerinin kullanılması durumunda farklı sonuçlar elde edilebilmektedir. Bununla birlikte çalışmanın önemli bulgularından biri olarak, döviz kurları ile dış ticaret dâhil pek çok değişken arasında bağıntı bulunduğundan ileri sürülebilecek genellenebilir yargılara ulaşılamamaktadır.

Bu çalışmanın amacı, döviz kuru ve dış ticaret ilişkisi bağlamında iktisat literatüründe yer almış teoriler ve kuramlardan yola çıkarak döviz kuru politikaları hakkında açıklamalarda bulunduktan sonra Konya ili özelinde ekonometrik bir analiz yaparak değerlendirmelerde bulunabilmektir.

Çalışmanın birinci bölümünde döviz kuru teorileri, sistemleri ve belirleyicileri ana başlığı altında döviz kuru teorileri, döviz kuru sistemleri ve döviz kuru belirleyicileri alt başlıklarına yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümde makro düzeyde döviz kuru politikaları ve dış ticaret üzerinde etkili olan kavramlara yer verilmiş ve bu kavramlar hakkında yerli ve yabancı olmak üzere geniş kapsamlı literatür taraması yapılmıştır. Son bölümde ise teorik bölümlerde yapılan açıklamalardan sonra Konya ilinde bir araştırma yapılmıştır. Çalışmanın bölümler itibariyle genel sonuçlarına bakıldığında şunları sıralamak mümkündür;

Döviz kuru belirleyicilerine dair yapılan açıklamalardan yol çıkarak öncelikle çok değişkenli bir yapının etkili olduğunu ifade etmek mümkündür. Kur değişimleri birden çok faktöre bağlı olarak gelişmekte ve birden çok araç veya politika ile düzenlenmektedir. Örneğin ulusal ekonomide oluşacak bir büyüme ülkenin kişi başına reel gelirini yükselterek, ithalatın gelir talep esnekliğine bağlı olarak ithal mallara olan talebin artmasına yol açabilmektedir. Sonuçta da döviz kurunun yükselmesine yani ulusal paranın dış değerinin düşmesine neden olduğu ayrıca ulusal paranın değer kazanması, dış ticaret dengesini ithalat yönlü olarak bozmaktadır. Eğer ulusal ekonomi ile birlikte ticaret yapılan yabancı ekonomilerde büyüme kaydederlerse kişi başına artan gelir nedeniyle ticaret yapılan yabancı ekonomilerde ithal mal tüketeceklerinden ulusal ekonomide döviz arzı artabilecektir. Bu durumda döviz kurundaki değişmenin ne yönde olacağı ulusal ekonomideki ihracatın ithalattan

daha hızlı ya da daha yavaş artmasına göre belirlenecektir. Dış dünyaya göre daha hızlı büyüyen ülkenin ulusal parası döviz piyasalarında değer kaybederken, dış dünyadan daha yavaş büyüyen ülkenin ulusal parası ise değer kazanacaktır. Bu değişimlerin kontrol altına alınmasında pek çok araç ve yöntemin varlığı görülmekle birlikte bunlardan biri Satınalma Gücü Paritesidir (SGP). SGP kısaca, açık ekonomilerde uluslararası mal piyasasını dengeye getirmek üzere kurların fiyat farklılıklarına göre ayarlanmasını savunmakta olup tek fiyat kanununun döviz piyasalarına göre düzenlenmiş şeklidir.

Bir ülkenin uluslararası rekabet gücünü belirlemek amacıyla genellikle satın alma gücü paritesine göre hesaplanmış reel kur kullanılır. Ancak uluslararası ticarete rekabet gücünün belirlenmesinde sadece satın alma gücü paritesine göre hesaplanan reel kurun kullanılması çeşitli yorumlara yol açmaktadır. Örneğin SGP'ye göre, ulusal paranın aşırı değerlendiği bir dönemde ihracata konu olan malların birim maliyetindeki düşüş nedeniyle ihracatta büyük bir artış yaşanabilir. Dolayısıyla nispi maliyetleri göz önüne alan yeni bir ölçüt rekabet gücünü değerlendirebilir. SGP'nin Mutlak Satınalma Gücü Paritesi ve Göreceli Satınalma Gücü Paritesi olmak üzere iki alt unsuru bulunmaktadır.

Ancak döviz kurlarının tek yönlü değil örneğin göreceli fiyatlar, gelir düzeyi, para arzı, faiz oranı gibi değişkenlerin etkilediğini ve bu etkinin hareket doğrultusunu farklı yönlerden ele alan modellerle de açıklanmasına gereksinim vardır. Bu noktada parasalcı yaklaşımdan söz edilmektedir. Parasalcı yaklaşım teorisine göre, dış dengeyi sağlamaya yönelik olarak herhangi bir malın fiyatının, o malın arz ve talebine bağlı olduğu ilkesine dayanarak ulusal paranın fiyatı olan döviz kurlarının ulusal paranın arz ve talebine bağlı olduğunu savunmaktadır. Dolayısıyla piyasaya arz edilen ulusal para miktarının talep edilen miktarı geçmesi halinde döviz piyasasında ulusal para değer kaybedecektir. Aynı şekilde ulusal paranın talep miktarı arz miktarını geçerse de ulusal para değer kazanacaktır. Ayrıca parasalcı yaklaşım teorisini farklı yönlerden ele alarak açıklamaya çalışan modeller, döviz kuru ve faiz oranı arasındaki ilişki açısından da farklılıklar göstermektedirler. Burada parasalcı yaklaşım teorisinin açıklanmasında temel olarak iki modelden bahsetmek

gerekir. Bu modeller, esnek fiyat modeli (Chicago Teorisi) ve katı fiyat modeli (Keynesyen Teori) şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Chicago teorisi olarak da adlandırılan esnek fiyat modeli, fiyatların tam esnek ve sermayenin tam serbest olduğu varsayıldığında döviz kuru ve nominal faiz oranı arasındaki pozitif ilişkiyi açıklamaktadır.

Ekonomideki tutumlar ve varlıklar arasındaki durum ele alan Portföy Dengesi Yaklaşımı Teorisinde bireyler, varlıklar içerisinde beklenen getirisi diğerlerine göre daha yüksek olandan yana tercih kullanarak portföy oluştururlar. Bu tipteki tutumlar ise döviz kurunun belirlenmesinde etkili olabilecek bir faktör olarak değerlendirilebilir. Teoriye göre, yatırımcılar servetlerini nakit para, reel mallar ve tahvil gibi hazine araçlarından oluşturduklarından bahsi geçen varlık grubuna dair talep yalnızca getiri oranına göre değil, diğer ikame varlıkların getiri oranlarına göre de belirlenmektedir.

Döviz kurlarının belirlenmesinde her ülkenin kendi dinamiklerine, dış alemdeki gelişmelere, teknolojik koşullara, müdahalelere vs. göre değişimler gösterdiği anlaşılmaktadır. Değişim faktörlerinin çok sayıda olması alınacak önlem, izlenecek politika ve düzenlemelerin de aynı şekilde çok sayıda ve genellikle iç içe olmasını gerekli kılmaktadır. Nitekim bu konuda çalışmada uzun bir literatür özetine yer verilmiştir.

Günümüzde ağırlık kazanan görüşe göre döviz kurunun ithalat ve ihracata bağlı olarak değerini bulması, yine sabit bir değişken olarak merkez bankaları tarafından belirlenmesi, dövizin bir yatırım aracı veya spekülasyon bir araç olmaktan çıkartılıp gerçek değerinde ülkelerin kendi çıkarlarına uygun bir fiyat düzeyinde konumlanmasıdır. Döviz kuru ile dış ticaret ilişkisini açıklamaya çalışan iki alternatif teori vardır. Nedenselliğin dış ticaretteki değişimlerden reel döviz kurlarına doğru olduğunu ileri süren Standart Teori bunlardan ilkidir. Standart teori yaklaşımına göre, dış ticaretteki bir iyileşme dışarıdan içeriye doğru bir gelir transferine neden olacağından yurtdışı fiyat düzeyine nispeten yurtiçi fiyat düzeyinde de bir yükselmeye yol açacaktır. Yansıma olarak isimlendirilen diğer yaklaşımda ise,

nedensellik ilişkisinin döviz kurlarındaki değişimlerden dış ticarete doğru olduğunu iddia ederek ilk yaklaşımın tam tersi bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye açısından bakıldığında ihracat ürünlerinin imalatında ithal ara mallarının önemli oranlarda kullanılması döviz kurlarındaki dalgalanmayı oldukça önemli hale getirmektedir. Özellikle son yıllarda ihracatta reel anlamda artış eğilimi gözlenirse de, ithalat ihracattan daha hızlı bir şekilde artışını sürdürmüş ve böylece cari açık büyümeye devam etmiştir. Diğer yandan, ihracat hacminin sadece döviz kurundan değil, aynı zamanda girdi maliyetleri, verimlilik, üretim kapasitesi, fiyat politikası, dış talep ve uluslararası piyasaların yapısı gibi faktörlerden de etkilenmesi birçok bilimsel çalışmada ilişki bulunamamasına sebep olmuştur. Bu nedenle diğer iktisat politikası araçlarıyla yeterince desteklenmeyen, merkez bankalarının müdahalesinin olmadığı bir döviz kuru politikası dış ticaret dengesini sağlamada yeterince etkili olmamaktadır.

Döviz kuru politikaları ile dış ticaret hadlerinin ilişkisine bakıldığında hükümetlerin uluslararası ödemelerini belli bir düzen içinde gerçekleştirmek amacıyla dış ödeme dengesini etkilemek için döviz kuru ile ilgili olarak aldıkları kararların ve tüm önlemlerin döviz kuru politikası kapsamına girdiği ifade edilebilir. Bu önlemler çoğu defa uluslararası para sisteminin yönlendirilmesi ile belirlenir. Örneğin serbest dalgalanma, para politikası kurulu vb. yukarıda açıklanan önlem ve politikalar bu kapsamda değerlendirilebilir. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde de Konya ili özelinde yapılan araştırmanın ekonometrik analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

1. BÖLÜM

DÖVİZ KURU: KAVRAMLAR VE TEORİK ÇERÇEVE

1.1. Döviz Kuru ve Temel Tanımlar

Teknik anlamda döviz kuru uluslararası ödemelerde kullanılan her türlü para, çek, para yerine geçen bono, poliçe gibi ödeme araçlarını ifade etmektedir. Bu bakımdan döviz kavram denildiğinde yabancı birimdeki bir paranın diğer ulusal para cinsinden karşılığı veya değeri olarak kabul edilmektedir. Para birimlerinin birbirine karşı değeri söz konusu olduğundan iki taraflılık durumu vardır. İki taraflı nominal döviz kuru olarak da isimlendirilen bu yaklaşıma göre bir birim yabancı paranın ne miktarda ulusal para ile değiştirildiği ifade edilir. Dolayısı ile bir işlemin uluslararası ticarete konu olabilmesi için karşılıklı en az iki farklı devlet ve bu durumun doğal bir sonucu olarak en az iki farklı para biriminin olması gerekmektedir (Işık, 2005: 121).

Karagöz (2009)'e göre basit bir tanımlamayla “döviz kuru, diğer paralar cinsinden ulusal paranın değeridir. Bu değer, belirli bir zaman aralığında, yabancı paranın arz ve talebinin baskılarının etkileşimi olarak görülebilir. Döviz arz ve talebine göre oluşan ve bir birim yabancı paranın satın alabileceği ulusal para miktarıdır. Ayrıca, bir ülkenin ulusal parasıyla yabancı paralar arasında kurulan aritmetik ilişkiye eşitlik anlamına gelmek üzere döviz kuru oranı ya da parite denir. Döviz kurunu herhangi bir yabancı paranın ulusal para cinsinden değeri olarak ifade etmek mümkündür” (Karagöz, 2009: 8).

Özellikle sanayileşmenin başladığı dönemler ve pozitivist gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan ulus kavramının etkisiyle devletlerin iktisadi yapılarının gelişmesine bağlı olarak siyasi ve iktisadi bağımsızlığın en önemli göstergelerinden biri olan para birimleri ulusal ekonomilerin simgesi haline gelmiştir.

Devletler, geçirdikleri tarihi evreler bakımından geçmişten bugüne kadar olan kültürel, siyasi ve iktisadi kazanımlarını bu para birimlerinde birleştirerek para birimlerine farklı anlamlar kazandırmışlardır. Örneğin AB girişinden önce Hollanda'nın kullandığı para birimi olan Gulden ve Polonya para birimi olan Zloty (Zloti) ulusal dillerinde altın anlamına gelmektedir. Türklerin ve İtalyanların kullandıkları Lira ve Liret ile İngilizlerin Sterlin'i Pound kökünden gelmektedir ki bu da Latince eczacılıkta kullanılan bir ağırlık birimini işaret etmektedir. Yine Almanların çok uzun bir dönem kullandıkları para birimi olan Mark da belli bir miktar altın ve gümüşü ifade etmektedir. Burada tek istisna Japon para birimi olan Yen'dir. Yen en yalın haliyle yuvarlak anlamına gelir ve Japon'ların para birimini tasvir etmektedir (Alptekin, 2009. 3).

Görüldüğü gibi tüm bu devletlerin birbiri ile olan iktisadi ilişkilerinde kullandıkları bu farklı para birimlerinin oluşturduğu piyasaya döviz piyasası denmektedir. İşte bu piyasada gerçekleşen döviz kurları ulusal para cinsinden artış veya azalış eğilimine girebilmektedir. Oluşabilecek olası bir artış, yani bir birim yabancı paranın daha fazla miktarda ulusal para ile karşılanması nominal değer kaybı olarak adlandırılmaktadır ki bu durum sonucunda yurtiçinde üretilen mal ve hizmetlerin ekonomik değeri yabancılar için ucuzlarken, yerleşiklerin yurtdışından mal ve hizmet alımlarına ilişkin ödedikleri miktar bir öncekine göre artışla sonuçlanmaktadır. Diğer taraftan iki taraflı nominal döviz kurunda meydana gelebilecek olası bir düşüş sonucunda bir birim yabancı para daha az ulusal para ile karşılanmaktadır. Bu durumda ise nominal değer kazancından bahsetmek mümkün olabilmektedir ki; bu durumda da yurtiçinde üretilen mal ve hizmetlerin ekonomik değeri yabancılar için daha pahalı duruma gelirken, nominal değer kazancı sonucunda yerleşiklerin yurt dışında üretilen mal ve hizmet alımına ilişkin ödedikleri miktar bir önceki duruma göre daha az olmaktadır. Özellikle ödemeler dengesi açısından değerlendirildiğinde nominal değer kazancının artı bir değer olarak ifade edilmesi mümkündür (Ünsal, 2005: 14).

Döviz kurunun hesaplanmasında hangi para biriminden yola çıkıldığı esasına dayanan iki yöntem söz konusudur. Bunlardan birincisi döviz kurunu, bir birimlik

yabancı para birimi karşılığına denk gelen ulusal(yerel) para miktarı/miktarı olarak hesaplanan “dolaysız kotasyon” denilmektedir. Bu yöntem ayrıca “Avrupa Yöntemi” de denmektedir. İkincisi ise döviz kurunu, bir birim ulusal para karşılığı yabancı para birimi miktarı ile hesaplayan “dolaylı kotasyon” veya “Amerikan Yöntemi”dir. Uluslararası piyasalarda kabul gören genellikle Avrupa Yöntemidir. Bu uygulamanın en çarpıcı istisnası İngiltere’de ortaya çıkmaktadır. İngiliz Sterlin’inin fiyatının Amerikan yöntemine göre belirlenmesi esas itibariyle tarihsel nedenlerle ilgilidir. Şöyle ki; 1 pound 20 Schiling ve 1 Schiling de 12 Pence olarak kullanılmaktaydı. Ondalık olmayan bu para sisteminde çarpma ve bölme işlemi oldukça zor olduğundan Londra’da ve tüm dünyada kurun Pound başına yabancı para ile ifade edilmesi geleneği oluştu. 1971’de ondalık sisteme geçildiyse de bu uygulama terk edilmemiştir (Seyidoğlu, 2003: 299).

1.1.1 Nominal Efektif Döviz Kuru

Nominal döviz kuru için Nominal Efektif ve Ticaret Ağırlıklı döviz kuru ifadeleri de kullanılabilir. Basit bir açıklamayla nominal döviz kuru parasal bir gösterge olarak iki para biriminin birbiri karşısındaki nispi fiyat durumudur denilebilir. Her ülkenin para birimi üzerinden bir birim yabancı paranın ne miktarda ulusal paraya eşit olduğunu ölçmeye imkan tanıyan nominal efektif döviz kuru; günlük hayatta aynı yönde eğilimler göstermez. Çünkü iktisadi hayatta bir birim yabancı paranın hangi miktar ulusal paraya karşılık geleceği iktisadi hayatın işleyişine ve konjoktürel yapıya bağlı olarak farklılıklar arz edebilmektedir. Örneğin piyasada geçerli üç para birimi olduğu varsayımı altında bu para birimlerinden ulusal paranın, yabancı para birimi karşısında değeri artarken, bir diğeri karşısında değerinin azalma eğilimi göstermesi mümkündür. Bu bağlamda bir ülke ekonomisi için hesaplanan ulusal para biriminin yabancı para birimleri karşısındaki ortalama değişimini gösteren endekse “Nominal Efektif Döviz Kuru NEDK” denmektedir (Ünsal, 2005: 114).

NEDK, hesaplanırken geçerliği kabul edilmiş diğer tüm nominal döviz kurları değil karşılaştırma yapılacak olan ülkenin döviz kurları ele alınmaktadır. Bu yapılırken de ticari paylaşımında söz konusu ülkenin yerel ticari işlemlerde ne

derecede veya ne ölçüde paya sahip olduğuna bakılmaktadır. Örneğin bir ülkenin dış ticari işlemlerinde önemli bir payı olan diğer ülkelerin cari yıl nominal döviz kuru hesaplanırken şu şekilde bir formül kullanılabilir (Alptekin, 2009: 7)

$$N.E.D.K.: 100 \times \sum_{\text{tüm ülkeler}} \left[\frac{\text{cari yıl nominal döviz kuru}}{\text{baz yılı nominal döviz kuru}} \right] \times \text{baz yılı ticaret payı}$$

Formüle göre cari yıl nominal döviz kurunun, temel alınan bir yılın nominal döviz kuruna oranlanması suretiyle elde edilen büyüklük her ülkenin dış ticaretindeki pay ile ağırlıklandırılır. NEDK, piyasada geçerli olan kur nominal kurlardır. Nominal kurların hesaplanmasında ilgili dönem içinde gerçekleşen enflasyon oranı göz ardı edilmektedir.

1.1.2 Reel Döviz Kuru

Reel Döviz Kuru (RDK), nominal kurlarda ilgili dönem veya cari dönemin gerçekleşmiş olan enflasyon oranı dikkate alınarak oluşturulan reel döviz kurunda yurt dışında üretilen mal ve hizmetlerin yurt içindekiler cinsinden veya türünden nispi fiyatını ifade etmektedir. Reel döviz kuru kavramının uygulamadaki önemi uluslararası rekabetin ölçülebilmesinde sıkça başvurulan göstergelerden biri olmasından ileri gelmektedir (Kepenek ve Yentürk, 2010: 286).

Parasız, (1999) ve Seyidoğlu, (2003)'na göre "Reel döviz kuru iki ülkedeki malların nispi fiyatıdır. Bir diğer deyişle reel döviz kuru menşesi bir ülkeye ait olan malın, menşesi başka bir ülke malıyla ticaretinin yapıldığı oranı ortaya koyar. Reel döviz kuruna bazen ticaret haddi denilmektedir. İlgili dönemdeki enflasyon haddi dikkate alınarak nominal efektif kurlar üzerinden hesaplanan reel döviz kuru; yurtdışı mal ve hizmetler fiyatlarının yurt içi mal ve hizmetler fiyatlarıyla nispi olarak ifade edilmesidir. Reel kurlar uluslararası rekabette ülkeler arasında sıralamada kullanılmaktadır. Nominal döviz kuru (e), yurtdışı fiyat düzeyi (P*) ile çarpılarak, yurtiçi fiyat düzeyine (P) bölünmesiyle reel döviz kuru hesaplanmaktadır." Hesaplama aşağıdaki formülle gösterilmektedir (Parasız, 1999: 316, Seyidoğlu, 2003: 305).

$$R = \frac{e \cdot P^*}{P}$$

Formüle göre “eşitliğin payında yer alan ($e \cdot P^*$) ifadesi yurtdışı fiyat düzeyinin ulusal para cinsinden değerini ifade etmektedir. Eşitliğin tümüne bakıldığında ise ulusal para birimi cinsinden yurtdışı mal ve hizmetlerin fiyatının, yurtiçi mal ve hizmetlerin fiyatına oranı gösterilmektedir. Bu da ulusal para birimi cinsinden nispi fiyat düzeyini ifade etmektedir” (Ünsal, 2005: 116).

RDK görülecek dalgalanmalar piyasalar için oldukça önemlidir. Örneğin yerel piyasalarda RDK görülebilecek yükselmeler “reel değer kaybı” olarak ifade edilebilirken tersi durumda da “reel değer kazancı” olarak ifade edilebilmektedir. Reel değer kaybı durumunda fiyatlarda nispi yükselmeler görülür. Çünkü yurtiçinde üretilen mal ve hizmetler yurtdışındakiler karşısında görece daha ucuz hale gelmektedir. Bu durumda ucuzlayan mal ve hizmetlere yabancı talebi artabileceken iç piyasadaki alıcılar için fiyatlar yükselmiş olduğundan talebi zayıflatmaktadır. Böyle bir durumda ihracatta artış ve ithalatta azalış eğilimi ortaya çıkabilecektir. Zira RDK değeri artmış olacağından üreticiler için ihracat cazip hale gelecektir. RDK kazancı durumunda ise ihracat ürünlerinin fiyatları yurt dışında artacağından, yurt dışı talep de bir daralma görülebilir. Tüm bu gelişmeler ihracatı artırıcı/azaltıcı ya da girdi maliyetlerinden dolayı ithalatı artırıcı/azaltıcı bir etki meydana getirdiğinden reel değer kaybı/kazancı sonucunda net ihracat olumlu veya olumsuz yönde etkilenebilmektedir (Karluk, 2013: 373).

Reel değer kazancı veya kaybının reel döviz kurunda görülen değişime bağlı olarak gerçekleştiğinden yola çıkarak hesaplamada şu şekilde formül kullanılabilir.

$$\frac{\Delta R}{R} = \frac{\Delta P^*}{P^*} + \frac{\Delta e}{e} - \frac{\Delta P}{P}$$

Yukarıdaki formüle göre yurtiçi piyasalardaki enflasyon haddi yurtdışındakinden büyükse ($\Delta P/P > \Delta P^*/P$), nominal döviz kuru, söz konusu iç ve

dış enflasyon hadleri arasındaki farktan daha fazla yükselirse; bu durumda reel döviz kuru artarak reel değer kaybı ortaya çıkmaktadır. Döviz kuru ile enflasyon arasındaki ilişkiden doğan reel değer kaybı ya da kazancının uluslararası rekabeti etkilemede ne şekilde etkin olduğunu konunun bütünlüğünü sağlamak aşağıdaki gibi bir sayısal bir örnek yardımıyla açıklamak mümkündür (Alptekin, 2009: 8).

RNEK 1:

Enflasyon - Devalüasyon Makası Arasındaki Fark Kanalıyla Reel Değer Kaybı - Reel Değer Kazancı

Durum 1:

(Devalüasyon = Enflasyon)

Ex-Ante (Dönem Başı)

Döviz Kuru: 1\$ = 10 TL

Türkiye'nin ürettiği ihraç malının bir biriminin TL fiyatı: 10 TL Türkiye'nin ürettiği ihraç malının bir biriminin döviz fiyatı: 1\$

Ex-Post (Dönem Sonu)

Yıl boyunca enflasyon oranının % 100 olarak gerçekleştiği yani fiyatların iki katına çıktığı ve TL'nin Dolar kuru karşısında % 100 devalüe olduğu varsayımı altında,

Türkiye'nin ürettiği ihraç malının bir biriminin TL fiyatı: 20 TL Türkiye'nin ürettiği ihraç malının bir biriminin döviz fiyatı: 1\$

Görüldüğü üzere yurt içi piyasada enflasyon gerçekleştiğinde bu enflasyon oranına eşdeğer bir devalüasyon politikası uygulandığı zaman yurt içi mallarının ihraç fiyatlarının değişmediği ve rekabetin enflasyondan etkilenmediği görülmektedir.

Durum 2

(Devalüasyon < Enflasyon)

Enflasyonun aynı şekilde % 100 olarak gerçekleştiği, bununla birlikte ülkeye bol miktarda yabancı sermaye girdiği ve bollaşan döviz miktarının merkez bankasının döviz piyasasına müdahale etmediği için devalüasyon oranının enflasyona kıyasla daha düşük bir seviyede % 60 olarak gerçekleştiği varsayımı altında;

Ex-Ante (Dönem Başı)

Döviz Kuru: 1\$ = 10 TL

Türkiye'nin ürettiği ihraç malının bir biriminin TL fiyatı: 10 TL Türkiye'nin ürettiği ihraç malının bir biriminin döviz fiyatı: 1\$

Ex-Post (Dönem Sonu)

Fiyatların yıl boyunca % 100 oranında artış kaydederek 2 katına çıktığı fakat devalüasyonun % 60 oranında kaldığı varsayımı altında;

Ex- Post Döviz Kuru: 1\$ = 16 TL

Türkiye'nin ürettiği ihracat malının bir biriminin döviz fiyatı: 16 TL

Türkiye'nin ürettiği ihracat malının bir biriminin TL fiyatı: $(20 \text{ TL} * (1 / 16)) = 1.25\$$

Görüldüğü üzere yıllık devalüasyon oranı enflasyon oranının gerisinde kaldığı için bir birim ihracat malının dolar kuru cinsinden fiyatı % 25 oranında artış kaydetmiştir. Bu da reel değer kazancı olarak yorumlandığından ihracat azalmakta, ithalat artmaktadır. Sonuç olarak da net ihracat tüm bu gelişmelerden olumsuz etkilenmektedir.

İktisadi hayatta tek bir mal açısından hesaplanmayan reel efektif döviz kuru; teorik çalışmaların pek çoğunda ticarete konu edilen/edilmeyen malların nispi fiyatı şeklinde tanımlandığı görülmektedir. Buna göre;

$$\text{Reel Döviz Kuru: } \frac{\text{Ticarete Konu Olmayan Mal Fiyatları}}{\text{Ticarete Konu Olan Mal Fiyatları}}$$

Yukarıdaki gibi tanımlanan reel döviz kuru, ticarete konu olan malların yurt içinde üretilme maliyetini göstermektedir. Reel döviz kurunun artması ticarete konu olan malların maliyetinin nispi olarak arttığını ifade etmektedir Alptekin (2009)'e göre "ticarete konu olmayan malların fiyatının ticarete konu olan malların fiyatına oranı şeklinde tanımlanan Reel döviz kurunun en önemli avantajı kaynakların, ticarete konu olan ve olmayan sektörler arasında dağılımını yansıtır. Reel döviz kurunda oluşabilecek bir düşüş, ticarete konu olan malların üretimindeki karlılığın nispi olarak artmasına yol açarak, kaynakları ticarete konu olmayan sektörlerden ticarete konu olan sektörler arasında kaydıracaktır. Bu tanım analitik olarak cazip olmakla birlikte pratikte doğrudan bir karşılığı olmaması nedeniyle yaygın bir şekilde kullanılmamaktadır. Karışık rekabet yapısı içerisinde tek para birimi için hesaplanmış reel döviz kurunun rekabeti kısıtlı ölçüde yansıması nedeniyle birden fazla döviz kurundaki hareketin, göreceli fiyatlarla deflete edilerek hesaplandığı reel efektif döviz kurunun daha uygun olduğu vurgulanmaktadır" (Alptekin, 2009: 11).

RDK, hem nominal döviz kuru hem de nominal efektif döviz kurundan yola çıkılarak hesap edilebilmektedir. Bunun nedeni de bir ülkenin birden çok mal grubu ile birden çok ülke ile rekabet ediyor veya ticari ilişkilerde bulunuyor olmasıdır. Bundan dolayı RDK'nın gerçekçi bir efektif endeks olarak hesaplanması

gerekmektedir. Bunun için hesaplanan göstergeye “reel efektif döviz kuru endeksi REDKE” denilmektedir. Hesaba dahil edilen ülkeyle bu ülkenin diğer ticari rakip ve ilişkilerinden ileri gelen nispi fiyatlarının ağırlıklı ortalaması olarak hesaplanan REDKE bir ülkenin her sanayi kolundaki ticaret payı ve her ülkenin toplam ticaretinde her sanayi kolunun önemi hesaplamadaki ağırlıkları belirlemektedir (Saygılı, vd. 2010: 12-14; Kotan, 2002: 2).

Nominal efektif döviz kurunun fiyat endeksleri vasıtasıyla deflate edilerek elde edilen reel efektif döviz kurunun cebirsel formu aşağıdaki gibidir (Alptekin, 2009: 12).

$$REDK = \prod_{j \neq i} \left[\frac{P_i R_i}{P_j R_j} \right]^{W_{ij}}$$

- P_i** (i) ülkesinin fiyat endeksi
R_i (i) ülkesinin parasının döviz karşılığı
P_j (j) ülkesinin fiyat endeksi
R_j (j) ülkesinin parasının döviz karşılığı
W_{ij} (i) ülkesi için (j) ülkesinin ağırlığıdır.

Reel döviz kurunu, yurtiçi fiyat endeksinin yurtdışı fiyat endeksine oranı olarak tanımlayan alternatif yaklaşım, sadece ticarete konu olan ve olmayan malların yurtiçi nispi fiyatlarını değil, yurtdışı nispi fiyatlarını da yansıtmaması nedeniyle daha çok kabul görmektedir. Reel efektif döviz kurunun hesaplanmasında hangi ülkelerin kullanılacağı, bu ülkelerin endeks içindeki ağırlığının ne şekilde tespit edildiği ve hangi endekslerin kullanılması gerektiği sorusuna cevap bulabilmek için Reel efektif döviz kuru endeksinin hesaplanması ile ilgili kavramsal boyutu incelemek gerekmektedir. Reel döviz kurundan hareketle ikili ve çoklu reel döviz kuru tanımları yapılmakta olup bunlar aşağıda kısaca açıklanmıştır.

1.1.2.1. İkili Reel Döviz Kuru

Bir ülkenin ticari ilişki içinde olduğu diğer bir ülke ile ilişkilendirilmesi durumunda ikili reel döviz kuru kullanılmaktadır. İkili reel döviz kuru, yerli ülke ile

yabancı ülke fiyatlarını, temsili tüketim ya da üretim sepetlerini, yerli ya da yabancı para cinsinden ortak bir para birimine dönüştürerek yapılan karşılaştırmadır. Reel döviz kurları bir ülkenin dış ticaretteki rekabet gücünü ölçer. İkili reel döviz kuru hesaplamaları, para bloğu yapan ülkelerde ön plana çıkmaktadır. Yerli para cinsinden ikili reel kur formülü şu şekildedir (Kepenek ve Yentürk, 2010: 286-287);

$$R_d = (E_d \times P_f) / P_d$$

- R_d** Yerli para cinsinden ifade edilen ikili reel kuru,
E_d Yerli para cinsinden ifade edilen nominal döviz kurunu,
P_f Yabancı ülkenin fiyatlar genel seviyesini,
P_d Yerli ülkenin fiyatlar genel seviyesini ifade etmektedir.

R_d endeksinde bir artış ya da ulusal paranın reel olarak değer kaybetmesi, yurtdışı malların yurt içi mallara göre pahalılaştığı anlamına gelir. Yerli mal ve hizmetlerin fiyat ya da maliyetlerinin, yabancı mal ve hizmetlere oranla azalması yerli ürünlerin rekabet gücünde bir artış olarak tanımlanır. Söz konusu endekste bir azalış ise ulusal parada reel olarak değer kazanımını ifade edecektir. Diğer bir ifadeyle yerli mal ve hizmetlerin fiyat ya da maliyetlerinin, yabancı mal ve hizmetlere oranla arttığını gösterecektir (Kepenek ve Yentürk, 2010: 286-287).

1.1.2.2. Çoklu veya Reel Efektif Döviz Kuru

Bir ülkenin ticari ilişki içinde olduğu birden fazla ülke ile ilişkilendirilmesi durumunda çoklu ya da reel efektif döviz kuru kullanılır. Bu döviz kurunda ağırlıklandırma, endeks hesaplanmasında yer alan ülkelere belli ağırlıklar verilerek yapılır. Ağırlıklandırmada temel unsur, yabancı paralardan her birinin ülkenin uluslararası ticaretindeki önemidir. Yerli para cinsinden reel efektif kur formülü aşağıdaki gibidir (Kibritçioglu ve Kibritçioglu, 2004: 17).

$$RER_d = \prod_{i=1}^m [E_d \cdot P_i]^{w_i} \cdot 1 / P_d$$

RER_d Geometrik ortalamayla hesaplanan yerli para cinsinden ifade edilen reel efektif kuru,

E_d	Yerli para cinsinden ifade edilen nominal döviz kurunu,
P_d	Yerli fiyatlar genel seviyesini,
P_i	“i” ülkesindeki fiyatlar genel seviyesini,
M	Yerli ülkenin ticari ortaklarının ya da rakiplerinin sayısını,
W_{it}	Her ülkenin ($i = 1, \dots, m$) ağırlığını göstermektedir.

Çoklu ya da efektif kurun hesaplanmasında geometrik ortalama tercih edilmektedir. Aritmetik ortalama yoluyla da hesaplanabilen efektif kurda tercihin geometrik ortalamadan yana olmasının nedeni, geometrik ortalamanın, hesaplanması daha kolay olan aritmetik ortalamanın aksine simetriklik ve tutarlılık özelliklerine sahip olması, ayrıca baz yıldan etkilenmemesidir. Nominal ve reel döviz kuru ile ilgili olarak verilen teorik açılımın ardından özellikle reel döviz kurunun belirlenmesi anlamında izlenecek yol veya yaklaşım açısından iktisadi çevrelerce bir uzlaşma ortamı halen sağlanamamıştır. Bu konu ile ilgili olarak geliştirilen bakış açıları pek çok anlamda farklılıklar arz etmektedir (Özkan, 2003: 7).

1.2. Döviz Kuru Sisteminin Unsurları Ve Yapısı

Döviz kurları, iktisadi faaliyetlerin belirlenmesinde ve şekillenmesindeki en önemli paya sahip olan değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Çoğu iktisadi parametre gibi döviz kurlarının da geri besleme ve yayılma etkisi söz konusu olmaktadır. Döviz kuru sistemlerinden hangisi tercih edilirse edilsin söz konusu sistemlerin birbirlerine olan üstünlüğü desteklendikleri iktisat politikalarının şiddetine göre farklılık göstermektedir (Karagöz, 2009: 8).

Döviz kuru rejiminin ne olacağına ilişkin olarak ortaya atılan görüşlerde karşılaşılan sorunların reel ya da nominal kaynaklı mı olduğu sorusu problemin çözümü açısından ciddi bir önem taşımaktadır. Ekonomileri dış dünya ile eklemlenmiş olan ülkeler açısından esnek döviz kuru rejimi reel şoklara karşı bir yalıtım sağlarken, sabit kur rejimi ise nominal şoklara karşı daha etkili olabilmektedir (Duman, 2002: 142)

Genel olarak döviz kuru sistemi “döviz kurlarının nasıl ve hangi güçler tarafından belirleneceği, kurlarda serbestçe ya da resmî kararlarla değişme olup

olmayacağı veya hangi ölçülerde olabileceği gibi konularla” ilgili kurallar bütünü veya kısaca döviz kurlarının belirlenme ve değişim rejimi olarak tanımlanabilir” (Akan, 2010: 110). Bu nedenle ekonomik istikrar ile döviz kurları arasında sıkı bir ilişki vardır. Ücret ve fiyatlar gibi döviz kurlarının da bir fiyatı olması nedeniyle döviz kurunun sabitlenmesinin ekonomik istikrarın başlıca koşullardan biri olduğu kabul edilmektedir. Döviz kuru istikrarı, kur dalgalanmalarının durdurulması, cari kur ile reel kur arasındaki farkın kapatılması ve dış ticarete rekabeti engelleyecek şekildeki dalgalanmaların ortadan kaldırılması olarak ifade edilmektedir (Karamelikli ve Bayar, 2016: 226).

1.2.1. Sabit Döviz Kuru Sistemi

Ulusal paraların diğer ulusal paralarla değişim oranlarının resmi otoriteler tarafından belirlendiği ve uluslararası ödemelerde belirlenen bu fiyatların esas alındığı sistemdir. Döviz arz veya talebindeki değişiklikler döviz kuru üzerinde etkili olmazlar. Bu sistemde döviz kurları sadece gerek görüldüğü takdirde, hükümetler tarafından değiştirilirler. Sabit kur sistemlerinin temel özelliği, kurların aynı düzeyde sürdürülmesidir (Oksay, 2001: 10).

Sloman, (2004)’a göre “bu sistemde döviz kurları resmi otoritelerce belirlenmekte ve piyasa mekanizmasının işleyişine çeşitli şekillerde ve dozlarda müdahale edilerek döviz kurunun sabitliği korunmaya çalışılmaktadır. Bu sistemde, ulusal paralar ile yabancı paralar arasında resmi otoritelerce doğrudan ya da dolaylı olarak tespit edilmiş kurlar mevcuttur. Bu tespit edilmiş kurlar; parite kur, par değeri, resmi kur gibi adlar alabilmektedir. Sabit kur sistemi en iyi şekilde Altın Standardı Sisteminin uygulandığı dönemde işlemiştir. Sabit kur uygulamasının sağladığı bir takım avantaj ve dezavantajlar mevcuttur. Avantajları; ihracatçı ve ithalatçıların kur riskine karşı korunması, bunun sonucu olarak dış ticaretin geliştirilmesi gelmektedir. Başka bir avantajı, kur garantisi kredili işlemlerin artmasını sağlamaktadır. Kurların sabit tutulması, döviz kuru değişmelerinin sermaye akımları üzerinde doğuracağı riski ortadan kaldırmaktadır. Diğer taraftan, hükümetler, sabit kur düzenini korumakla yükümlü oldukları için, yurtiçi istikrar önlemlerine ağırlık verecekler ve para operasyonlarından kaçınacaklardır” (Sloman, 2004: 450). Bu avantajlarının

yanında sistemin bir takım sakıncaları da bulunmaktadır. Örneğin kurların yeterince esnek olmaması durumunda ödemeler bilânçosunda yaşanan bir takım dengesizlikler yurtiçi istikrar ve düzenleyici tedbirlerle giderilmeye çalışılmaktadır. Bu şekilde alınan bazı tedbirler dış ticareti sınırlandırılabilir.

1.2.2. Esnek Kur Sistemi

Esnek kur sisteminde kurlar piyasada arz ve talep koşulları tarafınca belirlenmektedir. Bu sistem sabit kur sistemine göre daha değişken bir döviz kuru ile sonuçlanırken, ekonomideki dışsal şoklar döviz kuruna doğrudan yansıdığı için rezervlerde, faizlerde ve fiyatlarda daha az değişkenliğe yol açmaktadır. Bu sistemi uygulayan bir ülkenin aynı zamanda döviz ve ticaret kontrollerinden arındırılmış olması gerekir. Esnek kur sistemine; “serbest”, “dalgalanan”, “yüzen”, kur sistemi de denilmektedir. Sistem, Chicago Okulu iktisatçıları tarafından savunulmaktadır. Döviz piyasasında denge ve ödemeler bilânçosu dengesi doğrudan doğruya döviz kurundaki değişimler ile sağlanır. Diğer taraftan esnek kur sisteminde, kurların arz ve talep değişmelerine karşı duyarlılığı, söz konusu arz ve talep eğrilerinin esnekliğine bağlıdır. Örneğin, döviz arz eğrisinin esnekliğinin düşük olduğu durumlarda, talepteki küçük bir kayma döviz kurunda büyük değişikliklere neden olabilecektir (Karluk, 2013: 336-337).

Esnek kur sisteminde, ülke içinde izlenen para ve maliye politikaları da döviz kurunu etkileyecektir. Örneğin para arzındaki bir artış, potansiyel dış açığa neden olacak ve döviz kurunu yükseltici bir etkisi olacaktır. Aynı şekilde, para arzı artışının uyardığı gelir artışı, döviz kurunun daha da yükselmesi sonucunu doğuracaktır. Ancak ekonominin likitide tuzağında olması durumunda para politikası aracılığı ile gelir ve faizlerde bir değişme meydana gelmediği için bu politikanın döviz kuru üzerinde bir etkisi olmamaktadır (Seyidoğlu, 2003: 365).

Diğer bir özel durum ise yatırımların faiz esnekliğinin sıfır olduğu ve sermaye hareketliliğinin bulunmadığı durumdur. Bu durumda faiz oranı değişmesine karşın gelir ve döviz kuru sabit kalacaktır. Genişletici maliye politikasının döviz kuru üzerinde etkisi olmasına karşın, bu etki belirsizdir. Örneğin likidite tuzağı durumunda faiz oranı değişmeyeceğinden ve sermaye hareketliliği de yoksa döviz

kuru üzerindeki etkisi sadece gelir değişmesi nedeniyle ortaya çıkacak ve dvız kuru yükselecektir. Ancak para talebinin esnekliği sıfır olduğunda, gelir sabit kalıp, faiz oranı artacak ve sermaye hareketliğinin mevcut olmaması koşuluyla dvız kuru düşecektir (Güran, 1987: 83-84).

lke deneyimlerine bakıldığında bankacılık ve para krizlerinin olduğu durumlarda esnek dvız kurlarının sabit dvız kurlarına oranla daha üstün bir mekanizma olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür. Bununla birlikte esnek dvız kurlarının uygun parasal politikalarla desteklenmesi gerekmektedir ki en optimal çıktı olarak istenilen düzeye ulaşılabilsin. Bununla birlikte esnek dvız kurlarının yabancı sermayedarın tercihleri ve seçimleri açısından taşıdığı risk ortamı da ciddi bir Şekilde değerlendirilmelidir (Parasız, 1998: 10-12).

Bu sistemi savunanların temel düşüncesine göre esnek dvız kuru sistemi uygulayan ülkelerde ulusal para gerçek değerine yakın bir değere sahiptir. Dvızın fiyatı arz ve talebe göre bağımsız olarak belirleneceği için gerçek değerinden uzaklaşması diye bir Şey söz konusu olamaz. Hükümetlerin belirlemiş olduğu kurlar ise çoğunlukla ulusal parayı aşır değerlendirir. Bu nedenle hükümetler belli zamanlardaki bu zamanları önceden kestirmek çok zordur, devalüasyon yapmak zorunda kalırlar. Bu da istikrar bozucu bir neticeye neden olur (Tunç, 2001: 73).

Sabit ve esnek kur sistemlerine genel olarak bakıldığında; sabit kur sisteminde kur istikrarını sağlayabilmek için ülkedeki merkez bankasında dvız rezervine ihtiyaç vardır. Oysa esnek kur sisteminde dış denge kendiliğinden sağlandığından, en azından orta vadede dış rezerve ihtiyaç yoktur. Devlet dvız birikimlerini rezervde tutmak yerine daha efektif bir Şekilde kullanabilme imkanına sahiptir. Esnek kur sistemi uygulayan devletler dış Şoklara karşı daha rahat bir tepki verebilirler. Yurt dışından kaynaklanan enflasyon veya deflasyon karşısında, kurlar hemen gerekli uyumu sağlayıp ekonomiyi bu denetim dışı faktörlerin etkisinden korurlar (Altay, 2007: 705-707).

Gerek esnek gerekse sabit dvız kuru sistemi altında ulusal paranın fiyatı yabancı para cinsinden azalmakta ya da artmaktadır. Sabit dvız kuru sisteminde

ulusal paranın fiyatı yabancı para cinsinden düşerse buna devalüasyon, yükselirse de revalüasyon denildiğine daha önce değinmiştik. Esnek döviz kuru sisteminde ise bu olay için farklı terimler kullanılmaktadır. Esnek kur sistemini uygulayan ülkeler sermayenin cazibesini attırmak için faiz oranını kullanırlar. Faiz oranı yüksek belirlenmiş ise kur yükselir, yani ulusal paranın değeri yabancı para cinsinden artar. Bunun terim olarak karşılığı “appreciation”. Eğer faiz oranı düşük tutulur ise kur düşer, yani ulusal paranın değeri yabancı para cinsinden ucuzlar. Buna da “depreciation” adı verilir (Karagöz, 2009: 1-2).

1.2.3. Karma Kur Sistemleri

Uluslararası para sistemi, “dünya üzerinde mevcut olan bağımsız ülkeler ile ekonomik birimlerin kendi aralarındaki her türlü ödemenin yapılabilmesine imkan tanıyan uluslararası kurumsal yapı, mekanizma ve uygulamalar bütünüdür. Bu anlamda uluslararası para sistemine uluslararası para düzeni de denir. Ayrıca değişik kaynaklarda konu, dünya para sistemi veya uluslararası para rejimi olarak da tanımlanmaktadır. Uluslararası para sistemi, milli para sistemlerini de kapsar ve onlara sıkı sıkıya bağlıdır. Milli para sistemlerinden farklı olarak, birbirinden ayrı ve bağımsız parçaları birleştirdiği için oldukça gevşek ilişkilerden oluşur. Dünyada hızla gelişen ekonomik olaylar karşısında önemli olan uluslararası para sistemini tanımlamaktan çok sistemin çerçevesini çizmektedir” (Bayraktar, 2011: 34).

Daha önceden ayarlanmış olan, Bretton Woods Sistemi’nin bir alternatifi konumunda başka bir sistem olmadığı için serbest dalgalanma, bu ülkeler için gidilebilecek tek yol olarak görülüyordu. Yine de pek çok görüş bu serbest dalgalanma döneminin geçici olduğuna ve yeni bir sistemin kurulmasıyla, belirsizlik taşıyan ve istikrardan uzak gibi görülen bu sistemden vazgeçileceğine inanıyordu. Fakat geçen zaman doğrultusunda görüldü ki serbest dalgalanan kur sistemini uygulayan devletler bundan şikâyetçi değildi ve yeni bir sistemin oluşması için gerekli bir ortam yoktu. Bu nedenle bugün için, bütün dünyada ortak olarak uygulanan, anlaşmalarla kurulmuş bir para sistemi yoktur. Bunun yerine ülkelerin kendileri seçtikleri, sabit kur sisteminden serbest dalgalanan kur sistemine kadar bir yelpaze konumunda olan kur sistemleri mevcuttur. Bretton Woods Sistemi’nin

yıkılmasından sonra kuruluş yasalarında değişikliğe uğrayan ve belirli ilkelere uymak şartıyla, üye ülkelerin diledikleri kur sistemini seçmesine izin veren Uluslararası Para Fonu (IMF), uluslararası mali ilişkileri düzenleme görevine devam etmektedir (Yıldırım, 2001: 21).

1.2.3.1. Döviz Kuru Bantları

Döviz kuru bantlarının uygulandığı sistemde, öncelikle döviz kurunun serbestçe dalgalanmasına izin verilerek, bir alt ve üst sınır belirlenmektedir. Bu sınırlar içinde kalmak kaydıyla, döviz piyasasında döviz kurunun döviz arz ve talebi tarafından belirlenmesine izin verilmektedir. Nominal döviz kuru, önceden belirlenmiş bir merkezi parite etrafında küçük dalgalanmalar gösterebilir. Eğer kur belirlenen bandın dışına çıkarsa para otoritesi müdahale eder. Bu sistemin temel özelliği, kamu otoritelerinin döviz piyasalarına sürekli olarak müdahalede bulunmamasıdır. Sistemin başarısında bandın genişliği önemlidir. Belirlenen kurun bant aralığı daraldıkça sistemin kredibilitesi azalmaktadır. Bu sistem hem kredibilite hem de esneklik sağlamaktadır. Kurun bant içerisinde dalgalanması şokları teskin eder. Diğer yandan, bu rejim dengesiz ekonomilere yönelik spekülasyon atakları için uygun olanlardan bir rejimdir. Hükümet politikaları, sistemin başarılı olmasında oldukça önemli diğer bir unsurdur (Ertekin, 2003: 7-8).

1.2.3.2. Yönetimli Dalgalanma

İktisadi anlamda çok ciddi uygulama alanına sahip olan karma sistemlerin başında Yönetimli Dalgalanma gelmektedir. Yönetimli dalgalanmada kurun asıl belirleyicisi piyasadır fakat merkez bankası döviz her hangi bir çapa görevi vermeden piyasaya müdahale etmeye hazırdır. Bir başka deyişle, belirlenmiş bir kur yoktur fakat politika yapıcılar ekonomik koşulların gerektirdiği ölçüde döviz müdahale edebilir. Serbest dalgalanmaya göre döviz kurlarındaki dalgalanma daha azdır (Ertekin, 2003: 7).

Bu sistem içerisinde yer alan kirli dalgalanmada ise söz edilen piyasa güçleri baskısına karşın hükümetler döviz kurunu sürdürebilmek için önemli ölçüde müdahale etmektedirler. Hükümetler, çeşitli nedenlerle döviz piyasasına

müdahalelerde bulunur. Bunlardan birincisi, birçok sermaye akımının sadece istikrarsız beklentileri yansıttığı ve döviz kurunda uyarılmış hareketlerin ticaret dengesinde gereksiz değişikliklere yol açacağı beklentileridir. Müdahalenin ikinci nedeni, merkez bankasının ticaret akımlarını etkilemek için döviz kurunu değiştirme çabasıdır. Bir diğer neden de, ithal mallarının fiyatlarının artması (döviz kurunun artması) sonucunda döviz kurlarının yurtiçi enflasyon üzerindeki etkisinden dolayı ortaya çıkmaktadır. Yönetimli dalgalanmada asıl amaç kısa süreli aşırı dalgalanmaların giderilmesidir. Yönetimli dalgalanma içerisinde yer alan bir başka kur politikası olan rüzgâra karşı durma politikası döviz piyasası müdahalelerine dayanması dolayısıyla uygulamada merkez bankasının yeterli döviz rezervine sahip olmasını gerektirir (Akbakay, 2017: 270).

1.2.3.3. Döviz Kuru Bantları

Kur bantları veya kontrollü döviz kuru sistemleri, sabit kur rejimiyle esnek kur rejiminin özelliklerini bünyesinde barındıran karma ve kontrollü bir kur rejimidir. Aralık İçinde Dalgalanma; Bu sistemde döviz kurlarının belirli bir aralıkta dalgalanmasına izin verilmektedir. Serbest kur ile sabit kurun bir kompozisyonu olarak da ifade edilen aralık içinde dalgalanma kavramı sayesinde her iki sistemin avantajlarından yararlanılmaya çalışılmaktadır. Kurların belirlenen aralıkta kalması için devletin sürekli olarak müdahalesi durumunda söz konusu ülkenin para politikalarında bazı sorunların olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu da sistemin avantajlarını da ortadan kaldıran bir geçiş olarak düşünülebilmektedir. Bu sistemde aralığın belirlenmesi bir problem niteliğini taşımaktadır. Çok dar belirlenen aralık istikrarsızlığı ve spekülasyonu beraberinde getirebilmektedir. Ayrıca bu aralığın sürdürülebilir olması bu sisteme güven için şarttır. Devamlı ayarlanan aralık beklenen faydaları yok edebilmektedir (Özdemir ve Şahinbeyoğlu, 2000: 2; Ünsal, 2005: 493).

Kaygan Aralık; Kayan veya sürünen parite sistemi olarak da adlandırılan yaklaşımda aralık içindeki dalgalanmadan farklı olarak aralığın ortalama değerinin sabitlenmediği ifade edilmektedir. Sabitlenmeyen bu ortalama değer farklı sürelerde ayarlanmaktadır. Uygulama alanı olarak genelde fiyatlar genel seviyesindeki

yükselişlerin problemlili olduğu ülkeler tarafından tercih edilmektedir. Merkez kurun ayarlanabilmeye imkan tanınması kurun aşırı değeri değerlenmesinin önüne geçmek anlamındaki en önemli adımı oluşturmaktadır. Kaygan kur sisteminde ayarlama süresinin ve sıklığının bilinmesindeki istikrarsızlıklar piyasalarda belirsizlik ortamının oluşmasına neden olabilmektedir (Özdemir ve Şahinbeyoğlu, 2000: 3).

Yönlendirilmiş Sabit Aralık; Bu yaklaşım çerçevesinde ülke parasının değeri önceden açıklanmış bir bant etrafında belirli limitler dahilinde dalgalanmaya bırakılmıştır. Burada sabit alınan değerin tespitinde ödemeler dengesindeki gelişmeler ve öncü ekonomik göstergelerdeki gelişme etkili olmaktadır. Yönlendirilmiş sabit aralık sisteminin diğer kur rejimlerinden farkı; sabit kur üzerinde bir baskı oluştuğunda gereken düzeltmenin aynı anda değil belli ve sık aralıklar içinde yapıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sayede beklentilerden kaynaklanan spekülasyon etkiler de engellenebilmektedir. En ciddi handikapı ise faiz politikasının kurları destekleme zorunluluğudur. Bu nedenler faizler ekonominin gidişatı açısından arzu edildiği gibi kullanılamamaktadır (Yalçın, 2008: 72).

1.2.3.4. Yönlendirilmiş Sabit Parite

Bu kur sisteminde ülke parasının değeri sabit olarak değerlendirilmektedir. Bu sabit değer yönlendirilmiş sabit aralık sisteminde olduğu gibi ekonomik göstergelere bağlı olarak değişebilmektedir. Sistem, yönlendirilmiş sabit aralık sistemi ile karşılaştırıldığında daha katı bir yapıya sahip olmakla birlikte sabit kur sistemleri ile karşılaştırıldığında sistemde bir tıkanıklık olduğunda bunu belirli aralıklarla açmaktadır. Bu haliyle bakıldığında sistem yönlendirilmiş sabit aralık sisteminin avantaj ve dezavantajlarını beraberinde getirmektedir.

1.2.3.5. Ayarlanabilir Sabit Kur Sistemi

Ayarlanabilir Sabit Kur Sistemi “Bretton-Woods Sistemi” olarak da bilinmektedir. Bretton Woods sistemi, ülke paralarının Dolar’a sabitlendiği bir ayarlanabilir sabit kur sistemidir. Bu sistemde 1 Ons altın 35 Dolar olarak belirlenmişti. ABD Dolar’ın altına serbestçe dönüştürülebileceğini garanti ediyordu. Böylece ülkelerin rezerv para olarak Dolar tutmalarının özendirilmesi arzulanmıştı.

Dolar'ın artık altına serbestçe çevrilmesinden dolayı, piyasada Dolar'ın değerli olduğunu ortaya koyuyordu. Bunun üzerine bütün ülkeler paralarını Dolar'a sabitlediler (Sloman, 2004: 463). Sistemin düzenli işleyişini sağlama görevi IMF'ye verildiğinden bu sisteme "IMF Sistemi" de denmiştir.

IMF'nin başlıca görevi dış açık veren ülkelere kısa süreli kredi sağlamaktır, kullanılan kaynaklara rağmen açıklar giderilememiş ise o zaman devalüasyona başvurulacaktı. Burada %10'dan fazla yapılacak devalüasyonda IMF'den izin almak gerekiyordu. IMF'nin bu katı tutumu ilerleyen yıllarda değişmiştir. Bu nedenle Bretton Woods sistemi adı altında geçerli olan bu sistem ayarlanabilir kur sistemi diye de adlandırılmaktadır. Bu sistemde döviz kuru sabit olmasına karşın, istenildiği zaman kurda ayarlama yapabilmek mümkün olabilmektedir.

Bu sistemde devalüasyon bir politika aracı olarak görülmektedir. ihtiyaç duyulduğunda devalüasyon yapılabilmesi sisteme bir miktar esneklik kazandırmıştır. Ancak devalüasyonlar, belirsizliğin ve enflasyonun artmasını beraberinde getirmekte ve merkez bankasının özerkliği gibi hususlar yerine getirilmediğinde sistemin sağlıklı işlemesi güçleşmektedir. Diğer yandan bu sistemde devalüasyonun gecikmesi spekülasyonları da beraberinde getirmektedir. Sonuç olarak bu sistemde Dolar'ın çeşitli fonksiyonları bulunmaktadır. Bunlar; Dolar'ın uluslararası ödeme aracı olma, uluslararası değer standardı olma, rezerv aracı olma ve mübadele aracı olma fonksiyonlarını taşımaktaydı. Bu özellikler, ABD Dolar'ına uluslararası ekonomide bir tür anahtar para statüsü kazandırmıştır. Dolar'a olan ilgi, ABD ekonomisinin dünyadaki ağırlığından ileri gelmiştir (Seyidoğlu, 2003:530).

1.2.3.6. Para Kurulu

Para kurulu sistemi, katı bir sabit kur rejimi olup para politikasını ciddi bir biçimde sınırlandıran bir sistemdir. Ancak yabancı döviz girişi olduğu takdirde para arzının artışına izin verilmektedir. Aynı zamanda bu uygulamanın sürdürülmesinde hükümetin çok yüksek miktarda döviz rezervine ihtiyacı olmaktadır. Para kurulu sistemi su şekilde uygulanmaktadır; ülkeye giren döviz miktarı oranında yurtiçi para arzında artış yapılmaktadır. Yani para kurulunda para arzı net dış varlıklara bağlıdır,

net dış varlıkların giriş ve çıkışına göre ülkede para arzı belirlenmektedir. Net dış varlıklarda azalma olduğunda para arzında daralma görülmektedir. Para kurulu sisteminin diğer sistemlere göre üstünlükleri vardır, bunlar (Erdoğan, 2005: 35; Çolak ve Barışık, 2009: 3);

- *Faizi düşürücü etkisi*; para kurulu sisteminin sağladığı kredibilite para ve döviz piyasasına istikrar getirmektedir. Bu durum piyasadan belirsizliği kaldırmakta ve faizler üzerinde düşürücü etkilerde bulunmaktadır.

- *Ödemeler dengesini sağlama etkisi*; bu sistemde, örneğin, ülkedeki bir dış fazla ülkede para arzını artırır, para arzının artması ülkede talebi ve bu nedenle fiyatlar genel seviyesini yükseltir. Bu durum ithalat artışına ve ihracatın azalmasına yol açar ve dış denge sağlanmış olur.

- *Krizi azaltıcı etkisi*; bu sistemdeki temel amaç yerel finansal krizleri önlemek olduğundan konvertibiliteden taviz verilmediği sürece oluşacak krizler bile az maliyetlerle atlatılacaktır. Para kurulu sisteminin uygulanmasına başlıca iki ülke örneği verilebilir. Bunlardan birincisi, Bulgaristan, diğeri ise Arjantin'dir. Bulgaristan'da, 1994 yılı öncesinde Rusya pazarının kaybedilmesi ve Rusya ile Yugoslavya'nın parçalanması neticesinde ekonomisi olumsuz etkilenen Bulgaristan'da enflasyonun %120 ye yükselmesinin ardından 1996'da ülkede yaşanan ağır mali kriz sonucunda 1997 yılında Ülkeye para kurulu sistemi getirilmiştir. Bunun sonucunda ekonomi toparlanmış ve enflasyon oranı %1'e indirilmiştir. 2001 yılında hükümet değişmesine rağmen politikalarda değişikliğe gidilmemiş ve 1996 yılında görülen ekonomideki küçülme, 1997-2005 yılları arasında yerini büyümeye bırakmıştır. Para kurulu uygulamasının ikinci önemli örneği olarak gösterilen Arjantin, 1980'lerde yaşadığı hiperenflasyon nedeniyle 1991 yılında para kuruluna geçmiştir. 1994 yılına kadar fiyat istikrarını sağlamış ve istikrarlı büyüme oranına sahip bir Güney Amerika ülkesi olmuştur (Müslümov, 2003: 32).

1994 Meksika krizi Arjantin'i olumsuz etkilese de toparlanma gecikmemiştir. Fakat bu toparlanma 1998 Rusya krizine kadar sürmüştür. Rusya krizi ve 1999

yılında ortaya çıkan Brezilya krizi ülkeyi yeniden olumsuz etkilemiştir. 1998–2001 arası olan bu dönem Arjantin’in para kurulu sisteminin ekonomideki istikrarsızlıklarını önleyemediği dönem olarak bilinmektedir. Sonuçta Bulgaristan’da uygulanan para kurulu sistemi başarılı olmuşken Arjantin’de başlangıçta iyi giden ekonomide sonuç alınamamış ve başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Buradaki farklılıkta üç önemli etken söz konusudur. Birincisi, Bulgaristan’da bütçe açığı makul seviyede tutulmuştur. İkincisi, ülkede uygulanan maliye politikası ve AB’ne giriş süreci Bulgaristan’ın rekabetçiliğini korumada faydalı olmuştur. Üçüncüsü, Bulgaristan’ın dış şoklara karşı direnci Arjantin’den daha yüksek olmasıdır (Alptekin, 2009: 24).

1.3. Döviz Kurunu Etkileyen Faktörler

Döviz kurlarını etkileyen ve bu etkilere karşı geliştirilen teori ve önermelerin beslendiği pek çok faktörden söz etmek mümkündür. Bu faktörlerinde her biri kendi içinde ayrı çalışma yapılabilecek kadar geniş olmakla birlikte ayrı ayrı birer uzmanlık alanı niteliğindedir. Nitekim döviz kurları bir ülkenin gerek ekonomik hayatını gerekse onunla bağlantılı olarak sosyal hayatını etkileyen bir iktisadi olaydır. Bir ülkedeki yatırımcılar, yöneticiler ve kamu idarecileri döviz kurlarının olası etkileri nedeni ile bu konu üzerinde önemle durmaktadırlar. Döviz kurlarına ilişkin rejim ne olursa olsun kurlar birey davranışları, ekonomik ve siyasal olaylardan fazlası ile etkilenirler. Uygulanan rejim serbest kur rejimi ise etki bir anda gözlenirken, sabit kur rejimlerinde kamu otoritelerinin baskısı ve desteği ile bu etki önlenmeye çalışılsa da neticede kurların yeniden ayarlanması kaçınılmaz olmaktadır (Uzunoğlu, 2003: 15-17; Kaplan ve Yapraklı, 2014: 111). Bu çerçevede döviz kurlarını etkileyen faktörleri başlıklar halinde aşağıdaki gibi sınıflandırmak mümkündür;

1. Ekonomik Faktörler

- Temel Ekonomik Faktörler (Enflasyon ve Büyüme)
- Nispi Faiz Oranları
- Satılma Gücü Paritesi

- Sermaye Arz ve Talebi

2. Politik Faktörler
3. Sermaye Hareketleri
4. Ödemeler Dengesi
5. İnsan/Kurum Davranışları

Her ne kadar döviz kurları ekonomik bir olay olsa da birçok ekonomik faktör gibi siyasal olay ve gelişmelerden etkilenmektedir. Çeşitli nedenlerden dolayı kamusal otoritenin tek başına döviz kurunu etkilemesinin söz konusu olacağı gibi, gelecek beklentilerindeki karamsarlık, siyasi istikrarsızlık vb. gibi nedenlerle yatırımcılar ve tasarruf sahipleri yeni pozisyonlar alarak kendilerine göre bir hazırlık yapmaktadırlar. Bu durum ise genellikle portföy dengelerini bozmakta ve bundan dolayı da döviz arz-talebini değiştirerek kur dengesinde bozucu bir rol oynamaktadırlar (Önder, 2007: 20).

Benzer şekilde insanların davranışları da döviz kurları üzerinde etkili olabilmektedir. İnsanların davranışlarını ise etkileyen en önemli unsur beklentiler ve haberlerdir. Bireylerin geleceğe yönelik enflasyon, büyüme, faiz, işsizlik, kapasite kullanımı vb. gibi bir takım ekonomik göstergelere dair beklentileri neticesinde döviz arz/talebi dengesi değişebilmektedir. Durum böyle olunca da döviz kurları kontrolsüz veya dengesiz olarak seyredabilmektedir. Yaşanacak olumsuzluklarda görsel ve yazılı basın haberlerinin, fısıltıların, algıların kurlarını etkilediği ve bazen de tetikleyici bir faktör olduğu kabul edilmektedir. Ancak bu noktada haberlerin yanlış anlaşılması ve doğru yorumlanamaması gibi problemlerin de gerek kamusal otorite gerekse diğer uzmanlar tarafından giderilmesi gerekmektedir (Yıldırım ve Tanyeri, 2006: 58).

Döviz kurunu etkileyen pek çok faktörden söz edilmektedir. Aşağıda bu faktörlerde başlıcaları hakkında açıklamalar yapılmıştır.

1.3.1. Cari İşlemler Dengesi

Döviz kurunun dalgalanmasında rol oynayan en önemli faktörlerin başında o ülkenin ödemeler dengesi gelmektedir. Bir ülke ithal ettiğinden daha fazla ihraç ederse bu durumda söz konusu ülkenin parasına olan talep artar. Ülkede yerli paranın aşırı değerlenme sorunu ile birlikte uluslararası alanda dış dünya ile rekabet edemeyecek duruma bile gelebilmesi mümkündür. Bu da yine ihracat talebindeki düşüşle birlikte ülkenin parasına olan talebi azaltma sürecine sokacaktır. Bu açıdan bakıldığında ülkenin ödemeler dengesi döviz kuru ile ilgili gelişmeleri tüm çıplaklığı ile net bir şekilde ortaya koyan bir tablo niteliği taşımaktadır. Ülke deneyimlerine bakıldığında bu durum daha açık bir şekilde gözler önüne serilmektedir (Akçacı, 2006: 22).

Döviz kuru ile dış dengesizlik arasındaki ilişki, döviz talebinin türetilmiş bir talep olması dolayısıyla dolaylı yönden bir ilişkiyi ifade etmektedir. uluslar arası ticarete giren mal ve hizmetlerin arz ve talebinin parasal yönünü talep etmesi nedeniyle kurlardaki hareketlerin temel belirleyicisi, mal ve hizmet hareketlerinin toplam ifadesi olan cari işlemler dengesidir. Kur değişimleri mal ve hizmet hareketlerini bunların nispi fiyatlarını değiştirerek etkilemektedir. Fiyat değişimleri miktar değişmelerini doğurarak cari dengesizliği giderme yönünde etki eder. Miktar değişmelerinin fiyat değişmelerine olan tepkisi ise, ithalat ve ihracatın fiyat esnekliklerine bağlıdır. Veri bir cari dengesizliğin ne ölçüde bir kur değişimi gerektirdiği veya veri bir kur değişiminin dengesizliği ne ölçüde gidereceği, doğrudan ihracat ve ithalatın fiyat esnekliklerine göre belirlenecektir. Bu noktada güvenilir esneklik değerlerinin elde edilmesi önem arz etmektedir (Çağlar, 2003: 80-81; Kızıldere, 2012: 55).

1.3.2. Enflasyon Oranı

Döviz kurları bir ülke ekonomisinin en önemli göstergelerinden olan fiyatlar genel seviyesindeki gelişmelerden de önemli ölçüde etkilenmektedir. Eğer bir ülkede enflasyon oranı yüksekse o ülkenin parasına olan güven azalmakta bu durum da bir sonraki aşamada o ülkenin parasına olan talebi azaltmaktadır. Uluslararası literatürde

döviz kurundaki artış ile enflasyon oranı arasında ciddi ve kuvvetli bir değişimin olduğu görüşü vurgulanmaktadır (Yılmaz, 2002: 29).

Döviz kurlarında meydana gelen oynaklık ile enflasyon oranları arasındaki ilişki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından benzer sonuçlar vermekte ve döviz kuru değişkenliğinin enflasyonu gecikmeli olarak takip ettiği yapılan ampirik çalışmalarda ortaya koyulmaktadır (Arı, 2010: 28-35).

Fiyatlarla döviz kurları arasında kuvvetli bir ilişkili olduğunu düşünen Satın alma Gücü Paritesi yaklaşımını savunan araştırmacılar fiyatlardan döviz kuruna doğru kuvvetli bir nedensellik ilişkisinden bahsederken, Satın alma Gücü Teorisi aleyhinde görüş bildirenler ise, bunun aksine döviz kurlarının baskın olduğu görüşünden hareketle, döviz kurlarından fiyat mekanizmasına doğru bir nedensellik ilişkisinden bahsetmektedirler. Dış şoklarla beslenen bir fiyat hareketi gerekli önlemler alınmadığı takdirde fiyatlar ile döviz kuru arasında kısır bir ilişkiye dönüşebilmekte ve ekonominin tüm birimlerinde hissedilebilmektedir. Aynı mantıkla dış kaynaklı bir enflasyonist baskı ülkenin dış ticaret hadlerinde tedrici olarak bir bozulmaya neden olabilmektedir. Eğer döviz kurları söz konusu enflasyon farkını kapatamazsa fiyatların dövizle ifadesi aynı kalacak ülkeden yapılan ihraç malları fiyatlarının yükselmiş olması yüzünden de ticaret hadlerindeki kötüleşme kalıcı hale gelecektir. Fiyat farkları döviz kurlarına yansıtıldığında yani enflasyon ve devalüasyon arasındaki makas kapandığında bu kötüleşme gerçekleşmeyecektir (Akçacı, 2006: 23).

1.3.3. Faiz Oranları

Kısa vadede döviz kurları faiz oranları arasında sıkı bir ilişki söz konusudur. Özellikle tasarruf eksikliği nedeniyle yurtdışı tasarrufları çekebilmek amacıyla yüksek faiz uygulayan gelişmekte olan ülke ekonomileri açısından döviz kurları ile faiz mekanizması arasında bir geçişgenlik söz konusudur. Bu geçiş şu şekilde sağlanmaktadır; yüksek faiz uygulayan ülkeye kendine daha karlı yatırım alanları arayan finans kapitalleri plasman yapmak suretiyle ülkeye girmek isteyeceklerdir. Bu durumda özellikle menkul kıymetler piyasasının hareketlilik kazanmasına neden olan söz konusu faaliyetler sonucu yabancı para cari kur üzerinden yerel paraya

çevrilecektir. Bu sayede bol miktarda ülkeye girişi söz konusu olan yabancı para içeride kurların düşmesine yani yerli paranın aşırı değerlenmesi sonucunu doğuracaktır. Kısa dönemde tam anlamıyla yüksek faiz düşük kur ilişkisini doğrulayan mekanizma bu şekilde işlemektedir (Somçağ, 2006: 13).

1.3.4. Maliye Politikası

Kamu kesiminin iktisadi etkilerini iktisat politikasının amaçları doğrultusunda yönlendirmek için, kamu gelirlerinin, kamu harcamalarının ve kamu hizmetlerinin miktarında, bileşiminde ve kamu teşebbüslerinin üretim ve satış politikalarında yapılan ayarlamalar olarak tanımlanabilen maliye politikası uygulamaları yurt içinde ve yurtdışında izlenen olmak üzere iki başlık altında değerlendirmek mümkündür. Kamu harcamaları ve kamu gelirleri kullanılarak ulusal tasarrufların azalması cari işlemler dengesini açık verme noktasında zorlayacaktır. Hayata geçirilecek olan genişletici maliye politikası uygulaması yabancı mallar ülke malları nezdinde daha pahalı hale getirerek ithalatın artmasına ve ihracatın azalmasına neden olabilmektedir (Akçacı, 2006: 24).

1.3.5. Mal Fiyatlarındaki Değişmeler

İhraç mallarının yurtiçi fiyatlarındaki değişiminin döviz talebini nasıl etkileyeceği ihraç mallarına olan dış talebin elastikiyetine bağlıdır. Eğer talep, aynı ihraç ürününü diğer ülkelerinde dünya pazarlarına arz etmeleri nedeniyle elastik ise söz konusu ihraç malının fiyatının yükseldiğini kabul ettiğimizde toplam ihracat miktarı azalacak ve dolayısıyla döviz arzı azalacaktır. Döviz talebini sabit varsaydığımızda denge döviz kuru yükselecektir. Bu durumda ülkenin ulusal parası değer kaybedecektir. Eğer talep elastik değil ise, (malın yakın ikamesinin olmaması ve ülkenin malın tek arz edeni olması) ihracat miktarı artacaktır. Bu durumda döviz talebini sabit varsaydığımızda döviz arzı artacak ve denge döviz kuru düşürecektir. Bu durumda ülkenin ulusal parası değer kazanacaktır (Akdemir ve Özçelik, 2018: 36).

İthal mallarının yurt dışı fiyatlarındaki değişmelerin döviz kuruna etkisi de o malların yurt içi talep elastikiyetlerine bağlıdır. İthal mallarının fiyatı arttığında ve söz konusu malın talep elastikiyetinin yüksek olduğunu kabul ettiğimizde, bu durumda söz konusu mal için daha az harcama yapılacaktır ve döviz arzını sabit kabul ettiğimizde döviz talebi de düşecektir. Bu durumda denge döviz kuru düşecektir ve ulusal para değer kazanacaktır. İthal mallarının fiyatında bir düşme olduğunda ise talep edilen döviz miktarı artacaktır (döviz arzını sabit kabul ettiğimizde) denge döviz kuru yükselecek ve ulusal para değer kaybedecektir. Talebin esnek olmaması durumunda ise ithal mallarının fiyatındaki artış, talep miktarını değiştirmeden halde daha fazla harcama yapılması gerektiğinden döviz talebi artacaktır, denge döviz kuru yükselecek ve ulusal para değer kaybedecektir (Yılmaz ve Altay, 2016: 657).

1.3.6. Üretimde Göreli Verimlilik Artışları ve Beklentiler

Bir ülkenin üretimindeki göreli verimlilik artışları sonucunda üretim maliyetleri düşer ve buna bağlı olarak da üretim maliyetlerindeki bu düşüşler, ihraç edilen malların fiyatında bir düşüşe sebep olursa ihracat artar ve ulusal para değer kazanır. Yani üretimdeki göreli verimlilik artışları fiyatlar kanalıyla döviz kurunu etkilemektedir (Yalta, 2011: 192).

Döviz kurları üzerindeki beklentiler ise döviz kurlarının değişmesine neden olacaktır. Örneğin, Türkiye'de yakın gelecekte para arzının arttırılacağını düşünelim. Bu durumda Türkiye'de fiyatların yükseleceği yönünde beklenti oluşacaktır. Buna bağlı olarak ulusal paranın değerinin düşeceği yönünde bir beklenti oluşacak ve ulusal paradan kaçış başlayacaktır ve döviz talebi artacaktır. Döviz talebinin artması denge döviz kurunu değiştirerek ulusal paranın değer kaybetmesine neden olacaktır. Diğer taraftan ulusal paranın değer kazanacağı bekleniyorsa, kişiler ulusal para cinsinden ödenen aktifler almak için harekete geçecekler, ulusal para talebi artacaktır ve ulusal para değer kazanacaktır (Çiçek, 2006: 29-30).

1.3.7. Yatırım Politikaları

İçerde vergi oranları gibi pek çok iktisadi ayrıcalığın sağlanması sonucunda yatırımların teşvik edilmesiyle birlikte yatırım talebinin artması cari işlemler

dengeşinin açık vermesi ile sonuçlanacaktır. Yatırım talebinin söz konusu güdülerle artması daha fazla miktarda yabancı paranın cari değer üzerinden yerli paraya çevrilmesi sonucu sonuçlanacaktır. Bu sayede yerli paranın aşırı değerlenme sorunu gündeme gelmekte ve ihracat miktarı azalırken eskiye göre bir birim yerli parayla daha çok satın alınabilecek düzeye gelen yabancı mal miktarı artmakta ve bu sayede de ithalat artış kaydetmektedir. Uluslararası faiz oranlarındaki dalgalanmalar gelişmekte olan ülkelerin fon maliyetlerini etkilemekte ve yatırımların nispi önemini de etkilemektedir. Yüksek faiz düşük politikasının bir sonucu olarak ülkeye giren yabancı sermayenin gerekli şartlarda sterilize edilememesi finansal sistemi ve dolayısıyla döviz kurlarını olumsuz yönde etkilemektedir (Çağlar, 2003: 82).

Hausman, vd., (2006)'a göre "Özellikle gelişmekte olan ekonomilerde yabancı sermayeyi çekebilmek için hükümetlerin yaptıkları yatırım teşvikleri ekonomik istikrar ortamı doğrudan yabancı yatırımlarının artmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda gelen yabancı sermaye ile birlikte, döviz girişinin artmasına bağlı olarak kur düzeyi düşerek ulusal para değerlenecek ve yabancı sermaye giriş-çıkışma bağlı olarak döviz kuru oynaklık kazanacaktır. Yabancı yatırımcılar için ülkenin ekonomik koşullarının cazibesi yatırım kararlarının alınmasında etkili olmaktadır. Bunun yanında tasarruf açığı olan ülkelerin yabancı yatırımı çekebilmek için bir takım teşviklerde bulunması gerekmektedir. Bu amaçla sağlanan teşvikler, vergi indirimleri, iç pazarın canlılığı, girdi ve istihdam koşullarının cazibesi yabancı yatırımcı için yatırım kararlarının alınmasında belirleyici olmaktadır. Bu koşulların olumlu olması halinde, yabancı yatırımın artması ile döviz arzının artışı ile birlikte kur düzeyi düşecek ve yerli para değer kazanacaktır" (Hausman, vd., 2006: 98-99'dan akt. Bayraktutan ve Demirtaş, 2011: 2).

1.3.8. Dış Ticaret Uygulamaları

Bir ülkenin uluslararası rekabet gücünü gösteren makroekonomik değerlerden birisi de o ülkenin dış ticaret hadleridir. Dış ticaret haddi kavram olarak, uluslararası ekonomik ilişkilerde ülkelerin dış ticaretten elde ettikleri gelirlerinin belirlenmesinde yaygın olarak başvurulan bir ölçü şeklinde kullanılmaktadır. Dış ticaret haddi kavramı, ilk kez Ricardo ve Mill tarafından ortaya atılmış, fakat ilk olarak Marshall

tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Marshall (1965), dış ticaret haddi kavramını ‘mübadele’ oranı, Pigou (1965), ‘reel mübadele oranı’, Taussig (1966) ise, ‘trampa ticaret hadleri’ olarak tanımlamaktadırlar. Hicks, dış ticaret haddi kavramını ‘genellikle bir ihracat ünitesinin ithalat ünitesine karşılık değiştirildiği oran’ şeklinde ifade etmektedir. Dış ticaret haddi, en geniş tanımı ile ihracat fiyat endeksi ile ithalat fiyat endeksi arasındaki oran şeklinde tanımlanabilir. Diğer bir ifadeyle dış ticaret haddi, iki ülke arasındaki üretim imkânları eğrisi ile tüketim kayıtsızlık eğrisinin teğet olduğu noktadan geçen paralel fiyat doğrularının belirttikleri değişim oranıdır (Karluk, 2003:153; Sarı, 2010: 33-34; Aksu, vd., 2017: 476).

Dış ticaret haddi, kurlardaki değişmelere bağlı olarak da etkilenmektedir. Döviz arz ve talebinin etkileyen ülkede yerleşik haldeki kişi ve kuruluşların yabancı mal ve hizmet satın alımı, yurtdışına sermaye yatırımları veya yabancıların ülke içindeki ekonomik faaliyetleri kur değişmelerine neden olan etkenlerdendir. Bu hareketler sebebiyle kurlardaki değişimler dış ticaret haddinin etkilenmesine neden olmaktadır.

Aksu, vd., (2017)’ye göre “Döviz kurunda meydana gelen değişimin dış ticaret dengesi üzerindeki etkisine yönelik yapılan ampirik uygulamaların büyük çoğunluğu ilişkinin simetrik olduğu varsayımına dayanmaktadır. Simetrik ilişkide, döviz kurunda meydana gelen değişimin dış ticaret dengesi üzerindeki mutlak etkisinin aynı olduğu kabul edilmektedir. Oysa son dönem çalışmalarda, döviz kurunda meydana gelen düşüşün dış ticaret dengesi üzerindeki etkisi ile döviz kurunda meydana gelen yükselişin dış ticaret dengesi üzerindeki etkisinin aynı olmayabileceği bulgusu elde edilmiştir. Reel döviz kuru asimetrisi olarak ifade edilen bu bulgu, ekonomi politikası açısından farklı politikaların uygulanmasına neden olabilecektir” (Aksu, vd., 2017: 479).

Kısaca ifade edilirse, uygulanan döviz kuru sistem ve politikalarının dış ticaret ve özellikle ihracat üzerine etkisi, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik şartlara, gelişen teknolojinin sayesinde küresel düzeyde oluşan ekonomik ve politik anlamda uluslararası ilişkiler tarafından da belirlenmektedir. İhracatı teşvik amacıyla uygulanan politikalar arasında döviz kuru politikası, özellikle 1990 yılından itibaren

daha da etkili olan küreselleşme ve bilgi iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle ülkeler arasındaki bağılılığın artması sonucu en etkin politika haline gelmiştir. Bu konuda yapılan birçok ekonometrik çalışma döviz kurlarının ihracat üzerindeki etkisinin belirsiz ve pek etkili olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Sadece döviz kuru politikası tek başına ihracatı teşvik amacıyla kullanıldığında, uygulanan politika neticesinde beklenen sonuç alınamayacağı bunun yanında diğer ihracatı teşvik politikaları etkin bir şekilde kullanılması gerektiği ileri sürülmektedir (Çiçek, 2006: 406; Kepenek, Y. ve Yentürk, 2010: 290).

2. BÖLÜM

DÖVİZ KURU, CARİ İŞLEMLER DENGESİ: TEORİ VE POLİTİKALARI

Çalışmanın bu bölümünde kavram olarak döviz kuru teorileri, politikaları ve diğer ilgili bazı konular hakkında açıklamalar yapılacaktır. Bu kapsamda öncelikle döviz kurunu etkileyen faktörler ele alınırken daha sonra sırasıyla döviz kuru teorileri ve döviz kuru politikaları konularına değinilecektir.

2.1. Döviz Kuru Teorileri

Döviz kuru teorileri üzerine yapılan çalışmaların sayısının artmasıyla beraber çeşitli döviz kuru teorileri de ortaya atılmıştır. Özellikle parasal teorisinin 1970’li yıllarda ortaya çıkmasıyla beraber döviz kuruyla ilgili teorilerde büyük değişimler gözlenmiştir. Bu tarihten önce döviz kurları üzerinde ticaret akımlarının etkili olduğu, dolayısı ile reel faktörlerin temel etken olduğu kabul edilmekteydi. Bu şekilde bir görüşün benimsenmesindeki en temel unsur ise söz konusu yıllarda hükümetlerin sermaye akımları üzerinde uygulamış oldukları kısıtlayıcı ve engelleyici politikalarıdır.

Döviz kuru konusuna verilen önem, açık ekonominin popüler hale gelmesi ile artış göstermiş, bu konuda çok sayıda çalışmalar yapılmış, uygulamalı iktisat ve ekonometrinin önem kazanmasıyla daha düzenli ve daha güvenilir bilgiler sağlanmaya başlanmıştır. Döviz kuru teorilerinin amacı, döviz arz ve talebindeki değişmelerin özelliklerini ve kaynaklarını ortaya koymaktır. Dolayısıyla 1970’lerden sonra ortaya çıkan yeni uluslararası para sisteminden kaynaklanan döviz kurlarındaki dalgalanmaların kaynaklarını ortaya koymak, kurlarda ve ekonomide istikrarı sağlayıcı önlemleri belirlemek açısından döviz kuru teorileri çalışmaları popülerite kazanmıştır. Dünya ekonomisinde özellikle son otuz yıl içinde ortaya çıkan parasal sistem kaynaklı aksaklıkları ve yem finansal enstrümanları dikkate alarak çeşitlilik gösteren döviz kuru teorilerini Dış Ticarete İlişkin Yaklaşım, Finansal Yaklaşım ve Dinamik Modeller şeklinde üç alt başlıkta toplamak mümkün olup bunlar hakkında aşağıda açıklamalar yapılmıştır.

2.1.1. Dış Ticarete İlişkin Yaklaşım

Dış ticarete ilişkin döviz kuru teorileri cari işlemler ve sermaye hareketleri, satın alma gücü paritesi başlıkları altında değerlendirilebilmektedir.

2.1.1.1. Cari İşlemler ve Sermaye Hareketleri

Döviz kurlarının oluşumuna yönelik çalışmalar 1970’li yıllara kadar dış ticaret ve beraberinde cari işlemler hesabı temeline dayanmaktaydı. Bu anlayış çerçevesinde dış ticaret ve cari işlemler dengesinin bakiyesi döviz kurlarının oluşmasında etken bir unsur olarak kabul edilmekteydi. Aynı zamanda bu noktadan hareketle, ödemeler bilançosu dengesini sağlamaya yönelik çalışmalarda esneklik yaklaşımı veya Marshall-Lerner teoremleri zamanın önemli iktisat argümanları olarak ön plana çıkmıştır. Son yıllarda açık ekonomiyi mercek altına alan makro iktisadın temel konularından biri de, Mundell-Fleming (IS/LMZBP) Modelidir. Modelin temel varsayımları arasında yurtiçi fiyatların sabit olması, uluslararası alanda tam bir mobiliteye sahip sermayenin varlığı ve yine uluslararası alanda faiz oranlarının eşitlenmesi bulunmaktadır. Mundell-Fleming Modelinde uzun dönemde tam bir fiyat esnekliğinin yaşandığı mal, varlık, para piyasası ön plana çıkmaktadır (Yanar, 2008: 163).

Mundell-Fleming Modeli’nin temel noktası olan mükemmel sermaye hareketliliği varsayımı altında dışa açık bir ekonomiyi analize katması IS-LM analizine de yeni bir bakış açısı getirmiştir. Modelin çıkış noktası, beklentilerin döviz kurlarının değişmeyeceği bir ortamda iki ülke arasında sermaye akımlarının bu ülkelerde söz konusu olan faiz farklılıklarına göre şekilleneceğidir. Dolayısı ile söz konusu şartlar altında faiz farklılığı sermaye akımlarını uyaracaktır. Sabit döviz kurları altında Merkez Bankası gelişen bu şartlarla beraber bağımsız bir para politikası uygulayamaz duruma gelecektir (Cömert, 2016: 120).

Sonuç olarak Mundell-Fleming Modeli’ne göre, sabit döviz kuru ve tam bir sermaye mobilitesi şartları altında bir ülke, bağımsız para politikası izleyememektedir. Faiz oranları dünya piyasası çerçevesinde ancak şekillenebilirken, bağımsız para politikasına yönelik her bir çaba sermaye akımlarına yol açacak ve faiz oranları dünya piyasası seviyelerine gelene dek, bir müdahaleye ihtiyaç duyacaktır. Bununla beraber finansal liberalizasyon ve bilişim teknolojilerindeki bu hızlı değişim karşısında reel piyasalar ile sermaye hareketleri ve sermaye piyasası

arasında bir adaptasyon problemi de, ilerleyen dönemde bir aksaklık olarak ortaya çıkmıştır (Güney, 2015: 56).

2.1.1.2. Satınalma Gücü Paritesi

Satınalma Gücü Paritesi Teorisi İsveçli iktisatçı Gustav Cassel tarafından döviz kurlarını açıklamak üzere ortaya konmuş bir teoridir. Söz konusu teori, uluslararası iktisadın belki de üzerinde en çok tartışma yapılan konularından birisidir. Satınalma Gücü Paritesi Teorisi mutlak ve nispi olmak üzere iki alt bölümde incelenebilmektedir. Baloncukların çoğaldığı anlarda piyasaya müdahale etmesi, önerilebilir çözümdür. Bu durum aynı zamanda rasyonel baloncukların oluşmasına da zemin hazırlayacak ve kurlarda aşırı oynaklığın da önüne geçilecektir (Seyidoğlu, 2013: 432).

2.1.1.3. Faiz Oranı Paritesi Teorisi

Dışa açık makro ekonominin temel yapı taşlarından bir olan Faiz Oranı Paritesi Teorisi spot ve vadeli döviz kurları ile nominal faiz oranları arasındaki ilişkiye dayanmaktadır. Faiz Oranı Paritesi Teorisi son yıllarda sık sık görülen dinamik döviz kuru kavramını açıklamaya yönelik varlık dengesi modellerine ışık tutmaktadır. Faiz Oranı Paritesi Teorisi'ne göre, aynı risk ihtimaline sahip iki finansal varlık, aynı getiriye de sahip olmalıdır. Eğer her iki varlık aynı getiriye sahip değilse ekonomik birimler söz konusu iki varlığın getiri oranları eşitleninceye kadar arbitraj yaparlar. Bu durum, sistemde, sermaye hareketlerinin serbest olması varsayımı altında, otomatik bir dengeyi beraberinde getirir. Elbette sistemin bu şekilde işleyişinin altında yatan, döviz piyasalarının etkinliğinin temel varsayımları olan mükemmel arbitraj ve piyasada yer alan katılımcılara rasyonel beklentilere sahip olmasıdır (Uzunoğlu, vd. 2005: 66)

Faiz Oranı Paritesi Teorisinden sapmalara neden olan başlıca faktörler; işlem maliyeti, bilgi toplamanın ve kullanmanın maliyeti, hükümetler tarafından yapılan düzenleme ve müdahaleler, finansal kısıtlar ve sermaye piyasasında ortaya çıkan *Mutlak Satınalma Gücü Paritesi Teorisi*; söz konusu teoriye göre iki ülke arasındaki denge döviz kuru, bu iki ülkedeki fiyat seviyelerinin oranına eşittir. Diğer bir deyişle

teoriyi formüle edildiğinde $R=P/P^*$ denklemi elde edilir. Denklemde “R” döviz kurunu veya spot kuru ifade ederken “P” ve “P*” yerli ve yabancı ülkedeki genel fiyat seviyelerini nispi olarak vermektedir. Teori tek fiyat kanunundan esinlenmektedir. Buna göre bir malın fiyatı aynı parayla ifade edildiğinde her iki ülkede de aynı olmalıdır. Her iki ülkede mal fiyatlarının aynı düzeye çekilmesi ise ancak mal arbitraji ile mümkün olabilmektedir (Şahin, 2010: 2; Mike, 2018: 66).

Mutlak Satınalma Gücü Paritesi aşağıdaki üç nedenden dolayı yanıltıcı olabilmektedir, bunlar şu şekildedir (Kıpıcı ve Kesriyeli, 1997: 3; Dinçer, 2005: 12);

- Teori, sermaye hesabını tamamen göz ardı ederken mal ve hizmet ticaretinin döviz kurunu dengeleyici unsur olduğunu ifade etmektedir.
- Mutlak Satınalma Gücü Teorisi birçok ticaret dışı mal ve hizmeti göz ardı etmektedir. Dolayısı ile mal ve hizmet ticareti ile döviz kurları dengelenemeyecektir.
- Mutlak Satınalma Gücü Teorisi taşıma maliyetlerini ve ticari engelleri dikkate almamaktadır.

Nispi Satınalma Gücü Teorisi; bu teoriye göre ulusal para ile herhangi bir yabancı para arasındaki döviz kuru, bu iki ülkenin mutlak fiyat düzeyleri değil fiyat artışları ile diğer bir ifadeyle enflasyon oranları farkını yansıtacak biçimde değişir, bu yaklaşıma göre döviz kurundaki değişimin yüzdesi, yurtiçi enflasyon oranından dış enflasyonun çıkartılmasına eşittir. Satınalma Gücü Doktrini uzun dönemde döviz kurunu açıklamaya yöneliktir. Söz konusu teori çerçevesinde belirlenmiş olan kurdan meydana gelecek sapmaların, uzun vadede kendi kendine düzelmesi öngörülmektedir. Bunun altında yatan neden ise söz konusu bu sapmalar neticesinde cari işlemlerde dengesizlik ortaya çıkacak ve bu durumda söz konusu para birimi dalgalanmaya bırakılmış ise kurlar bu sorunu giderecek bir biçimde değişecektir. Ancak para birimi sabitlenmiş ise bu durumda bağlı olduğu para veya sepetteki bir değişme satınalma gücü paritesince belirlenen kur düzeyine gelmesi için gereklidir (Ağcaer, 2003: 16).

Satınalma Gücü Paritesi ile ilgili ilk uygulama sonuçları genelde lehte olmayıp teoriye eleştiri kaynağı olmuştur. Bu sonuçlara göre kısa dönemde Satınalma Gücü Paritesinden sapmalar yanında, uzun dönemde bile Satınalma Gücü Paritesi lehinde pek fazla işaretler bulunmamaktadır. Teorinin gelişmiş ülkelere uygulanmasına dayanan çalışmalar ise karma sonuçlar vermiştir. Tüm bunlara rağmen Satınalma Gücü Paritesi Teorisi'nin tamamen reddedilmesi mümkün değildir. Zira özellikle 1980'li yılların başından itibaren yapılan çalışmalarda Satınalma Gücü Paritesi Teorisinin geçerli olduğu ancak kısa dönemde teorilerden sapmaların gerçekleştiği konusunda bir mutabakat sağlanmıştır (Doğukanlı, 2001: 75). Gelişmiş ülkeler çerçevesinde Satınalma Gücü Paritesiyle ilgili olarak aşağıdaki dört soruya cevap aranmaktadır (Akçay ve Erataş, 2015: 8);

- Uzun dönemde Satınalma Gücü Paritesi geçerli midir?
- Uzun dönem ile ifade edilen dönem ne kadardır?
- Satınalma Gücü Paritesinden sapmaların yarı ömrü ne kadardır?
- Gerçek döviz kuru üzerinde verimlilik farklılıklarının etkileri nedir ?

Tüm bu sorulara verilecek cevaplarda ikili bir ayrıma gidilmektedir. Buna göre gelişmekte olan ülkelerde söz konusu sorulara cevap bulunabilirken gelişmekte olan ülkeler için büyük data problemleri ve tutarsız sonuçlar nedeniyle yeterince cevap alınmamaktadır. Satınalma Gücü Paritesi Teorisi'nin en iyi sonucu verebilmesi ancak ve ancak ultra uzun dönem verileriyle elde edilebilir.

2.1.2. Finansal Yaklaşımlar

İlerleyen zamanla beraber ortaya çıkan gelişmelerin ülkelerarası fon transferinin hacmini ve hızını arttırdığı gözlemlenmektedir. Özellikle kısa vadeli hareketler olarak ortaya çıkan bu gelişmeler, döviz kurlarındaki değişimlerde etkindir. Dolayısı ile kısa vadede döviz kurlarındaki değişimlerin kökeninde finansal faktörlerin olduğu kabul edilmektedir.

2.1.2.1. Döviz Kurlarına Monetarist Yaklaşım

Parasal Teori çerçevesinde döviz kuru değişmelerinin kaynağı, piyasadaki para arz ve talebinde ortaya çıkan dengesizliktir. Bu noktadan hareketle para arzında ortaya çıkan bir genişleme nedeniyle para arz ve talebi arasında bir dengesizlik oluşur, para arzının talebi aşması neticesinde ekonomide mal ve hizmet ithalatı tetiklenirken sermaye ihracında ise bir artış görülür. Ortaya çıkan bu yeni durum dövize olan talebi artırırken aynı zamanda da döviz kurlarında bir yükselmeye neden olur. Bununla beraber para talebi sabit kabul edildiğinde bu kez para arzı artmış olmasına karşın dövize talep azalacak ve dolayısıyla kurlar düşecektir. Para arzı ile döviz kuru arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığına yönelik çalışmalar, Frenkel ve Bilson tarafından gerçekleştirilmiş ve söz konusu ilişkinin varlığı ileri sürülmüştür (Eroğlu, Aydın, ve Kesbiç, 2016: 109).

Parasal Teori, döviz kurundaki değişmelerin gerçekleşmesinde ülkelerin para arz ve talebindeki değişikliklerin rol oynadığını ifade etmektedir. Reel gelirlerin ve faiz oranlarının döviz kuru üzerindeki etkisini ancak para talebi aracılığı ile dolaylı bir şekilde ortaya çıkabileceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla Parasal Teori gözlemlenen döviz kuru değişmelerinin temelinde para politikalarını görmekte söz konusu döviz kuru sorunlarının çözümünün de problemin yaratıcısı olan para politikaları ile çözümlenebileceğini işaret etmektedir (Pazarlıoğlu ve Güloğlu, 2007: 21).

2.1.2.2. Portföy Tercihi Modelleri

Son otuz yıl içerisinde açık ekonomiye ilişkin doktrinlerin merkezinde Portföy Dengesi Modeli bulunmaktadır. Portföy Dengesi Modeline göre, döviz kurlarında görülen günlük dalgalanmaların temelinde, sabit getiri menkul değerlerin arz ve talebindeki değişmeler yer almaktadır. Parasal yaklaşımda döviz kurları ile para piyasası dengesi arasındaki ilişkiler söz konusu olduğunda, yerli tahvillerle yabancı tahvillerin tam ikame edilebilir oldukları varsayılmaktadır. Bununla birlikte yerli ve yabancı tahvillerin tam ikame edilebilir olmasını engelleyen likidite farklılıkları, vergi yasaları, ödeyememe riski, siyasi risk, kur riski gibi problemler

bulunmaktadır. Portföy Dengesi Modeli ve parasal yaklaşım arasındaki en önemli farkta buradan kaynaklanmaktadır (Gacener, 2008: 37-38).

Döviz kurunun parasal ve finansal varlık arz ve talebine belirlendiği kabul edilen Portföy Dengesi Modelinde, iç ve dış faiz oranlarının söz konusu arz ve talebi etkileyerek döviz kurunda bir değişime neden olacağı kabul edilmektedir. Sabit getirili menkul kıymet arzının sabit olduğu varsayımı altında, iç faiz oranının nispi olarak yükselmesi, bu kıymetlerin piyasasında bir talep fazlası meydana getirmektedir. Sabit getirili menkul kıymet piyasasında dengenin yeniden kurulabilmesi için reel servetin söz konusu menkul kıymet talebini azaltacak şekilde düşmesi gerekmektedir. Bu durum ise ancak yabancı menkul kıymetlerin yerli para cinsinden değerinin düşürülmesiyle gerçekleşebilmektedir. Dolayısıyla sabit getirili menkul kıymet piyasasında iç faiz oranı ile döviz kuru arasında negatif bir ilişki olduğu ifade edilmektedir (Gacener, 2008: 37-38).

Para piyasasında ise iç faiz oranının yükselmesi para talebini düşüreceğinden arz fazlasına neden olmaktadır. Bu dengesizliğin ortadan kalkması para talebini yükseltecek şekilde reel servetin artırılması ile mümkün olabilirken, bu durum kurlarda bir atışa neden olmaktadır. Bu yaklaşım çerçevesinde, iç faiz oranıyla döviz kuru arasındaki pozitif ilişkinin para piyasasında geçerli olduğu görülmektedir. Portföy Dengesi Modelinde kur riski kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Zira yerli menkul kıymetler yanında yabancı paraya bağlı menkullere yapılan yatırımlar, herhangi bir koruma altında yapılmadığı takdirde kur riskinin beklenen gelir üzerinde olumsuz etkisine maruz kalacaktır. Bu riskin giderilmesi amacıyla finansal enstrümanlara başvurulması risk primini doğurmuş, bu durum ise maliyet artışını da beraberinde getirmiştir. Böylece ülkeler arasında faiz farkına ilave olarak maliyet unsuru çerçevesinde risk primi de dikkate alınmaktadır (Yıldırım, Karaman ve Taşdemir, 2008: 240-241).

2.1.3. Dinamik Döviz Kuru Modelleri

Döviz kurlarında bir anda değişimlere yol açan Aşırı Tepki Modeli, Spekülatif Kabarcıklar Modeli, Faiz Paritesi Modeli, Dinamik Döviz Kuru Modelleri çerçevesinde aşağıda açıklanmıştır.

2.1.3.1. Kurların Aşırı Tepkisi ya da Hedefi Aşma

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası iktisat literatüründe önemli bir yer tutan araştırma, Rudiger Dornbusch'un 1976 yılında Journal of Political Economy dergisinde yayınlanan "Expectations and Exchange Rate Dynamics" adlı eseridir. "Overshooting" (hedeften şaşma) makalesi olarak da bilinen bu çalışma ile Dornbusch, Mundell-Fleming Modelinin yeni bir formülasyonunu rasyonel beklentiler ışığı altında genişletmiştir. Dornbusch'un bu çalışmayı yaptığı dönemde Stanley Fischer, John Taylor, Anna Gray, Ned Phelps gibi iktisatçılar, Stanley Black tarafından uluslararası makro ekonomiye yeni tanıtılan rasyonel beklentiler kavramıyla beraber kapalı ekonomi modelleri üzerinde çalışmaktaydılar. Onlara göre temelde beklentilerin rasyonel olması iki şeyi ifade etmektedir; bunlardan birincisi, ekonomik unsurlara yönelik tahmin edilemeyen bilgi olarak kabul gören haberlere verilen tepki dışında, döviz kurları aniden fırlamamalıdır, İkincisi ise, sistematik bir şekilde gerçekleşen, döviz kurlarındaki bir hareket yatırımcıların beklentilerini de kapsamalıdır (Örücü, 2016: 107).

Genişletilmiş Mundell-Fleming Modeli gevşetilmiş beş kısıtlayıcı varsayım ile türetilir, söz konusu bu varsayımlardan birinci fiyatların sabit olması, İkincisi çıktı seviyesine eşit olarak belirlenen talep, üçüncüsü döviz kuru beklentilerinin olmaması, dördüncüsü döviz kuru belirlemede cari işlemlerin rolünün bulunmaması, beşincisi ise yerli ve yabancı tahviller arasında tam bir ikamenin olmasıdır. İlk üç varsayım kolayca gevşetilebilir niteliktedir. Söz konusu bu varsayımların gevşetilmesiyle beraber ortaya çıkan yeni modelde temel varsayımlar aşağıdaki şekildedir (Gacener, 2008: 26).

- Dornbusch'un bu modelinde dalgalı döviz kurları söz konusudur.
- Tam bir sermaye hareketliliği ve varlıklar arasında tam bir ikame mevcuttur.
- Modelde uzun dönem neoklasik bir özellik olan tam istihdam geçerlidir.

- Rasyonel beklentiler modelde etkisini göstermektedir, bir diğer deyişle, beklenen değişkenlerin gerçekleşen değişkenlerle aynı olması söz konusudur.

- Para arzı para otoriteleri tarafından egzojen bir şekilde belirlenmektedir.

Dornbusch'un Overshooting Modeli döviz kurlarındaki ani sıçrama ve bunu takiben ortaya çıkan düşüşleri nedenleri ile birlikte incelemektedir. Bu çalışmada fiyat tepkileri ve para talebi hakkındaki varsayım oldukça gerçekçi ve inandırıcı görülmektedir. Söz konusu modelin en önemli kısmı iki unsur arasındaki ilişkidir, bunlardan birincisi korunmasız faiz paritesi şartı ikincisi ise para talebi denklemdir (Güney, 2015: 47-48).

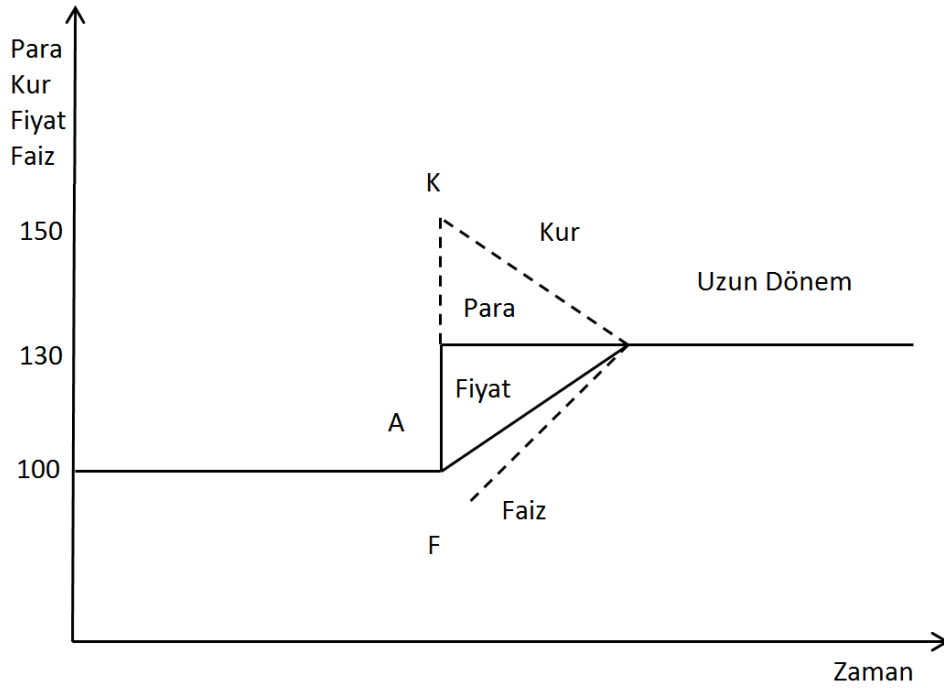
Dornbusch'un Overshooting Modelinin çalışma şekli şu şekilde özetlenebilir; öncelikle beklenmeyen parasal karmaşa karşısında, iç fiyat seviyesinin bir anda tepki vermeyeceği kabul edilir, ancak söz konusu tepki, zaman içerisinde yavaş bir şekilde fiyatlar genel seviyesinin kendini yeni ortama adapte etmesi ile ortaya çıkar. Dolayısı ile fiyatlar genel seviyesindeki gözlenen hareket bir anda değil, süreye yayılmış olarak gerçekleşmektedir. Bu varsayım ampirik olarak da gerçekçi bir varsayım olarak kabul edilmektedir. İkinci bir varsayım çıktı miktarının egzojen olmasıdır. Diğer bir ifadeyle çıktı miktarının parasal şoklara tepkisi ağır bir şekilde gerçekleşmektedir. Bir diğer varsayım olarak, uzun dönemde paranın nötr olduğu kabul edilmektedir. Böylece para arzındaki sürekli bir artış, uzun dönemde iç fiyat seviyesinde ve dövizin yerli para cinsinden değerinde artmaya sebep olmaktadır. Para arzında beklenmeyen sürekli bir artış olduğunu kabul edelim. Bu durumda nominal para arzı artarsa fiyat seviyesi geçici olarak sabitlenir, bunu takiben reel balanslar arzı ile sistemin dengeye gelmesi için reel balanslar talebi de mutlaka artmalıdır. Çıktı miktarı kısa dönemde sabit olduğu için reel balans talebi yerli menkul üzerine kayabilir, böylece faiz oranı düşer, bunu takiben de yerli paranın değer kazanması beklenir (Aktürk, 2011: 33-34).

Overshooting Modeli'nin işleyişi aşağıda Şekil 6 yardımı ile kolayca anlaşılır hale getirilebilmektedir. Buna göre herhangi bir değişme olmadan önce ilgili faktörlerin değerinin A noktasında gösterildiği gibi olduğunu kabul edelim, diğer bir

ifadeyle tıpkı endeks hesaplarında olduğu gibi başlangıç değerlerini 100 olarak varsayalım. Bu durumda para arzı “t” döneminde şekilde görüldüğü gibi 100 birimden 130 birime çıkmakta yani %30 artmaktadır. Ekonomide ortaya çıkan bu yeni duruma ilk tepki faiz oranlarında görülecek ve faiz oranı F seviyesine düşecektir. Döviz kurunda ise para arzında görülen artış oranından daha yüksek bir oranda artış olmakta ve kurun, 150 birime isabet eden K noktasına geldiği gözlenmektedir. Faiz ve döviz kurunda görülen bu hareketlenmelere karşı fiyat seviyesi büyük bir değişim göstermeyerek A noktası seviyelerinde bulunmaktadır (Seyidoğlu, 2003: 538-540).

Söz konusu dönem içerisinde- ekonomik göstergelerde ortaya çıkan bu hareketlenmeler uzun dönemde birbiriyle harmonizasyonu sağlayacak bir şekilde yeniden yapılanmaktadır. Yerli paradaki erimenin neticesinde ortaya çıkan yüksek kurlar ithalat ve ihracata rakip sektörlerdeki toplam talebi genişletmektedir. Ortaya çıkan bu süreçte firmaların üretimlerini artırmak istemeleri, işgücü talebinde bir artışta sebebiyet vermekte, böylece ücret seviyesi yukarı çekilmektedir (Güney, 2015: 47-48).

Şekil 1 Overshooting Modelinin İşleyişi

Kaynak: (Seyidoğlu, 2003: 538).

Bu zincirleme reaksiyonun doğal bir sonucu olarak, fiyatlar genel seviyesi yükseliş trendine girer. Aynı zamanda reel para arzı sabit tutulması ile birlikte faiz oranlarında bir yükselme gözlenir. Faiz oranlarındaki yükselme yabancı sermaye için ülkeyi bir cazibe unsura haline getirmektedir. Artan faiz oranlarına paralel olarak gelişen ülke içine doğru sermaye akımları döviz kuru üzerindeki baskıyı hafifleterek, kurlarda bir düşüş trendinin oluşmasına neden olmaktadır. Böylece Dornbusch'un ifade ettiği Hedeften Şaşma (Overshooting) Modeli çerçevesinde kurlarda başlangıçta görülen ani yükseliş yerini diğer ekonomik göstergelerle uyumlu bir seviyeye bırakmaktadır.

2.1.3.2. Spekülatif Baloncuklar Teorisi

Spekülatif baloncuklar kavramı daha çok hisse senedi piyasasına özgü bir kavram olarak kullanılsa da, özellikle serbest döviz kuru rejimlerinin yaygın hale gelmesi ile birlikte döviz piyasalarında görülmektedir. Kavram, ekonomik konjonktür dışında gelişen kur artış ve azalışlarının açıklanmasında da kullanılmaktadır. Keynes'in ifadesi ile spekülatif baloncukların nedeni, hisse senedi piyasalarında, spekülatörlerin olmasını bekledikleri seviyelere göre piyasada hareket etmeleridir (Çağlar, 2003: 86).

Kur istikrarı açısından bakıldığında, ekonomik gösterge ve verilere dayanmayan bu tür spekülâtif hareketlerin yaşandığı döviz piyasasında kalıcı bir istikrar sağlamak oldukça güçtür. Spekülâtorler, kendi beklentileri ve sezgileri doğrultusunda döviz alımı (satımı) yaptıklarında kurlar olması gereken düzeyin üstünde (altında) olabilecek ve böylece piyasada bir kabarcık ortaya çıkabilecektir. Diğer yandan ise spekülâtorlerce satın alma beklentilerinin gerçekleşmemesi durumunda spekülâtorler aşırı satıma (alıma) geçebilecek ve kendilerince oluşturulan suni baloncuklar yine kendilerince patlatılabilecektir. Tüm bu gelişmeler ise piyasaların istikrarı üzerinde bir tehdit oluşturmaktadır. Döviz piyasasında oluşacak böyle bir istikrarsızlığın önlenmesi için, kurların yeterli genişlikte bir bant içerisine yerleştirilmesi ve Merkez Bankasının da aksaklıklar, yatırım yapılan varlıkların karşılaştırılabilirliği sorunu şeklinde özetlenebilir (Aytaç, 2004: 59).

2.2. Döviz Kuru Politikaları

Dünya ekonomisinde ve özellikle uluslararası finans alanında son yıllarda gözlenen hızlı değişimler ülkelerin ve araştırmacıların dikkatlerini, döviz kuru sistemlerine ve bu sistemleri ülke amaçlarına uygun bir şekilde kullanmayı sağlayacak olan döviz kuru politikalarına odaklamıştır. Uygulanacak döviz kuru sistemi döviz kurunun oluşumunu ve işleyişini sağlarken döviz kuru politikaları ise sistemin çizdiği sınırlar çerçevesinde ekonomik hayatı şekillendirecektir. Dolayısı ile birbiri içine geçmiş olan diğer bir ifadeyle birbiri ile bütünleşmiş olan döviz kuru sistemi tercihi ve bunun paralelinde uygulanacak politikalar son yıllarda ekonomi biliminin popüler çalışma konusu haline gelmiştir (Demirtaş ve Demirhan, 2013: 94-95).

Döviz kuru politikalarının olumlu sonuçlar verebilmesi aynı zamanda döviz kuru tercihinin de doğru yapılmasına bağlıdır. Doğru döviz kuru tercihi ile ilgili değerlendirmeler altı başlık altında toplanabilir, bunlar şu şekildedir (Aytaç, 2004: 65).

- Her durumda ve her ülke için uygun olan tek bir döviz kuru rejimi yoktur. Diğer bir deyişle, uygulanan döviz kuru rejimi ne olursa olsun başarısı makro ekonomik politikalara da bağlıdır.

- ABD Doları, Avro, Japon Yeni vb. gibi ana paralar arasındaki var olan esnek döviz kuru sistemi devam edecektir. Böylece ülkeler döviz kuru değişkenliğine karşı global anlamda bir adaptasyona ihtiyaç duyacaklardır. Bu durumun anlamı ise, diğer ülkelerin döviz kuru tercihlerini ve politikalarını yukarıda ifade edilen gelişmeye göre ayarlamaları gereğidir.

- Son yıllarda yükselen ekonomilerin birçoğunun esnek kur sistemine geçtiği görülmektedir. Ancak uygulamaya konan bu esnek kur sisteminin, tutarlı ve güvenilir makro ekonomik politikalarla desteklenmesi gerekmektedir.

- Döviz kurlarındaki büyük çaplı dalgalanmalar küçük ve orta ölçekli dışa açık ekonomiler için önemli bir ekonomik maliyet ortaya koyabilmektedir.

- Güvenilir destekleyici politikalar ve kurumlar mevcutsa daha açık ekonomiler ve daha küçük ülkeler için bağlı kur sistemleri de uygun olabilir.

- Uluslararası Para Fonu (IMF), üye ülkelerin döviz kuru rejimi tercihlerine saygı göstermeye devam etmelidir, bununla beraber ülkelerin uyguladığı politikaların doğruluğu araştırılmalı ve gözetim altında tutulmalıdır. IMF, herhangi bir üye ülkenin uyguladığı bağlı kur sistemi ile makro ekonomik politikalarının uyumsuz olduğunu gördüğünde söz konusu ülkeye büyük ölçekte yardımda bulunmamalıdır.

Uluslararası para sistemine yön veren IMF'in ortaya koyduğu bu sonuçlar, ülkeleri ekonomik politikalarıyla uyumlu döviz kuru tercihlerine yönlendirmektedir. Döviz kuru rejimleri ve döviz kuru politikası konusunun merkezinde daha büyük bir ekonomik istikrarı sağlamak bulunmaktadır. Dolayısı ile döviz kuru politika ve sisteminin temel unsuru ülkelerin iç ve dış ekonomik ilişkilerinde bir istikrar ve güven ortamını sağlamaktır.

Gelişmekte olan ve yükselen ekonomiler için doğru bir döviz kuru politikası ortaya koymak için son dönemlerde uluslararası çaba artmış, çalışmalar daha çok "Köşe Çözümler" adı verilen "Temiz Dalgalı Kur" ve "Tam Sabit Kur" üzerine yoğunlaşmıştır. Her iki sistem arasındaki diğer ara rejimlerin uygulanabilir olmaktan çıktığı uluslararası literatürde genel kabul görmüştür. Dengeli giden bir dalgalı kur

sistemi, politika hatalarını daha fazla telafi edebilmekte ve bu suretle birçok ülkenin güvenilir bir çözüm yolu olmaktadır. Aynı zamanda sistem dış gelişmelere tepki olarak para politikasının ayarlanmasına da uygundur. Tüm bu sonuçlar yine de dalgalı kuru kusursuz hale getirmemektedir, sistem para politikası ve enflasyon beklentileri için, enflasyon hedeflemesi gibi alternatif bir çapaya ihtiyaç duymaktadır. Uluslararası literatürde çalışmaların dalgalı kur sistemine kaymasının en büyük nedeni, gerek dünyada gerekse ülkelerde gözlenen parasal şoklar ve uluslararası sermaye akımlarının giderek önem kazanması ve bu çerçevede dalgalı kurun göstermiş olduğu performanstır (Aytaç, 2004: 68).

Bununla beraber Köşe Çözüm seçeneklerinden bir diğeri olan Tam Sabit Kur Sistemi anti enflasyonist para politikasının kredibilitesini artırırken döviz kurundaki oynaklığı da ortadan kaldırır, aynı zamanda faizlerdeki düşüş ticaret ve büyümeyi sağlar. Tüm bu olumlu yönlerine rağmen söz konusu sistem kurların aşırı değerlenmesine engel olamamakta, dış şokları ememekte ve güven ortamını bozarak spekülasyon ataklara zemin hazırlamaktadır. Bu nedenlerden dolayı tam bir sabit kur sistemini döviz kuru politikası olarak belirleyen bir ülkenin söz konusu sistemi ve onun gerektirdiği politikaları uzun vadeli olarak değil, ekonomiye istikrar sağlamaya yardımcı olacak bir geçiş dönemi sistemi olarak düşünmeleri daha doğru olacaktır (Akan, 2010: 112)

Son çeyrek yüzyılda uluslararası sermaye akımlarının giderek arttığı görülmektedir. Artan hacimle beraber söz konusu sermaye akımının negatif etkileri de artmaya başlamıştır. Özellikle kısa vadeli sermaye akımları (sıcak para) ülkelerin uygulamakta olduğu döviz kuru politikalarını tehdit etmekte, istenen ve beklenen ekonomik sonuçların doğmasını engellemekte, güven sorununu gündeme taşıyarak kriz sinyallerine neden olmaktadır. Bu nedenlerden dolayı uygulanacak olan döviz kuru politikalarının ekonominin geneli ile uyum içinde çalışacak türde yapılandırılma gereği ortaya çıkmaktadır. Özetle ifade etmek gerekir ki, bir ülkenin uygulamaya soktuğu döviz kuru rejimi ve buna bağlı döviz kuru politikaları sadece döviz kurunun oluşumunu etkilemekte, büyüme, enflasyon, istihdam, refah ve elbette ödemeler bilançosu gibi makro ekonomik göstergelere de etki yapabilmektedir. Bu nedenle

doğru kur rejimi ve doğru kur politikası yanında, irade ve kararlılığa sahip kamu otoritesi ile koordinasyon halinde çalışacak aynı zamanda da bu otoritenin popülist baskılarından etkilenmeyecek özerk kuramlara (özellikle Merkez Bankası) ihtiyaç olduğu da göz ardı edilmemelidir. Çalışmada döviz kura politikaları incelenirken, bir araç olarak ve bir amaç olarak döviz kura politikaları şeklinde araştırmaya dahil edilecektir. Bir araç olarak döviz kura politikaları “devalüasyon ve revalüasyon”, bir amaç olarak döviz kuru politikaları ise “gerçekçi, eksik ve aşırı değerlenmiş kur” alt başlıkları halinde açıklanmaya çalışılacaktır (Ayhan, 2008: 81-82; Akan, 2010: 112).

2.2.1. Bir Araç Olarak Döviz Kuru Politikaları

Döviz kuru politikaları çerçevesinde hedeflenen ekonomik amaçları gerçekleştirmek üzere bir takım araçlar kullanıma sokulmaktadır. Özellikle ana hedefi olan dış ticaret üzerinde büyük etkiler meydana getirebilen araçlar devalüasyon ve revalüasyon uygulamalarıdır. Devalüasyon ve revalüasyon kavramları sabit kur sistemleri çerçevesinde kullanılan ifadeler iken esnek kur sistemlerinde devalüasyonun yerine yerli paranın yabancı paralar karşısında değer kaybetmesi, revalüasyonun yerine ise yerli paranın yabancı paralar karşısında değer kazanması ifadelerine yer verilmektedir (Yanar, 2008: 108).

2.2.1.1. Devalüasyon ve Dış Ticaret

Devalüasyon sabit kur sisteminde parasal otorite tarafından yerli paranın yabancı paralar karşısında değerinin düşürülmesi olarak ifade edilmektedir. Bu hareket anlayışı ile hedeflenen temel amaç, milli paranın aşırı değer kazanmasının önüne geçmek, ihracatta fiyat rekabetini devalüasyonu yapan ülke lehine çevirmek, ithal mallarının fiyatını yerli para cinsinden artırmak sureti ile ithalata sınırlama getirmek, tüm bu etkilerin yardımı ile ödemeler bilançosu açıklarını elemine etmek ve ülkenin döviz problemini ortadan kaldırmaktır (Taban, 2004: 130).

Ülkenin ticaret ortakları karşısında rekabet sağlayıcı bir avantaj elde etmesi için döviz kuru politikasının uygulanması, uluslararası para sisteminin istikrarına yönelik önemli bir tehlike olarak kabul edilmektedir. Parasal otoriteler tarafından

uygulamaya sokulan “Rekabetçi Devalüasyonlar” “Komşu Ülkeyi Kötüleştiren” bir döviz kuru politikası haline gelmektedir (Eroğlu, 2016: 398).

Devalüasyon kararının alınmasıyla birlikte ülke otoritelerinin beklentisi ihracat performansının artış göstermesidir. Bu alanda yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunun odaklandığı yere devalüasyon ve onun dış ticaret üzerindeki etkileridir. Bununla beraber az sayıda çalışmalara konu olmuşsa da rekabetçi devalüasyonun komşu ve aynı piyasada yer alan ülkelerin ekonomilerine negatif etkileri araştırılmış ve söz konusu ülkelerde üretim fazlası ile istihdam problemlerinin ortaya çıktığı gözlenmiştir. Gerek uluslararası finansal sistem gerekse uluslararası ekonomik istikrar açısından devalüasyon kararının dikkatle uygulanması gereken bir araç olduğunun kamusal ve parasal otoriteler tarafından dikkatle değerlendirilmesi gereği vardır. Neticede aynı sistemin unsurları olan ülkelerin birbirlerinin ekonomilerini zedeleyecek politikalar izlemesi, iktisadi hayatta dalgalanmalara sebebiyet verebilmektedir. Devalüasyonun dış ticaret üzerindeki etkisi esneklik, massetme, parasal yaklaşım yardımı ile açıklanabilir (Karluk, 2003: 412-413).

2.2.1.1.1. Esneklik Yaklaşımı

Esneklik yaklaşımı nispi ithalat ve ihracat fiyatlarındaki değişmelere her bir ülkedeki alıcıların nasıl tepki vereceği üzerine odaklanmıştır. Diğer bir ifadeyle devalüasyonun dış ticaret üzerindeki etkisinin ithalat ve ihracatın talep esneklikleri ile ilişkili olduğunu iddia etmektedir. Bu yaklaşım çerçevesinde devalüasyon ülkenin ihraç mallarının yabancı para cinsinden ucuzlatıp ihracat hacmini genişletirken, ithal mallarını ulusal para cinsinden pahalılaştırarak ithalatı caydırıcı etki yapar ve böylece her iki açıdan da dış ticaret bilançosunu olumlu etkiler(Yapraklı, 2009:154).

Esneklik yaklaşımı çerçevesinde yapılan devalüasyondan beklenen etkilerin elde edilebilmesi talep esnekliklerinin değerine bağlıdır. Devalüasyonda hedef nispi fiyatların değişmesidir. Nispi fiyatların değişmesinin altında yatan neden ise söz konusu beklenen etkilerin ortaya çıkmasıdır. Bununla beraber değişen nispi fiyatların istenen etkiyi doğurabilmesi, arz ve talebin bu değişime cevap verebilmesi kısaca yeterince esnek olmasına bağlıdır. Devalüasyondan beklenen etkilerin elde -

edilebilmesine ilişkin esnekliğin büyüklüğü Alfred Marshall, Abba Lerner tarafından formüle edilmiş ve “Marshall- Lerner Şartı (ML)” olarak literatürde yer almıştır. Marshall-Lerner şartına göre arz esnekliklerinin sonsuz olduğu varsayımı altında ihracat mallarının dış talep esnekliği ile ithal mallarının yurtiçi talep esnekliği toplamı 1’den büyük veya 1’e eşit olmalıdır. Ancak bu durumda yapılan devalüasyon istenen ve beklenen etkileri doğurabilecektir. Marshall-Lerner Şartı’nın formüle edilmiş hali aşağıdaki şekildedir (Alptekin, 2009: 60).

$$e_x + e_m > 1$$

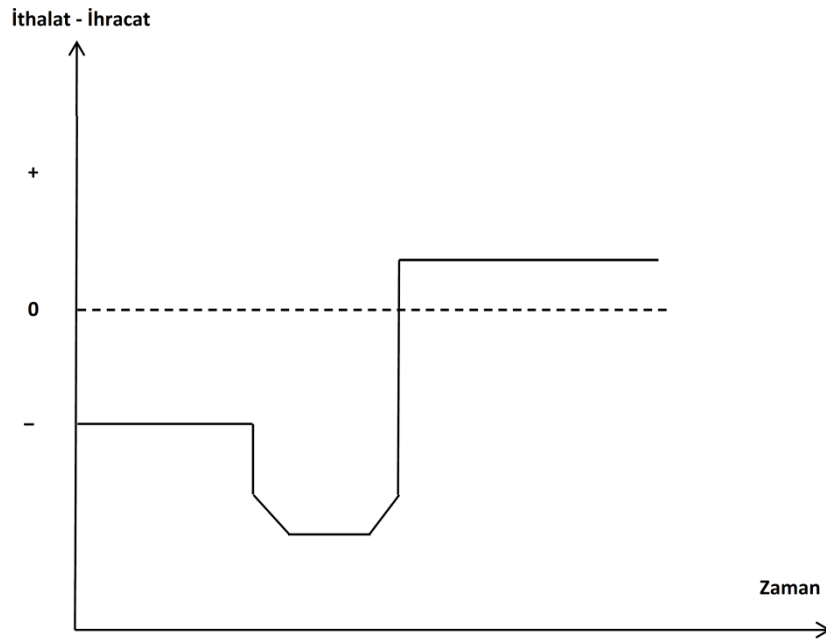
Bu formülde e_x ; ihracat mallarının dış talep esnekliğini e_m ise; ithal mallarının yurtiçi talep esnekliğini ifade eder. Bu şart yerine getirilmediği takdirde örneğin, e_x çok düşük olduğunda ne kadar büyük oranda bir devalüasyon yaparak ihracat mallarının fiyatını ucuzlatırsanız ucuzlatın, malınıza yönelik talep ortaya çıkmayacağı için, devalüasyonun dış ticareti düzeltici etkisi de söz konusu olamayacaktır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler için ödemeler bilançosu dengesizlikleri yerli paranın aşırı değerlenmesinden kaynaklanmaktadır. Bu sorunun çözümünü içeren devalüasyonun istenen etkileri verebilmesi ancak söz konusu esnekliğin büyüklüğüne bağlıdır (Aytaç, 2004: 71).

Devalüasyonla ortaya çıkan etkiler fiyat etkisi ve hacim etkisi olarak iki kategoride incelenebilir. Fiyat etkisi; ithalatı daha pahalı hale getirdiği için ithal mallarının fiyatı artarken cari hesap iyileşir, hacim etkisi ise, ihracat mallarının nispi olarak ucuzlaması ihracata konu olan mal miktarını artırır. Her iki faktörün etkisi ile ithalat azalırken ihracat artış sağlar, böylece dış ticarete bir dengenin oluşabileceğine dair ilk sinyaller alınır (Karagöz ve Şen, 2010: 8).

Kısa dönemde Marshall-Lerner Şartı geçerli değildir. Çünkü devalüasyondan sonraki ilk dönemde dış ticaret bilançosundaki dengesizlik daha da artarken bu gelişmeyi takip eden dönemlerde istenen etki ortaya çıkarak dış ticaret bilançosunda iyileşmeler gözlenir. Uluslararası iktisat literatüründe bu durum J eğrisi başlığı altında incelenmektedir (Şekil 2). Devalüasyonun dış ticaret hesabında iyileştirici rolündeki gecikmenin ortaya koyduğu durumu şematize etmektedir. Buna göre J

eğrisi, devalüasyonun ardından milli paranın yabancı paralar karşısındaki değeri düşerken öncelikle dış ticaret bilançosunun daha da bozulmakta olduğunu (I), zaman ilerledikçe ise beklenen etkilerin doğması ile birlikte dış ticaret bilançosunun iyileştiğini (ET) göstermektedir. Söz konusu eğrinin J halini almasının, dolayısıyla dış ticaret dengesinin önce kötüleşip sonra iyileşmesinin altında yatan en büyük neden, kısa dönem içerisinde ithalatın bir anda düşmemesi ve ithal malların fiyatlarının yerli para cinsinden artmasıdır. Devalüasyonun yapıldığı anda, önceki tarihli ithalat bağlantıları geçerliliğini koruduğu için ithalat miktarı devalüasyonla birlikte hemen değişmemektedir. Dolayısıyla, devalüasyonun yaşandığı ekonomide dış ticaret bir adaptasyon sürecine girmektedir (Karluk, 2003: 415).

Şekil 2 Devalüasyon Sonrası Dış Ticaret ve J Eğrisi

Kaynak: (Karluk, 2003: 415).

Esneklik yaklaşımında küçük ve büyük ülke farklı şekilde incelenmektedir. Yapılan çalışmalara göre dünya ölçeğinde küçük paya sahip olan ülkelerin ithal malların talep esnekliklerinin düşük olacağı, bu ülkelerin ithalatlarının büyük çoğunluğunu ikame edilmesi mümkün olmayan hammadde ve sabit sermaye yatırım mallarından oluşması nedeniyle iddia edilmiştir. Bu nedenle küçük ülkeler için

devalüasyonun yukarıda sözü edilen olumlu yönlerinin ve olumlu sonuçlarının elde edilebilmesi oldukça zordur. Çünkü küçük bir ülkenin yaptığı devalüasyondan sonra ihracata konu olan malların fiyatının düşmesi, üretim hacminin küçük olması nedeniyle, diğer ülkeler açısından fazla dikkate alınmayacaktır. Aynı zamanda devalüasyon sonrası yerli paranın yabancı paralar karşısında değer kaybetmesi ile pahalılaştıran ithalat, ithal mallarının daha çok hammadde ve ana yatırım mallarına dayanması nedeniyle dış ticaret hesabını iyileştirici etkiden çok kötüleştirici bir etki meydana getirecektir.

2.2.1.1.2. Massetme Yaklaşımı

Yukarıda ifade edildiği üzere esneklik yaklaşımında temel varsayım, dış ticarete konu olan arz, talep ve fiyatlar dışındaki diğer tüm değişkenlerin sabit olmasıdır. Ancak bu durum realiteyi yansıtmamakta ve esneklik yaklaşımına yöneltilecek eleştirilerin de kaynağını oluşturmaktadır. Benzer bir şekilde, gelişmekte olan ülkeler tarafından uygulanan Marshall-Lerner Koşulu destekli devalüasyon politikası, devalüasyonla birlikte ortaya çıkması beklenen fiyat rekabeti avantajını ortadan kaldıran enflasyonist bir ortamın ekonomide canlanmasına neden olması ile de eleştirilere uğramıştır. Buradan hareketle devalüasyonun diğer makro ekonomik değişkenlere de etkide bulunduğu söylenebilmektedir (Ökte, 2011: 224).

Keynesyen Gelir Harcama yaklaşımı olarak da bilinen Massetme Yaklaşımı veya Toplam Harcama Yaklaşımı, esneklik yaklaşımının ortaya koyduğu eksiklikleri gidermek üzere geliştirilmiştir. Bu yaklaşıma göre devalüasyonun dış dengeyi sağlayıcı etkileri milli gelir üzerinde yaptığı etkiler, yol açtığı değişiklikler ile açıklanmaktadır. Bu çerçevede ekonomide gerçekleştirilen bir devalüasyon, ülke içi geliri ve fiyatlar genel düzeyini değiştirirken bu iki göstergede gözlenen değişim yoluyla dış dengeyi de etkilemektedir (Altıntaş, 2013: 3).

Massetme yaklaşımının çalışması şu şekilde özetlenebilir: Bir ülkenin dış ticaret bilançosunun açık vermesi, o ülkenin kendi kendine yetememesinin bir göstergesidir. Zira ülke ürettiğinden daha fazlasını tüketim ve üretim amaçlı kullanmaktadır. Bundan dolayıdır ki dış ticaret bilançosu açık vermektedir (Ökte, 2011: 225). Böyle bir çerçeve içerisinde devalüasyondan beklenen etki, bu

dengeşizliği giderecek nitelikte olmasdır. Devalüasyonun böyle bir iyileşirici etki yapabilmesi için öncelikle yurtiçi üretimi artırması böylece ithalata konu olan toplam talep açığıı kapatması beklenir. Ancak bu durum gerçekleştiğinde dış ticarete bir düzelme ortaya çıkacaktır. Yapılan devalüasyon ile ihraç mallarının fiyatı yabancı para cinsinden aşağı çekilmiş olacak böylece söz konusu mallara olan yabancı talep artacak, ithalatın pahalılaşması nedeniyle yurtiçi talep ithal ikameci sektörler kayacak, böylece bir yandan ithalata rakip sektörlerde üretim artarken diğer yandan ise ihracat sektöründe de talep artışı sağlanacaktır (Seyidoğlu, 2003: 72). Her iki gelişme, ülkenin toplam üretim kapasitesini artırarak dış ticaret hesabını denkleştirecektir. Bu yaklaşımda devalüasyondan beklenen şey ihracata yönelik ve ithal ikameci sektörler olan talebi artırmasıdır (Karluk, 2003: 607).

Bununla beraber massetme yaklaşımı çerçevesinde devalüasyon, ekonominin tam istihdam ve eksik istihdam olmasına göre farklı sonuçlar vermektedir. Keynesyen iktisada göre ekonomi eksik istihdamda ise bu durumda ortaya çıkan talep artışı reel sektör tarafından emilebilmekte ve bu durum dış ticaret bilançosunun iyileşmesine neden olabilmektedir. Ancak ekonomi tam istihdamda ise, böyle bir durumda talep artışı reel sektör tarafından emilemeyecek, artan talep fiyatlar genel seviyesini yükseltecek, aynı zamanda da devalüasyondan beklenen dış ticareti iyileşirici etki ortaya çıkamayacaktır. Massetme yaklaşımı formüle edildiğinde şöyle bir sonuç çıkacaktır (Erkılınç, 2006: 19);

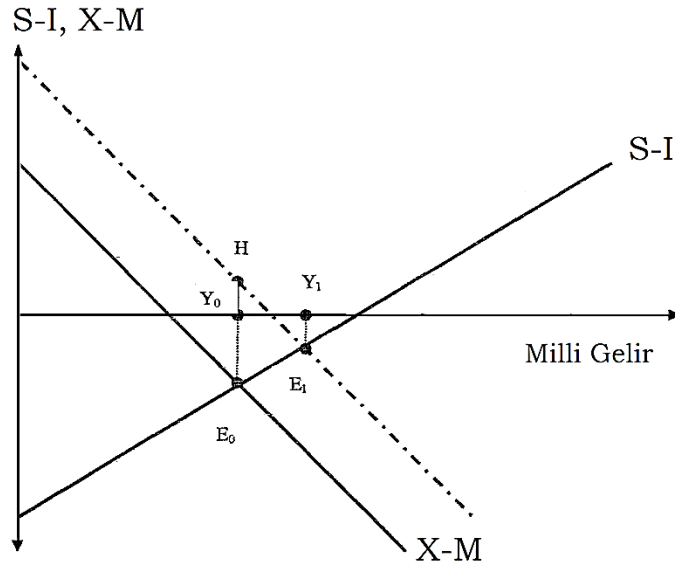
$$Y=C+I+G+(X-M)$$

$$Y=A+(X-M) \text{ veya } Y-A=X-M$$

Birinci denklemde açık ekonomilerde milli gelir dengesi ifade edilmektedir. İkinci denklemde ise A ile toplam yurtiçi harcamalar veya kullanımlar gösterilmektedir. Dolayısı ile A ; tüketim, yatırım ve kamu harcamalarından oluşmaktadır. Şayet bir ekonomide $Y > A$ ise yani, toplam yurtiçi üretim, toplam harcamaları aşıyorsa, bu durumda ülke ihracatçı bir ülke konumuna gelmekte buna paralel olarak da dış ticaret bilançosunda bir fazlalık ortaya çıkmaktadır. Aksi takdirde $Y < A$ yani yurtiçi üretim toplam harcamaları aştığında, ülke bu kez dış ticaret bilançosunda bir açık ile karşılaşılacaktır (Akbostancı ve Tunç, 2002: 3).

Esneklik ve massetme yaklaşımının işleyişi Şekil 3 yardımı ile özetlenebilir. Buna göre, ilk denge E_0Y_0 'a denk gelen bir ticaret açığının olduğu E_c noktasında gerçekleşirken açık ekonominin devalüasyona gittiğini varsayalım. Marshall-Lerner koşulu altında yapılan devalüasyon istenen otonom etkiyi sağlayacaktır, bu durum şekilde E_0H aralığı ile gösterilmiştir. Ortaya çıkan bu otonom etki tamamen "esneklik yaklaşımının" doğal bir sonucu olarak gerçekleşmiştir. X-M eğrisi kesikli çizgiyle gösterildiği gibi sağ yukarı doğru kayar. Bu durumda yeni denge E_1 noktasında gerçekleşirken Y_0 Y_1 aralığı milli gelir artışı göstermektedir (Gök, 2006: 26).

Şekil 3 Esneklik- Massetme Yaklaşımı ve Devalüasyon

Kaynak: (Aytaç, 2004: 77).

Milli gelirden ortaya çıkan bu artış ithalatı uyarır, böylece son gelişme ilk otonom gelişmeye nazaran E_0H aralığı ile gösterildiği gibi daha küçük olur. Burada dikkat edilmesi gereken husus gelir arttıkça toplam harcamanın da artmasıdır. Şekil 3'deki grafik incelendiğinde esneklik yaklaşımı ve masnetme yaklaşımı arasında bir çelişkinin veya tutarsızlığın olmadığı da görülmektedir (Aytaç, 2004: 77).

2.2.1.1.3. Parasal Yaklaşım

Esneklik yaklaşımı ve masnetme yaklaşımı uluslararası sermaye hareketlerini dikkate almamaktadır. Günümüzde teknolojinin ve finans sektörünün gelişmesiyle beraber sermaye hareketleri göz ardı edilemeyecek hacimlere ulaşmıştır. Bu noktadan hareketle Parasal Yaklaşım, ödemeler dengesi açıklarının sadece ticaret dengesi ve cari işlemler hesabından kaynaklanmadığı bunların yanında sermaye hareketlerinin de bu açık üzerinde etkili olduğunu vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, ödemeler bilançosu dengesizliklerini parasal dengesizliklere yani halkın tutmak istediği para miktarı ile Merkez Bankasının arz ettiği para miktarı arasındaki uyumsuzluğa bağlamaktadır (Seyidoğlu, 2003: 73).

Dolayısı ile problemin merkezinde Merkez Bankasının piyasaya arz ettiği para miktarı bulunmaktadır. Merkez Bankasının piyasaya arz ettiği para miktarı

halkın elinde tutmak istediğinden fazla ise ortaya çıkan bu fazlalık diğer ülkelere yönelik harcama kalemlerini oluşturur. Benzer bir şekilde Merkez Bankasının piyasaya arz ettiği para miktarı halkın elinde tutmak istediğinden az ise bu durumda ortaya çıkan likidite sıkıntısı diğer ülkelerden gelecek sermaye akımlarıyla çözümlenir. Özet olarak ifade edilirse, ithal mallarının fiyatlarının artması ile beraber devalüasyon, para talebini de arttıracak, para arzı genişletilmediğinde ise söz konusu bu açık, dışarıdan ülke içine sermaye çekmeye başlayacaktır. Bu perspektiften konuya bakıldığında uzun dönemde devalüasyonun ticaret açığını azaltmayacağı, iç fiyatları arttırabileceği de söylenebilir. Parasal Yaklaşımda, dengenin yeniden sağlanmasında faiz oranının etkisi tamamen göz ardı edilirken paranın dolanım hızı da sabit kabul edilmiştir (Ay, 2001: 126-127).

Parasal yaklaşımın ana argümanın da kurlar üzerinde tek etkinin parasal faktörler olduğu düşüncesi gerçeği yansıtmamaktadır. Bu yaklaşımda verilmek istenen ana tema mal hareketleri ile finansal hareketler arasındaki hızdır, mal hareketleri yavaş bir şekilde cereyan ederken, teknolojik gelişmenin yardımıyla finansal hareketler büyük bir hızla sahip olmaktadır (Ay, 2001: 126-127).

2.2.1.2. Revalüasyon ve Dış Ticaret

Sabit kur rejimlerinde kamusal ve parasal otoritenin aldıkları karar ile yerli paranın değerinin yabancı paralar karşısında değerinin arttırılması “Revalüasyon” olarak ifade edilmektedir. Revalüasyon sabit kur rejimlerinde görülse dahi esnek kur rejimlerinde görülen yerli paranın değer kazanması ile de benzer ekonomik etkileri taşımaktadır. Revalüasyondan beklenen etkiler yerli paranın değer kazanması sureti ile güçlü bir yerli paraya sahip olmak, kronikleşen ödemeler bilançosu fazlalıklarını elimine ederek ödemeler bilançosunda dengeyi tekrar sağlamak olarak özetlenebilir. Bu etkilerin doğması ise ihracatın pahalı, ithalatın ise ucuzlaması ile gerçekleşmektedir (Özatay, 2011: 132-133).

Revalüasyon gerçek hayatta çok sık uygulanan bir kur politikası aracı değildir. Çünkü Revalüasyon sonucunda ihracat ve ülkeye giren yabancı sermaye miktarı azalırken, istihdam ve buna bağlı olarak ücretler seviyesinde de düşüş

gözlenir. Revalüasyon üretimde ortaya çıkabilecek kriz senaryolarının olduğu dönemde uygulanabilir bir yaklaşım olarak da ifade edilmektedir. Zira çıktı problemi, kurumlar tarafından dikkate alınması gereken bir risk olarak görülmektedir. Bundan dolayı çıktı miktarında ortaya çıkabilecek bir olumsuzluğa karşın revalüasyon gerçekleştirilerek ortaya çıkarılan üretimin dışarıya değil yerli tüketime ayrılması sağlanmış olmaktadır (Özatay, 2011: 132-133).

Uluslararası iktisat literatürü incelendiğinde revalüasyonlarla ilgili çalışmaların azlığı, bu politika aracının ülkeler tarafından pek fazla tercih edilir bir araç olmadığı da bir başka göstergesi olarak da kabul edilebilir. Revalüasyon ile ödemeler bilançosunda bir istikrar sağlamanın maliyeti, ülkelerin dış piyasalardaki gücünü eritebilmekte, dünya pazarında payını kaybetmesi ile de sonuçlanabilmektedir. Bu nedenlerden dolayı değerlendirilmiş yerli para yerine az değerli para politikası yoluyla ticareti, yatırımları uyarmak ülkeler için daha kullanılabilir bir yol olarak görülmektedir (Coşkun ve Taylan, 2009: 159).

2.2.2. Bir Amaç Olarak Döviz Kuru Politikaları

Döviz kuru politikaları ekonominin gerektirdiği hedefleri gerçekleştirmek üzere bir araç olarak kullanılabilirse de aynı zamanda kendisi de yani döviz kurları da bir politik amaç olarak uygulanabilir bir politikadır. Bu başlık altında sırası ile Gerçekçi Döviz Kuru Politikaları, Eksik Değerlenmiş Döviz Kuru Politikaları, Aşırı Değerlenmiş Döviz Kuru Politikaları açıklanmaya çalışılacaktır.

2.2.2.1. Gerçekçi Döviz Kuru Politikası

Gerçekçi Döviz Kuru Politikası, döviz kurlarında enflasyonun yol açtığı dengesizliği gidermek amacıyla uygulanan bir politikadır. Bu politikada göz önüne alınması gereken husus, ülke içi enflasyon yanında ülkeler arasındaki enflasyon farklılıklarının da dikkate alınarak bir nominal döviz kurunun belirlenmesidir. Döviz kurları enflasyon farkını yansıtmazsa bu durumda kurlarda aşırı değerlendirme ortaya çıkacak, bu da tıpkı bir revalüasyon etkisi gibi ihracat üzerinde olumsuz, ithalatı ise teşvik edici bir etki meydana getirerek ülkeyi ödemeler bilançosu problemi ile karşı karşıya bırakacaktır. Gerçekçi bir denge döviz kurunun ülkeyi aşırı ticaret engelleri

ve kontrollerine gerek kalmadan dengelediği kabul edilir. Dolayısıyla ülkeler, gerçekçi kur politikası uyguladıklarında ödemeler bilançosu için ilave politikalar uygulamak zorunda kalmayacaklardır. Tüm bu etkiler yanında gerçekçi döviz kuru politikası uygulaması devalüasyonda olduğu gibi ihracatçı sektörler için ayrıcalık sağlamamakta, bu sektörleri dünya piyasasında serbest rekabet koşulları altında çalışmaya zorlayarak maliyeti minimize eden üretim tarzına yönelmektedir (Karluk, 2003: 415-417).

Gerçekçi Kur tanımı ile ilişkili iki yaklaşım bulunmaktadır; birincisi Satılma Gücü Paritesidir, bu tanıma göre uzun dönemde gerçek döviz kuru, yabancı ülke fiyatlarının yurtiçi fiyatlara oranı ile elde edilen nominal döviz kuru. Diğeri ise dış ticarete konu olan ve olmayan mallar temelinde yapılan tanımlamadır. Bu tanım, söz konusu malların ülke içindeki nispi fiyatlarını, ülkenin dış ticaretinde rekabet gücünün bir göstergesi olarak kullanır. Tanımın temelinde yurtiçi ve yurtdışı nispi fiyat yapısının ülkeler arası maliyet farklılıklarını ortaya koymakta olması yatmaktadır (Demircioğlu, 2009: 56).

2.2.2.2. Yerli Paranın Aşırı Değerlen(diril)mesi

Yerli paranın aşırı değerlendirilmesini benimseyen kur politikaları isminden de anlaşıldığı üzere döviz kurunun ortaya çıkan enflasyon oranından daha az bir şekilde arttırılmasını ifade eder. Dolayısıyla enflasyonun tahrip ettiği döviz kurları, kamusal ve parasal otorite tarafından kurlara yansıtılmayıp, cari kurların normal değerinin altında bir değerde oluşmasına neden olmaktadır. Gerek sabit kur sisteminde gerekse esnek kur sisteminde söz konusu kur politikasının çok uzun bir dönem boyunca sürdürülmesi pek mümkün görülmemektedir. Bunun en önemli nedeni ise kurları normalin altında tutmak için yapılması gereken döviz müdahaleleridir. Döviz rezervleriyle ilişkili olan bu müdahaleler, zamanla rezervlerde bir azalmaya yol açacaktır. Bu durum ise spekülâtorler tarafından, yerli paranın aşırı değerlendirilmesini benimseyen kur politikasının daha fazla devam ettirilemeyeceği şeklinde algılanır. Böyle bir gelişim trendi ekonomideki güven ortamına zarar vererek spekülâtif ataklara yol açacak, bunun karşısında daha fazla

direnemeyecek olan kamusal ve parasal otorite söz konusu politikadan, yapılan bir devalüasyonla vazgeçecektir (Acar Balaylar, 2011: 156;

Uygulanan bu kur politikasının doğal bir sonucu olarak yerli paranın reel satınalma gücünde bir artış gözlenmektedir. Aynı zamanda ithal edilen mallar daha ucuz, ihraç ürünleri ise daha pahalı bir hale gelmektedir. Bu durumda talebin ithal mallarına doğru kayması, ihraç malları üreten sektörlerin ise gerilemesi söz konusudur. Ortaya çıkan bu gelişme ihracatçı sektörler için olumsuz bir sonuç meydana getirmektedir. İhracatçı sektörlerin dış piyasada fiyat avantajını kullanamamasından dolayı kaybetmek üzere olduğu pazarların geri kazanımı, ihracatçıların sübvansiyonla desteklenmesi ile mümkün olabilmektedir. Devlet tarafından gerçekleştirilecek olan sübvansiyon, yerli paranın aşırı değerlendirilmesi sonucu oluşan cari kurlar ile döviz kurunun gerçek değeri arasındaki farkın devlet kanalıyla ihracatçıya ödenmesini ifade etmektedir. Ancak devlet tarafından yapılacak olan sübvansiyonun bütçe dengesini bozacağı ve ekonomideki sektörler arasındaki rekabeti yanlı hale getireceği de göz ardı edilmemelidir. Buna ilave olarak değer üzerinden hesaplanan gümrük ve katma değer vergisi gibi vergi gelirlerinde kurun düşük olması nedeniyle bir gerileme yaşanması da muhtemeldir (Akduğan ve Doğan, 2018: 33; Karacan, 2010: 76).

Sonuç olarak yerli paranın aşırı değerlendirilmesini benimseyen kur politikası, ülke içerisinde ithalat ve ihracat dengesini ithalat lehine değiştirmek suretiyle döviz talebini arttırırken, ihracatın gerilemesi nedeniyle döviz arzını da azaltmaktadır. Dolayısıyla bu kur politikasının özellikle uzun dönemli uygulanması mümkün gözükmemektedir. Yerli paranın aşırı değerlendirilmesini benimseyen kur politikası ile beraber uygulanan yüksek faiz oranı, ülkenin ihtiyaç duyacağı sermaye girişini sağlamasına rağmen, sıcak para olarak kabul edilen bu sermaye girişi ülkedeki yüksek faiz oranını değerlendirip faiz gelirini elde ettikten sonra geldiği miktardan daha büyük bir miktarla ülkeden ayrılmaktadır. Dolayısıyla böyle bir sermaye girişi ekonomide istikrarı sağlamaktan çok, büyük dalgalanmaların ve spekülatif atakların oluşmasına zemin hazırlamaktadır (Seyidoğlu, 2003: 476).

2.2.2.3. Yerli Paranın Düşük Değerlen(diril)mesi

Yerli paranın düşük değerlendirilmesini benimseyen kur politikası, kamusal ve parasal otorite tarafından belirlenen nominal kurun enflasyon değerinin de üstünde bir seviyede tespit edilmesini ifade eder. Böyle bir kur politikası neticesinde ekonomi, tıpkı sabit kur sistemlerinde kamu güç ve otoritesi yolu ile bir anda yapılan devalüasyon uygulamasının yol açtığı etkilere benzer etkiler ortaya koymaktadır. Diğer bir deyişle aşırı değerlenmiş döviz kuru sayesinde ihracata yönelik mallar yabancı para cinsinden ucuzlamakta, dolayısıyla ihracatçı sektörler uluslararası piyasada fiyat avantajına sahip olurlar. Bu gelişmelerin doğal bir sonucu olarak ihracat artarken pahalılaştan ithalat malları nedeniyle ithalat miktarı azalmakta, böylece dış ticaret hesabı bir yandan fazla verirken diğer yandan da ülkeye giren döviz miktarında artış gözlenir (Acar Balaylar, 2011: 140).

Söz konusu kur politikasının ihracatçı sektörler üzerinde bir çeşit korumacılık etkisi yaptığı ifade edilmektedir. Gerçekten de bu politika sayesinde ihracat sektöründe maliyet ve verimlilik prensipleri ikinci planda kalmış, rekabette ana unsur fiyat avantajı olmuştur. Bu politikanın uzun vadeli sürdürülmesi Bebek Endüstriler Tezinin gerçekleşmesi sonucunu doğuracaktır. Daha açık bir ifadeyle yerli paranın düşük değerlendirilmesini benimseyen kur politikası ile uzun dönem boyunca desteklenen sektörler hantallaşacak ve fiyat avantajının kaybolduğu durumda ise dış piyasada rakipleriyle rekabet edebilme gücünden de uzaklaşacaktır. Verimlilikten uzak, katma değeri düşük, ileri teknoloji içermeyen mal grubunun pazarlanmasında da dolayısı ile fiyat dışında bir rekabet avantajı kalmamaktadır. Bu durum sektörün iç ve dış şoklara karşı da direncinin zayıf olmasını ifade etmektedir (Kepene ve Yentürk, 2010: 475).

3. BÖLÜM

DÖVİZ KURU VE İHRACAT İLİŞKİSİ: KONYA İLİ ÖRNEĞİ

EKONOMETRİK ANALİZ

3.1. Döviz Kuru ve Dış Ticaret İlişkisi Literatür

Döviz kuru ile dış ticaret arasında ilişkiyi inceleyen bazı yabancı yazarların araştırmaları ile elde ettikleri sonuçlar veya bulguları aşağıda Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1 Döviz Kuru ile Dış Ticaret Arasında İlişki

YAZAR	ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	BULGULAR
Cooper (1971),	İstatistik yöntem	“Dış ticaret hadlerinin küçük bir ülke tarafından etkilenip etkilenemeyeceğini bu etki durumuyla bağıntılı olarak ticaret hadlerinin devalüasyon ile değiştirilebilmesi durumunu araştırmıştır. Az gelişmiş 20 ülkeyi incelemiş ve karşılaştırmalı bir istatistiki analiz yöntemi kullanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre pek çok ülkede reel döviz kurunun dış etkisinin ticaret hadleri üzerinde önemli olmadığı ortaya çıkmıştır.”
Diaz-Alejandro (1980)	Koentegrasyon testi	“1913-1976 yıllara itibariyle Arjantin’de dış ticaret hadleri ile döviz kurları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmasında, koentegrasyon testini kullanmış ve değişkenler arasında koentegrasyon ilişkisini tespit etmiştir. Dış ticaret hadleri ile döviz kurları ve arasında ilişkinin bulunmasından hareketle en az bir yönlü nedenselliğin bulunabileceğini ileri sürmüştür.”
McKenzie (1986)	Koentegrasyon testi	“Avusturalya’da dış ticaret hadleri ile döviz kurları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmasında, koentegrasyon testini kullanmış ve değişkenler arasında koentegrasyon ilişkisini tespit etmiştir. Döviz kuru ile dış ticaret arasındaki ilişkinin bulunmasından hareketle en az bir yönlü nedenselliğin bulunabileceğini ileri sürmüştür.”
Koch ve Rosensweigh (1992)	Granger koentegrasyon testini ile zaman serisi testleri	“Dolar kurundaki bir değişikliğin ABD dış ticaret hadleri üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Yazarlar doların nihai etkisinin geleneksel modellerde ileri sürüldüğü kadar güçlü olmadığını ve buna göre de dış ticaret hadlerinde etkisinin zayıf olduğu sonucuna varmışlardır.”
Koya ve Orden (1994)	Koentegrasyon testi	“Yeni Zelanda ile Avustralya’daki reel döviz kuru ve dış ticaret hadleri arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında koentegrasyon testi ve Granger nedensellik analizi yapmışlar ve bu

		ülkelerde dış ticaret hadlerindeki değişimlerin reel döviz kurlarındaki değişimlerin Granger anlamda nedeni olduğu sonucuna varmışlardır.”
In ve Menon (1996)	Granger nedensellik analizi ve koentegrasyon testi	“ABD, Kanada’yı, Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya’da reel döviz kuru ile dış ticaret arasında ilişkiyi incelemek üzere Granger nedensellik analizi ve koentegrasyon testi yapmışlardır. ABD, Kanada, İngiltere, Fransa ve Japonya’da ise reel döviz kurları dış ticaret hadlerinin Granger anlamda nedeni olduğu sonucunu bulmuşlardır.”
Else ve Oskooee (1995)	Koentegrasyon testi	“Gelişmiş ve az gelişmiş 25 ülke için uyguladıkları koentegrasyon testiyle döviz kuru ile dış ticaret arasında uzun dönemde bir ilişki bulunmadığı sonucuna varmışlardır.”
Rincon (1998)’den akt. Pirimbaev ve Oskonbaeva (2015)	Koentegrasyon testi ve Marshall-Lerner ve Bickerdike-Robinson-Metzler durumu	“Kolombiya’nın dış ticaret dengesinin, döviz kurunun kısa ve uzun dönemde nasıl etkilediğini; 1979:01 ve 1999:04 dönemi arasında üçer aylık veriler kullanarak, ampirik olarak incelemiştir, koentegrasyon testi ve Marshall-Lerner ve Bickerdike-Robinson-Metzler durumlarının geçerliliğini test etmiştir. Değişkenler arasında uzun dönem ilişkinin varlığını ve devalüasyonun ticari dengeyi güçlendirdiğini tespit etmiştir.”
Onafowora (2003)	Vektör hata düzeltme modeli ve koentegrasyon testi	“Malezya Endonezya ve Tayland ekonomilerinde 1980:01-2001:04 dönemlerini içeren üçer aylık veri seti kullanarak, bu ülkelerin ABD ve Japonya ile olan ticari ilişkiler dengesinin, reel döviz kuru tarafından etkilenip etkilenmediğini vektör hata düzeltme modeli ve koentegrasyon testi kullanarak analiz etmiş ve sonucunda döviz kuru ile dış ticaret arasında uzun dönemli istikrarlı bir ilişkinin olduğu anlaşılmıştır. Bu ülkelerde reel döviz kuru ile reel ticari denge arasında kritik elastikiyetler şartının sağlandığı yönünde bulgular elde etmiştir.”
Stučka (2004)	ARDL (ardışık bağımlı gecikmesi dağıtılmış model yaklaşımı)	“Döviz kuru değişkenliğinin Hırvatistan’ın dış ticaret dengesi üzerindeki etkilerini; 1994:01 ve 2002:01 dönemine ilişkin 3’er aylık veriler yardımıyla ARDL (ardışık bağımlı gecikmesi dağıtılmış model yaklaşımı) yöntemi kullanarak test etmiştir. Yurtiçi para biriminde meydana gelen % 1’lik daimi bir değer kaybının, ticaret dengesinde % 0,94-1,3 oranında bir gelişmeyle sonuçlanmakta ve ortalama olarak yeni ticari dengenin sağlanmasının 2,5 yıl sürmekte olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Ayrıca çalışmada Hırvatistan için J eğrisi etkisi olduğunu ortaya koymuştur.”
Hodge (2005)	Firma bazında standart model risk algısı testi	“Firma bazında standart bir modelde yaptığı risk algısı kapsamındaki incelemeye göre, eğer dış ticaret yapan bir firmanın risk algısı kırılmalı ve çekimser ise firmanın gelecek hakkındaki tutumu belirsizlik ve negatif risk yönlüdür. Bu nedenle firma gelecekteki karlılık durumu hakkında öngöremediği belirsizlikten dolayı ithalat talebi azalacaktır, aynı zamanda bu tutumu ihracat

		için de gösterecektir. Böylece belirsizlik görünümü sergileyen döviz kuru ile dış ticaret arasında negatif bir ilişki vardır. Yazarın ileri sürdüğü bu görüşe ters açıdan bakıldığında döviz kurunda belirsizlik ve risk algısı ne kadar az ise firmaların dış ticaret potansiyeli artış gösterecek ve döviz kuru ile dış ticaret arasında pozitif bir ilişki oluşacaktır denilebilir.”
Takaendesa, Tsheole ve Aziakpono (2005)	Eşbütünleşme hata düzeltme modeli ve varyans ayrıştırması	“Güney Afrika’nın, Amerika Birleşik Devletleri’ne olan ihracatı ile döviz kuru arasındaki ilişkinin varlığını, 1992:01-2004:04 yılları arasında üçer alık veriler kullanarak, eşbütünleşme, hata düzeltme modeli ve varyans ayrıştırması yardımıyla analiz etmişler ve reel döviz kuru ile Güney Afrika ihracatı arasında negatif bir etkinin varlığına ulaşmışlardır.”
Oluwatosin, OI usegun, Abimbola (2011)	Nedensellik ve Eşbütünleşme testleri	“Bütün ülkelerde ticaret dengesi, dış gelir, reel efektif döviz kurları ve milli gelir arasında eş bütünleşmenin olduğunu bulmuşlardır.”

Döviz kuru ile dış ticaret arasında ilişkiyi inceleyen az sayıdaki bazı yerli yazarların araştırmaları ile elde ettikleri sonuçlar veya bulguları aşağıda Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2 Döviz Kuru ile Dış Ticaret Arasında İlişki

YAZAR	ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	BULGULAR
Terzi ve Zengin (1999)	VAR, varyans ayrıştırma ve etki-tepki fonksiyonları	“Türkiye’de, 1989:01 ve 1996:12 dönemlerine ait aylık veriler kullanarak, toplam ve sektörel alt kalemler itibariyle dış ticaret ve döviz kuru arasındaki nedensel ilişkilerini VAR yöntemiyle analiz etmişlerdir. Nedensellik etki-tepki fonksiyonları ile varyans araştırmalar neticesinde; hem toplam hem de sektörel alt kalemler bazında döviz kuru ile ithalat arasında herhangi bir ilişkinin olmadığını göstermiştir. Diğer yandan döviz kuru ile ihracat arasında toplam ve sektörel alt kalemler bakımından nedensellik testlerinin ortaya koyduğu ilişki, varyans ayrıştırma ve etki-tepki fonksiyonları tarafından desteklenememiş; fakat ihracat ve ithalat arasında özellikle sektörel bazda çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.”
Zengin (2000)	VAR yöntemi	“1990 yılı ve sonrasında reel döviz kuru, ihracat fiyat endeksi ile ithalat fiyat endeksi serilerinin arasındaki ilişkiyi VAR yöntemini kullanarak analiz etmiş, reel döviz kuru ve ihracat fiyat endeksi ile ithalat fiyat endeksi arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin olduğunu tespit etmiştir. Analize göre, ihracat ve ithalat fiyatları reel döviz kurunu doğrudan etkilerken, reel döviz kuru ithalat fiyat endeksini doğrudan, ihracat fiyat endeksini ise ithalat fiyat

		endeksi aracılığıyla etkilemektedir.”
Zengin (2000)	VAR yöntemi	“Bir başka Türkiye üzerine yaptığı çalışmasında; reel döviz kuru hareketleri ve dış ticaret fiyatlarındaki ilişkiyi, 1994:01-2000:02 dönemlerinde aylık veriler vasıtasıyla, koentegrasyon ve VAR analizini kullanarak incelemiş ve reel döviz kuru ile ithalat ve ihracat fiyatları arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulgusuna ulaşmıştır. Çalışma sonucunda dış ticaret fiyatları reel döviz kurunu doğrudan etkilemesine rağmen, reel döviz kuru ithalat fiyat endeksini doğrudan, ihracat fiyat endeksini ise ithalat fiyat endeksi kanalıyla dolaylı olarak etkilediğini tespit etmiştir.”
Zengin (2000)	VAR yöntemi, geliştirilmiş Dickey-Fuller birim kök testi, f istatistikleri, etki-tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırmaları	“Türkiye üzerine yaptığı bir diğer çalışmada; reel döviz kuru hareketleri ve sektörel dış ticaret fiyat endeksleri arasındaki var olan nedensellik ilişkilerini, VAR analizi yardımıyla incelemiştir. 1993:01-2000:08 dönemini, aylık reel kur endeksi ve tarım ve ormancılık, madencilik ve taş ocakçılığı ve imalat sanayi ithalat ve ihracat fiyat endeksleri yardımıyla açıklamıştır. Çalışmada VAR analizine geçilmeden önce durağanlığın tespiti için serilere, geliştirilmiş Dickey-Fuller birim kök testi uygulanmıştır. VAR analizi sonucunda elde edilen f istatistikleri, etki-tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırmaları neticesinde; sadece ihracatçı sektörlerde kısmi bir yansıma ilişkisinin varlığını ortaya koymaktadır. Bu ilişki tarım ve ormancılık ürünleri ihracatı kanalıyla sağlanmakta ve imalat sanayi ürünleri ithalatı ile olan nedensel bağlantı sayesinde ithalat kesimine de yansıdığı bulgusuna ulaşmıştır. Diğer yandan ihracatçı sektörlerde yansıma ilişkisine ulaşmalarına rağmen, ithalatta bu ilişki görülememiştir.”
Öztürk ve Acaravcı (2002)	Johansen eşbütünleşme testi ve hata düzeltme modeli	“Türkiye ekonomisi üzerine yaptığı araştırmada döviz kuru değişkenliğinin ihracat üzerindeki etkenliğini; Johansen eşbütünleşme testi ve hata düzeltme modeli kapsamında, 1989:01-2002:08 dönemi için aylık veriler kullanarak incelemiştir. Ampirik uygulamadan elde ettikleri sonuca göre; döviz kurundaki belirsizliğin reel ihracatı negatif yönde etkilediğini ortaya koymuşlardır. Diğer yandan Türkiye ekonomisindeki döviz kuru belirsizliği ihracatı olumsuz etkilese de, ihracat düzeyindeki bir dengesizliğin kalıcı olmadığı ve kısa dönemli olduğu vurgulanmaktadır.”
Kasman (2003)	Eşbütünleşme ve hata düzeltme teknikleri	“Türkiye’de 1989-2002 döneminde aylık veriler kullanarak, reel efektif döviz kuru oynaklığının ihracat üzerine etkisi; eşbütünleşme ve hata düzeltme teknikleri kullanılarak, ihracat modeli hem sektörel hem de toplam düzeyde analiz etmiştir ve reel efektif döviz kuru oynaklığının ihracat düzeyinin belirlenmesinde önemli bir değişken olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Ayrıca reel döviz kuru oynaklığının ihracat üzerindeki etkisi, kısa dönemde çoğu sektörde pozitif olmasına rağmen uzun dönemde bu etkiyi sağlayamamıştır. Diğer yandan reel döviz kuru oynaklığının toplam ihracat üzerindeki etkisinin hem uzun dönemde hem de kısa dönemde negatif etki yaptığını ortaya

		koymuştur.”
Çekerol ve Gürbüz (2003)	Eşbütünleşme ve VAR analizi	“1995:01 ve 2003:03 dönemlerinde aylık veriler kullanarak Türkiye’deki reel efektif döviz kuru hareketleri ile tarım ve ormancılık, madencilik ve taş ocaklığı ve imalat sanayi ürünleri ithalat ve ihracat fiyat endeksleri arasındaki ilişkiyi, eş bütünleşme ve VAR analizi kullanarak yaptıkları çalışmada; reel döviz kuru ile sektörel bazda ithalat ve ihracat fiyatları arasında bir nedensellik ilişkisinden söz edilemeyeceğini ortaya koymuşlardır. Dış ticaret hadlerini düzeltmeyi amaçlayan reel kur değişimlerinin sektörel bazda, ne ihracatçı nede ithalatçı sektörlerin uzun dönem dengeleri üzerinde bir etkinliği olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.”
Saatçioğlu ve Karaca (2004)	Johansen eşbütünleşme testi ve hata düzeltme modeli	“Döviz kuru belirsizliğinin ihracatı nasıl etkilediğini Türkiye için incelemiştir. Araştırmada 1981:05-2001:2 dönemine ilişkin üçer aylık veriler kullanılarak; Johansen eşbütünleşme testi ve hata düzeltme modeli kapsamında incelenmiş, Türkiye’de döviz kuru belirsizliğinin hem uzun hem de kısa dönemde ihracatı olumsuz etkilediği bulgularına ulaşılmıştır.”
Albeni, Demir ve Demirgil (2004)	Ekonometrik model	“1993 ve 2003 Eylül dönemi aylık verilerden yararlanarak, reel döviz kurunun imalat sanayi ihracat hadlerine olan etkisini, ekonometrik model vasıtasıyla test etmiştir. Bu kapsamda imalat sanayisini 22 alt sektörde inceleyerek; ilk dönemde reel efektif döviz kurunun, imalat sanayi ihracat hadlerini 8 alt sektörde anlamlı şekilde etkilediğine ve zayıf bir ilişkinin varlığına ulaşmışlardır. Yine aynı araştırmada 2001 Şubat ayında meydana gelen krizden sonra uygulamaya konulan serbest kur politikasının imalat sanayi ihracatına, yapısal değişiklik meydana getirip getirmediği, yapısal değişim analizi yapılarak incelenmiştir. İkinci dönemde yapılan yapısal değişim analizi sonucuna göre ise 5 sektör hariç diğer tüm imalat sanayi alt sektörlerinin ihracatında yapısal değişime neden olduğunun ve sektörel düzeyde esnek kur politikasından etkilendiğinin sonucuna ulaşmışlardır.”
Yamak ve Korkmaz (2005)	Dickey-Fuller, Phillips-Perron ve peron birim kök testleri	“Türk Lirası’ndaki reel değer değişimlerinin, Türkiye’nin dış ticaret dengesi üzerindeki etkisini ve bu etkilerin kaynaklarını; 1995:1- 2004:4 dönemine ilişkin üçer aylık veriler yardımıyla incelemiştir. Genişletilmiş Dickey-Fuller, Phillips-Perron ve peron birim kök testleri kullanılarak serilerin bireysel zaman serisi özellikleri, granger nedensellik testi ve etki tepki fonksiyonları ile de seriler arasındaki nedensellik ilişkilerinin yönünün belirlenmesi amaçlanmıştır. Birim kök testlerinin uygulanması sonucunda, Engle-Granger tarafından önerilen sürece göre seriler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olmadığı, kısa dönemde ise reel döviz kuru ve dış ticaret dengesi arasındaki ilişkinin temel olarak sermaye malları ticareti tarafından belirlendiğini ortaya koymaktadırlar. Bu durumda reel döviz kuru ile dış ticaret dengesi arasında geri beslemeye sahip bir nedensellik ilişkisi olduğu vurgulanmaktadır. Çalışmada kısaca reel döviz kuru dış ticaret dengesi ilişkisinin merkezinde, sermaye mallarının dış ticaretteki

		hareketleri yer almaktadır. Türk Lirasının reel olarak değer kaybına uğramasının, sermaye malları dış ticaret açığını azaltmak suretiyle dış ticaret dengesini olumlu şekilde etkilediğine ulaşılmıştır.”
Gül ve Ekinci (2006a)	VAR modeli, birim kök testi, Johansen eşbütünleşme analizi	“Türkiye için yapmış oldukları çalışmada; 1990:01- 2006:08 döneminde, reel döviz kurları ile ihracat ve ithalat arasındaki ilişki VAR modeli kullanılarak araştırılmışlardır. Bu model kullanılmadan önce birim kök testi vasıtasıyla seriler durağan hale getirilmiş, Johansen eşbütünleşme analizi yapılarak reel döviz kurları ile ihracat ve ithalat arasında bir eşbütünleşme ilişkisinin olduğu yani bu iki seri arasında uzun dönemli bir denge ilişkisinin olduğu ortaya koyulmuştur. Çalışmada daha sonra Granger nedensellik testi uygulanarak reel döviz kurundan, ne ithalata ne de ihracata doğru bir nedensellik ilişkisi bulunamamış olmasına rağmen ihracat ve ithalattan reel döviz kuruna doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.”
Güneş, Gürel ve Cambazoğlu (2013)	Yapısal VAR modeli	“Dış ticarete döviz kurunun da etkili olduğu dışsal şoklar gelişmekte ülkeler görece fiyat düzeltmeleri döviz kurundaki değişimler ile yapılmaktadır. Döviz kurundaki şoklar ise ham petrol fiyatlarındaki şoklarla ilişkilidir. Yazarların Türkiye’de 1995Q1-2010Q2 dönemi için, dünya petrol fiyatları endeksleri, dış ticaret hadleri ve reel döviz kuru endekslerini Yapısal VAR modeli ile test etmiştir. Elde ettikleri sonuçlara göre “dış ticaret hadlerinde yaşanan bir şok reel döviz kurunu aynı yönlü fakat sürekli azalarak etkilemektedir ve reel döviz kurunda yaşanan değişimlerin yaklaşık %6’sı dış ticaret haddi ile açıklanmaktadır. Dünya petrol fiyatlarında ortaya çıkan bir şok ise reel döviz kurlarının hızla düşmesine yol açmakta ve reel döviz kurundaki değişimlerin yaklaşık %21’ini açıklamaktadır.”
Ersungur, Doru, Aslan, (2017)	VAR Modeline dayalı nedensellik testi	“Döviz kuru ile cari işlemler dengesi arasında bir nedensellik ilişkisi bulunamazken, GSYH ile cari işlemler dengesi arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.”
Tanrıöver, Biçer ve Erdoğan (2016)	ARDL sınır testi	Osmaniye ili ihracatının dalgalı döviz kuru uygulamasına geçilen tarihten bu yana artış göstermesinin, krizler nedeniyle daralan iç talep karşısında üreticilerin dış satıma yönelmelerinden kaynaklandığı ileri sürülmüştür.

Döviz kuru politikaları ile dış ticaret hadleri ilişkisini inceleyen çalışmalar aşağıda Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3 Döviz Kuru Politikaları İle Dış Ticaret Hadleri İlişkisi Literatür

YAZAR	ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	BULGULAR
Koya ve Orden, (1994)	Koentegrasyon ve Granger Nedensellik testi	“Yeni Zelanda ile Avustralya verilerini derledikleri çalışmalarında reel döviz kuru ile dış ticaret arasındaki nedensellik ilişkisini incelemişlerdir. Koentegrasyon ve Granger Nedensellik testini kullandıkları bu çalışmada dış ticaret değişimlerinin reel döviz kuru değişimlerinin sebebi olduğu tespit edilmiştir.”
Arize, (1994)	Marshall-Lerner koşulu	“Güney Asya ülkeleri (Kore, Hindistan, Endonezya, Malezya, Pakistan, Filipinler, Singapur, Sri Lanka ve Tayland) için Marshall-Lerner koşulunu 1971-1991 yılları için araştırmıştır. Reel döviz kuru ile dış ticaret verilerinin kullanıldığı çalışmada Hindistan ve Sri Lanka dışındaki tüm ülkelerde devalüasyonun, uzun dönemde dış ticaret dengesini olumlu yönde etkilediğini tespit etmiştir. Bu ülkelerde aynı zamanda Marshall-Lerner koşulunun sağlandığı ortaya konulmuştur.”
Else ve Oskooee, (1995)	İstatistik	“25 ülke için efektif döviz kuru ve dış ticaret hadleri arasındaki uzun dönemli ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında, değişkenler arasında ilişkinin bulunmadığını eşbütünleşme yöntemiyle göstermişlerdir.”
Amano ve Norden (1995)	Eşbütünleşme testini	“Eşbütünleşme testini uygulayarak reel döviz kuru ve dış ticaret davranışlarını incelemişlerdir. Verilen şoklar sonucunda dış ticaret şoklarından döviz kurunun belirgin şekilde etkilendiğini ancak döviz kuru şoklarından dış ticaretin aynı şekilde etkilenmediği ortaya çıkarmışlardır. Ayrıca, Granger Nedensellik Testini Kanada’daki verilerle inceleyerek dış ticaret hadlerinin reel döviz kurlarının Granger nedeni olduğunu bulmuştur.”
Mishkin, (1995), (1996), (2001)		“Çalışmalarında döviz kuru kanalını, faiz oranı kanalını temel alarak açıklamaya çalışmış; döviz kuru, faiz oranı, para arzı, çıktı miktarı gibi değişkenler arasında aktarım mekanizmasının nasıl işlediğini incelemiştir.”
Zengin ve Terzi, (1995)	Engle-Granger Ko-Entegrasyon ve Granger Nedensellik Testi	“1950-1994 yılları arasındaki nominal döviz kuru ve dış ticaret kalemleri ve dengesi arasındaki uzun dönem bağıntıları ve nedensellik ilişkisini araştırmışlardır. Kullandıkları Engle-Granger Koentegrasyon ve Granger Nedensellik Testleri sonucunda gerek uzun dönem için bir ilişki olmadığını gerekse de herhangi bir nedensellik ilişkisinin bulunmadığını tespit etmişlerdir.”
Agénor, McDermott ve Üçer, (1997)	VAR modellemesi	“Reel döviz kuru ile faiz oranları, maliye politikası, sermaye girişi gibi değişkenlerle VAR modellemesi yaparak aralarındaki bağıntıları incelemişlerdir. Yerli para değerinin faiz farklılıklarındaki artışla paralellik arz ettiği bulgusuna ulaşmışlardır.”
Erlat ve Erlat,	Koentegrasyon	“Reel döviz kurları, reel faiz farklılığı ve dış ticaret hadlerini

(1998)	ve Nedensellik testi	kullanarak yaptıkları çalışmalarında, reel döviz kurlarının artış kazanmasının faiz farklılıklarının ve dış ticaret hadleri arasındaki farkın azalmasıyla gerçekleştiğini göstermişlerdir.”
Baldemir ve Gökalp, (1999)	Koentegrasyon ve Nedensellik testi	“1980–1997 yılları arasında nominal döviz kuru ile dış ticaret hadlerinin yıllık verilerini kullanarak Koentegrasyon ve Nedensellik testi yapmışlardır. Değişkenlerin koentegre olmadıkları ancak aralarında nedensellik bulunduğu, nominal döviz kurlarının dış ticaret hadlerinin Granger nedeni olduğu sonucuna ulaşmışlardır.”
Bilgili, (2000)	Korelasyon metodu	“Korelasyon metodu kullanılarak yapılan çalışmada reel döviz kurları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelemiştir. Çalışmaya göre reel kurlardaki artış ithal yoğun üretimimiz dolayısıyla enflasyonu artıracak ve beraberinde yerli üretime imkân vermeyecektir.”
Günaydın, (2000)	Koentegrasyon ve hata düzeltme modelleri	“Kurduğu koentegrasyon ve hata düzeltme modelleri ile döviz kuru, enflasyon ve bütçe açığı arasındaki ilişkileri incelemiştir. Çalışmaya göre reel döviz kurları bir yıl gecikmeli olarak reel bütçe açıklarından zayıfta olsa negatif olarak etkilenmekte ve ters yönlü hareket etmektedir. Ancak parasallaşma olgusundan dolayı bütçe açığının enflasyonu artırması sonucu iki yıl gecikmeli olarak reel döviz kurlarının da artacağı tespit edilmiştir.”
Vergil, (2002)	Eşbütünleşme testi ve hata düzeltme modeli	“1990 ile 2000 yılları arasında Türkiye’nin ihracatı aylık verilerle eş-bütünleşme testi ve hata düzeltme modeli eşliğinde test edilmiştir. Reel döviz kuru oynaklıklarının, Türkiye’nin ABD ve Avrupa Birliği’ndeki üç büyük ticaret partneri olan Almanya, Fransa ve İtalya’ya olan ihracatına etkisinin incelenmesi sonucunda; reel döviz kuru oynaklığının ihracatı belirgin bir şekilde olumsuz etkilediğini tespit etmiştir.”
Berument, (2002)	Otoregresyon modelleri	“1983-2001 yılları arasında Türkiye için reel döviz kuru hareketlerinin fiyatlar genel seviyesini nasıl etkilediğini enflasyon ve reel GSYİH verilerini kullanarak otoregresyon modellerini tahmin etmeye çalışmıştır. Etki tepki analizini de kullanarak tek bir enflasyon oranı yerine, değişik mal sepetlerindeki enflasyon oranları modellere dahil edilmiştir. Döviz kurundaki hareketlerin çeşitli sektörlerdeki fiyatları etkilediğini, reel döviz kurundaki değişimlerden TEFE’nin TÜFE’den daha fazla etkilendiğini tespit etmiştir.”
Akbostancı, (2002)	VAR yöntemi	“1987-2004 dönemine ait çeyrek yıllık veri seti kullanarak, koentegrasyon analizi, hata düzeltme testi VAR yöntemleri ile yapılmış, Türk dış ticaret yapısı ve J eğrisinin geçerliliği araştırılmıştır. Reel döviz kurunun dış ticaret dengesini hem kısa hem de uzun vadede etkileyen tek değişken olduğu, TL’nin devalüasyonunun uzun dönemde ticaret dengesini iyileştirdiğini, Türkiye için J eğrisinin desteklenmediğini, Marshall-Lerner koşulunun desteklendiğini bulmuştur.”

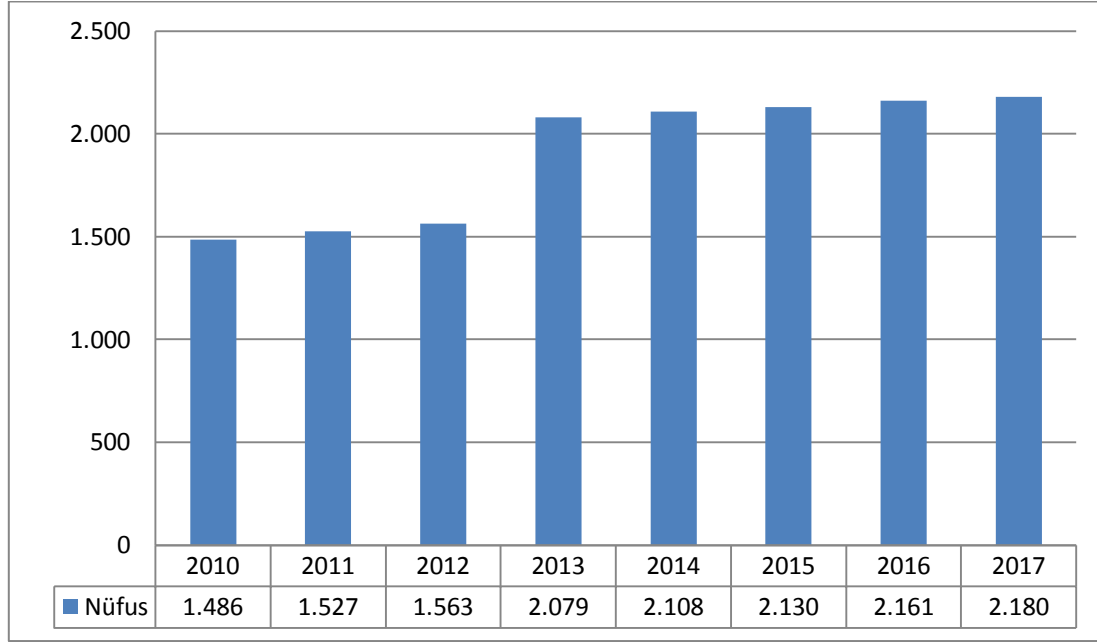
Kasman ve Kasman, (2005)	Eşbütünleşme analizi ve hata düzeltme modeli	“1982-2001 yıllarını içeren çeyrek yıllık verilerle Türkiye özelinde ihracat, nispi ihracat fiyatları, üretim kapasitesi ve ihracat ağırlıklı reel efektif döviz kuru kullanılarak eşbütünleşme analizi ve hata düzeltme modeli ile sınanmıştır. Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olduğunu ve döviz kurundaki oynaklığın ihracat üzerindeki etkisinin pozitif yönlü olduğunu bulmuşlardır.”
Berument ve Dinçer (2005)		“1985-2003 dönemine ait aylık veriler kullanılarak Türkiye ekonomisi için USD/Euro paritesindeki değişimlerin üretim seviyesi, reel döviz kuru ve dış ticaret dengesi üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre Euro USD karşısında her değer kazandığında, uzun vadede üretim seviyesini artırırken, yerel paranın değerini artırır ve dış ticaret dengesini iyileştirir.”
Fidan, (2006)	Johansen eşbütünleşme testi	“Türkiye için 1970 – 2004 yıllık reel döviz kuru verilerini tarımsal ithalat-ihracat üzerinde Johansen eşbütünleşme testi, Granger nedensellik testi ve etki-tepki fonksiyonlarını kullanarak sınanmıştır. Reel döviz kurunun kısa dönem ve uzun dönem için ithalat-ihracat üzerine önemli etkinliğinin olmadığı bulgusuna ulaşmıştır.”
Gül ve Ekinci (2006a)	Johansen eşbütünleşme ve Granger nedensellik testi	“1990-2006 yılları arasında aylık verilerden yararlanılarak reel döviz kuru ile ithalat-ihracat arasındaki etkileşimi Johansen eşbütünleşme ve Granger nedensellik testi ile araştırmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre, reel döviz kurları ile ihracat ve ithalat arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı görülmüştür. Diğer taraftan, reel döviz kuru ile ihracat ve ithalat arasında bulunan nedensellik ilişkisi, ihracat ve ithalattan reel döviz kuruna doğru tek yönlü bir ilişki biçiminde olduğunu ortaya koymuşlardır.”
Zhe, (2007)	Eşbütünleşme testi	“1997-2006 yılları arasında Çin ve ilişkide bulunduğu ülkeler için reel efektif döviz kuru ile dış ticaret fazlası arasındaki eşbütünleşme ilişkisini araştırmıştır. Eşbütünleşme testi sonuçlarına göre reel efektif döviz kuru ile ticaret dengesi arasında uzun dönemli ve istikrarlı bir ilişki bulunduğunu tespit etmiştir. Ayrıca reel efektif döviz kurlarındaki düşüşün dış ticaret fazlasındaki artışı tetiklemekte olduğu bulgusuna ulaşmıştır.”
Kızıltan ve Cığırlioğlu, (2008)	VAR yöntemi, eşbütünleşme testi	“1982-2005 dönemi için üçer aylık veriler kullanılarak Türkiye’deki reel döviz kuru ile ihracat ve ithalat arasındaki ilişki VAR yöntemi, eşbütünleşme testi ışığında incelemişlerdir. Reel döviz kurunun dış ticaret dengesini sağlamada etkin şekilde kullanılamayacağı ve ithalatın kısılmasına yönelik tedbirlerin ihracatı da olumsuz etkileyeceği bulgusuna ulaşmışlardır.”
Alptekin, (2009)	VAR modeli	“1992-2009 dönemi aylık verilerini kullanarak Türkiye için reel döviz kurları ile dış ticaret arasındaki ilişkiyi VAR modeli yardımıyla test etmiştir. Çalışmanın kısa dönemi kapsayan bölümünde değişkenler arasında herhangi bir ilişki bulunmadığı, ancak uzun dönemi kapsayan bölümünde reel döviz kuru ile dış

		ticaret arasında bir ilişkinin olduğu bulgusuna ulaşmıştır.”
Direkçi ve Özççek, (2010)	Regresyon analizi	“1987-2007 yılları arasında çeyrek yıllık veriler kullanarak Türkiye regresyon analizi yardımıyla reel döviz kurunun ekonomi üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Döviz kuru ile birçok makro değişkenin ilişkisini inceledikleri çalışmalarında devalüasyonun ekonomiyi olumsuz etkilediği bulgusuna ulaşmışlardır.”
Okay, Atabay-Baytar ve Sarıdoğan, (2012)	VAR modellemesi	“2003-2010 yılları arasında aylık veriler kullanılarak Türkiye ekonomisinde reel efektif döviz kuru ile cari işlemler dengesi üzerindeki etkilerini VAR modellemesi yaparak Johansen eşbütünlük ve hata düzeltme testleriyle sınımlanmıştır. Reel efektif döviz kuru ile cari işlemler dengesini uzun dönemde ters yönde etkilediğini tespit etmişlerdir.”
Karaçor ve Gerçekler, (2012)	Johansen - Juselius çoklu koentegrasyon ve hata düzeltme mo	“2003-2010 yılları arasında aylık veriler kullanılarak VAR modellemesinin yapıldığı çalışmada Johansen - Juselius çoklu koentegrasyon ve hata düzeltme modeli yardımlarıyla reel döviz kuru ile dış ticaret ilişkisi araştırmışlardır. Reel döviz kuru ile dış ticaret arasında uzun dönem bir ilişki tespit etmişler ve reel döviz kurundaki değişimlerin dış ticaret üzerinde etkili olduğunu göstermişlerdir.”
Göçer ve Hepkarşı, (2013)	Toda-Yamamoto nedensellik analizi ve çoklu yapısal kırılmalı eşbütünlük yöntemi	“1989-2013 yılları arasında üçer aylık veriler kullanılarak Türkiye için ihracat ve ekonomik büyüme ilişkisini Toda-Yamamoto nedensellik analizi ve çoklu yapısal kırılmalı eşbütünlük yöntemi ile incelemişlerdir. Analiz sonuçlarında reel döviz kurundaki artışın milli gelir üzerindeki etkisinin oldukça küçük olduğunu tespit etmişlerdir.”
Aşçı, (2016).	VAR analizi, Granger nedensellik testleri	“Reel döviz kurlarıyla ithalat ve ihracat arasındaki ilişkiler, 1997:1-2014:11 dönemi için aylık veriler kullanılarak VAR analizi yardımıyla araştırmıştır. Granger nedensellik testleri sonucunda reel döviz kurları ile ihracat ve ithalat değişkenleri arasında nedensellik ilişkisi bulunmuştur.”
Yurtoğlu, (2017)	Granger nedensellik testi	“1997-2015 yılları arasında Türkiye’de reel döviz kuru ile ihracat arasındaki ilişkiyi 1997:01-2015:06 dönemleri için aylık veriler kullanılarak Granger nedensellik testi ile araştırmıştır. Hem reel döviz kurundan ihracata hem de ihracattan reel döviz kuruna doğru bir nedensellik bulunmamıştır.”

3.2. Konya İli Dış Ticareti ve Görünümü

Türkiye'nin yüzölçümü bakımından en büyük ili durumundaki Konya'nın nüfusu sürekli artmakta olup halen Türkiye'nin 7. büyük ilidir. Yıllar itibariyle TÜİK verilerine göre Konya'nın nüfus gelişimi aşağıda Şekil 4'de gösterilmiştir.

Şekil 4 Konya'nın Nüfusu (2010-2017) (Bin Kişi)

Kaynak: TÜİK, (2017). İl Bazında Nüfus İstatistikleri.

Şekil 4'de görüldüğü üzere Konya ilinin nüfusu 2010-2013 yılları arasında yaklaşık %40 oranında artarak 1 milyon 486 binden 2 milyon 079 bine yükselmiştir. 2013 yılından 2017 yılına kadar ise artış hızı yavaşlamış ve yaklaşık %5'lik bir artışla 2 milyon 180'e ulaşmıştır. MEVKA (2016)'ya göre kentin nüfus artışının pek çok nedeni bulunmakla birlikte Türkiye geneline göre istihdam oranlarının yüksek olması, hızlı tren yatırımlarının yapılması ve sanayileşmeye devam eden yapısı başlıca faktörler arasındadır. Gelecekte de nüfus artışının önceki yıllardaki kadar hızlı olmasa da devam edeceği tahmin edilmektedir (MEVKA, 2016: 6-7).

Diğer yandan coğrafi lokasyon olarak kent İç Anadolu Bölgesinin merkezinde yer aldığından diğer bütün illeri birbirine bağlayan önemli bir geçiş noktasında, lojistik açıdan doğal bir merkez konumunda ve sanayileşme bakımından da yeni yatırım

ve projelerde gelişme ve büyüme bakımından önemli bir potansiyele sahiptir. Konya ile Akdeniz bölgesi arasındaki ulaşım ağını güçlendirecek olan oto yol ve hızlı tren projeleri ile Konya’da sayısı artan üniversitelerle birlikte öğrenci yoğunluğunun da giderek artması kentin ekonomik görünümü üzerinde önemli bir ivme sağlayabilecektir. Hayvancılık ile Tarımsal endüstri ve yatırımlar da dahil edildiğinde kentin büyümeye devam edeceği açıkça anlaşılmaktadır (KTO, 2016).

Konya Ticaret Odasına göre “sektörel çeşitlilikte önemli mesafeler kat eden Konya’da, 2014 yılında 3.825 olan “sanayi siciline kayıtlı işletmelerin sayısı”, 2015’de 7.196 olurken, 2016 yılı sonunda 7.312’ye çıkmıştır. Sanayi siciline kayıtlı bu 7.312 firmanın sektörel dağılımına bakıldığında ilk sırada %20,8’lik oranıyla fabrikasyon metal ürünleri imalatı gelmektedir. Bu sektörün ardından %14,8’lik payıyla makine ve ekipman üretimi ile %10,5’lik payıyla gıda ürünleri imalatı gelmektedir. İlk 10 sektörün toplam firmalar içindeki payı ise %85,1’dir” (KTO, 2016: 64).

Yine Konya Ticaret Odasına göre Konya, Türkiye’nin önemli bir endüstri, ticaret ve tarım bölgesidir. Nitekim “Konya 30.000’den fazla Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeye (KOBİ) ev sahipliği yapmaktadır. Konya, işyeri sayısında, Türkiye’de 6. sıradadır. Türkiye’de işsizlik oranı %9,7 iken Konya’da %4,7’dir ve işsizlik oranı en düşük 2. İldir. İşgücüne katılım oranı Türkiye’de %50,8 iken Konya’da %48,4’tür. İstihdam oranı Türkiye’de %45,9 iken Konya’da %46,2’dir. Aktif çalışan sayısında Konya, Türkiye’de 7. sıradadır. Nitelikli eleman istihdamı konusunda yaşanan sıkıntılar da mevcuttur. Ayrıca, İstanbul Sanayi Odası tarafından gerçekleştirilen 2015 yılı Türkiye’nin en büyük 1.000 sanayi kuruluşu araştırmasında 23 firma yer almaktadır. Konya’nın sahip olduğu potansiyel ve sektörel güç dikkate alındığında bu sayının daha fazla olması arzu edilmektedir (KTO, 2016: 8).

Mangır, vd., (2017)’a göre “ihracatta sektör ve pazar çeşitliliğini giderek artıran Konya, 178 ülkeye ihracat yapmakta ve ihracat hacmini her geçen gün daha da artırmaktadır. Küresel krizinin etkisinin görüldüğü 2009 yılı hariç son 13 yılda Konya’nın ihracatı sürekli artış göstermiştir. İhracatın sektörel dağılımına bakıldığında, yapılan ihracatın büyük bir kısmının imalat sanayi oluşturmaktadır. Bu

durum Konya'nın gelişmiş bir ekonomiye sahip olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir" (Mangır, Karaçor ve Kartal, 2016: 2).

Konya Ticaret Odasının 2017 yılı raporuna göre "Konya'nın dış ticaret hacmi Türkiye ortalamasından iki kat daha fazla artarak 2002 yılından 2017 yılına kadar yaklaşık 9 kat artmıştır. 2002 yılında 0,29 milyar dolar olan Konya dış ticaret hacmi, 2017 yılında 2,6 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. Bu gelişmenin bir yansıması olarak Konya dış ticaret hacmi, 2002 yılında Türkiye dış ticaret hacminin binde 3'ünü oluştururken, 2017 yılında iki kat artışla 1'lik değere yaklaşmıştır (0,07). Dünya ekonomisinin büyümesi, buna bağlı olarak küresel ticaretteki büyüme, en büyük ihrac pazarımız AB'deki büyüme 2018 ihracatımız için olumlu gelişmelerdir. Küresel bazda bu gelişmelerle birlikte yurt içinde genel ihracatımızın artması, yüksek büyüme, ihracatçılarımıza finansal desteklerde miktar ve çeşitliliğin artması gibi etkenler Konya ihracatını 2017'de yukarıya taşımaya yardımcı olmuştur" (KTO, 2017: 73).

Tablo 4 Konya'nın Dış Ticaret İstatistikleri (2002-2017)

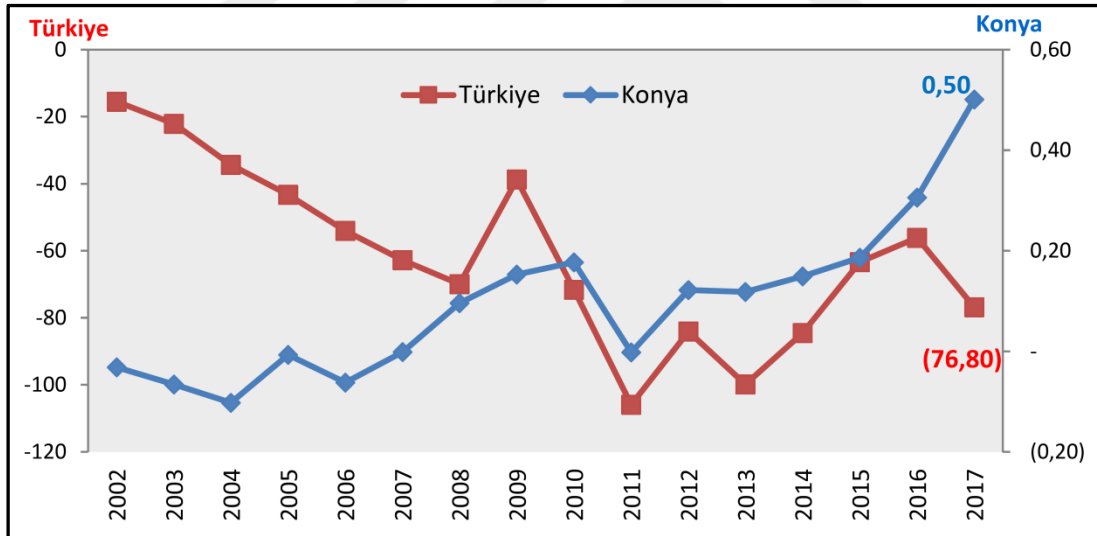
Yıllar	İhracat % Değişim (Önceki Yıla Göre)		İthalat % Değişim (Önceki Yıla Göre)		Dış Ticaret Hacmi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
	Milyar \$	Değişim %	Milyar \$	Değişim %	Milyar \$	%
2002	0,13	21,3	0,16	80,1	0,29	80
2003	0,18	37,8	0,24	51,6	0,42	73
2004	0,28	53,9	0,38	54,2	0,65	73
2005	0,42	52,4	0,43	13,1	0,85	98
2006	0,49	17,5	0,56	30,2	1,05	89
2007	0,69	40,6	0,70	25,2	1,39	100
2008	0,87	25,5	0,78	11,5	1,65	112
2009	0,74	-15,5	0,58	-24,8	1,32	126
2010	0,98	33,2	0,80	37,6	1,78	122
2011	1,17	19,2	1,17	45,8	2,34	100
2012	1,28	9,2	1,15	-1/5	2,43	111
2013	1,37	7,2	1,25	8,3	2,62	109
2014	1,49	9,0	1,34	7,4	2,83	111
2015	1,35	-9,3	1,17	-13,0	2,52	116
2016	1,31	-2,8	1,01	-13,5	2,32	130
2017	1,55	17,7	1,05	3,8	2,60	148

Kaynak: KTO (2017). *Konya Ekonomi Raporu 2017*, Konya: Konya Ticaret Odası, s.74

Konya ekonomisi, 2011 yılında verdiği 2,3 milyon dolar açıktan sonra 6 yıldır dış ticaret fazlası vermeye devam etmiştir. Türkiye genelindeki dış ticaret dengesi ise ülke ithalatının ihracatından fazla olması dolayısıyla uzun yıllardır negatif değerler almaktadır. İhracatın ithalatı karşılama oranı incelendiğinde; Konya ilinde karşılama oranının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu ve 2007 yılından itibaren Konya ihracatının, ithalat rakamları üzerinde değerler elde ederek ithalatı karşılama oranlarının 100 ve üzerinde olduğu gözlemlenmektedir. 2017 yılında bu veri Türkiye için %67'ye düşerken, Konya'da ise %148'e yükselmiştir (KTO, 2017: 75).

Aşağıda Şekil 5'de gösterildiği üzere dış ticaret grafikleri ile de Türkiye'nin son yıllarda dış ticaret açığının devam ettiği, Konya dış ticaret dengesinin fazla verme eğiliminde olduğu açıkça görülmektedir.

Şekil 5 İhracatın İthalatı Karşılama Oranı-Konya/Türkiye (%)

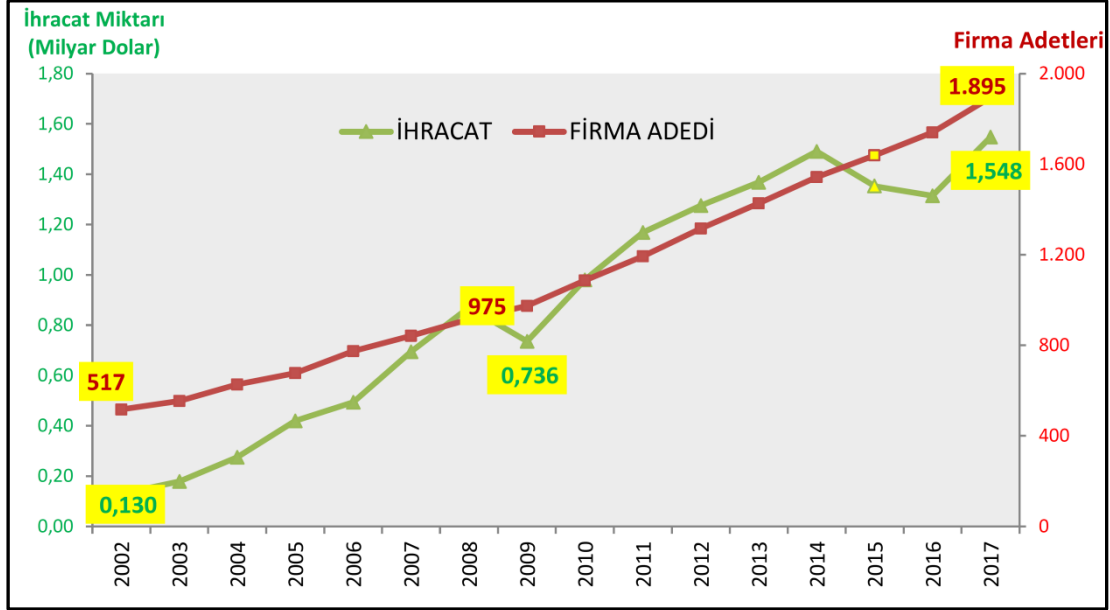

Kaynak: KTO (2017). *Konya Ekonomi Raporu 2017*, Konya: Konya Ticaret Odası, s.75

İhracat verilerine bakıldığında ise KTO (2017)'ya göre; "Konya ihracatında yer alan 189 farklı ülkeden ilk 10 ülkenin toplam ihracat içindeki payı %46,4 olarak gerçekleşmiştir. Ülke bazında Konya ihracatında en büyük payı %14,1 ile Irak almaktadır. Irak'a yapılan ihracat, iç savaş, yerel sorunlar vb. nedeni ile 2012 yılından beri düşme eğiliminde iken son iki yılda bu düşüş durmuş ve 2016 yılına

kıyasla 2017 yılında %15,2 artış göstermiştir (Şekil 6). Konya'nın ihracat yaptığı ülkeler arasında bulunan Irak ve Almanya son beş yıldır ilk iki sırada yer almaktadırlar. Cezayir, İran, İtalya, Suudi Arabistan ve ABD gibi ülkeler ise ihracatta ön sıralarda yer alan diğer ülkeler olmuşlardır” (KTO, 2017: 76).

Şekil 6 Konya İhracat Verileri (2002-2017)

Kaynak: KTO (2017). *Konya Ekonomi Raporu 2017*, Konya: Konya Ticaret Odası, s.77.

Mangır, vd., (2017)'a göre “göre Konya ihracatında en yüksek paya sahip olan ana sektör grubu imalat sanayidir. 2016 yılında söz konusu sektörün toplam ihracat içerisindeki payı yaklaşık %95'e ulaşmıştır. İmalat sanayinden sonra en fazla ihracatın yapıldığı sektörler ise tarım-ormancılık, madencilik-taş ocakçılığı ve toptan perakendedir. Öte yandan 2009 yılında küresel krizin etkisiyle neredeyse bütün ana sektörlerin ihracat rakamlarında bir düşüş yaşanmışken; 2010 yılından itibaren ihracat rakamları tekrar yükselişe geçmiştir” (Mangır, Karaçor ve Kartal, 2016: 3).

3.3. Araştırmanın Veri Seti

Bu çalışmada döviz kurunun Konya ilinin ihracatı üzerindeki etkilerini araştırabilme üzere; 2002:M01-2018:M10¹ dönemi Reel Efektif Döviz Kuru (*REER*, TÜFE, 2003=100) serisi² ve Konya ilinin aylık ihracat verileri (*X*) kullanılmıştır. REER verileri; Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS, 2018)'den, *X* verileri; TÜİK (2018)'den alınmıştır. İhracat verileri, ortalama ABD Doları kuru kullanılarak TL'ye çevrilmiş, TÜFE (2003=100) verileri kullanılarak reel hale getirilmiştir. Serilere logaritmik dönüşüm yapılarak analizlerde kullanılmıştır. Bu işlemdeki amaç; yapılacak ekonometrik analizler sonucunda ortaya çıkabilecek değişen varyans sorununu ortadan kaldırmaktır (Yalta, 2011). Ayrıca her iki seri de Hareketli Ortalamalar (Moving Average) yöntemiyle mevsim etkilerinden arındırılmıştır. Çünkü üretim, ihracat ve fiyatlar genel düzeyi gibi verilerde, serilerin kendi doğalarından kaynaklanmayan, mevsime bağlı değişimler yaşanabilmektedir. Bu etkiler ortadan kaldırılarak, serilerin gerçek değerleri ortaya çıkartılabilmektedir (Alper ve Aruoba, 2001). Son olarak 2008 küresel ekonomik krizinin etkilerini de analizlerde göz önünde bulundurabilmek amacıyla K_{2008} kriz kukla değişkeni oluşturulmuş ve modellerde kullanılmıştır. Bu değişken oluşturulurken; söz konusu kriz nedeniyle Türkiye ekonomisinin negatif büyüdüğü 2008:Q4-2009:Q3 dönemine giren aylara 1, diğer aylara 0 değerleri verilmiştir. Veri setine ait tanımlayıcı istatistikler Ek 1'de sunulmuştur.

3.4. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, döviz kurunun Konya'nın ihracatı üzerindeki etkilerini analiz edebilmek için literatürdeki Değer ve Demir (2015); Açı (2016); Karaş ve Karaş (2017) çalışmaları örnek alınarak, aşağıdaki model kurulmuştur:

$$\ln X_t = \beta_0 + \beta_1 \ln REER_t + \beta_2 K_{2008} + e_t \quad (1)$$

¹ Böylece çalışmanın zaman boyutu; 202 tane veriden oluşmaktadır.

² EVDS'de REER verileri 2003:m01-2012:M10 dönemi 2003=100 şeklinde verilirken, 2002 yılı verileri EVDS-Arşiv bölümünde 1995=100 şeklinde yer almaktadır. 2002 yılına ait veriler arşiv bölümünden alınıp, tarafımızdan 2003=100 serisiyle uyumlu hale getirilmiş, sonra analizlerde kullanılmıştır.

Burada t ; çalışmanın zaman boyutunu, Ln ; ilgili serinin doğal (e tabanında) logaritmasının alındığını, X_t ; Konya ilinin aylık toplam mal ihracatını, $REER_t$; reel efektif döviz kurunu, K_{2008} ; 2008 küresel ekonomik krizinin etkilerini temsil eden kukla değişkeni ve e_t ; ekonometrik olarak sorunsuz hata terimleri serisini göstermektedir.

Analiz sonucundaki beklentimiz; ($\beta_1 < 0$) ve ($\beta_2 < 0$) çıkması yönündedir. ($\beta_1 < 0$) çıkmasının beklenmesinin nedeni; TCMB tarafından, uluslararası standartlara uygun olarak hesaplanan REER verilerinin sistematığı gereği, artan REER'in, ülkelerin dış ticarete rekabet güçlerini azaltıyor olmasıdır. Bu durumu biraz daha açmak gerekirse; TCMB, reel efektif döviz kurunu hesaplarken aşağıdaki denklemden yararlanmaktadır (TCMB, 2018):

$$REER = \prod_{i=1}^N \left[\frac{P_{TR}}{P_i * e_{i,TR}} \right]^{w_i} \quad (2)$$

Burada w_i ; i ülkesinin Türkiye'nin dış ticareti içindeki yerini, P_{TR} ; Türkiye'deki Tüketici Fiyatları genel düzeyini (TÜFE), P_i ; i ülkesindeki Tüketici Fiyatları genel düzeyini (CPI; Consumer Prices Index), $e_{i,TR}$; i ülkesi parasının TL cinsinden karşılığını (nominal döviz kurunu) ve N ; REER hesaplamasına dahil edilen ülke sayısını göstermektedir. Bu denklemde REER'in artması; ulusal paranın değerlendirildiğini (nominal döviz kurunun düştüğünü), Türkiye'de fiyatlar genel düzeyinin arttığını veya karşı ülkelerde fiyatlar genel düzeyinin azaldığını göstermektedir ki bütün bunların hepsi, Türk mallarının yabancı tüketiciler için fiyatının arttığını göstermektedir. Bu durum ülkenin dış ticarete rekabet gücünü azaltmaktadır. Bu nedendir ki TCMB yaptığı açıklamada; Örneğin; Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) da döviz piyasasına müdahale edip etmeyeceğine reel kura bakarak karar vermektedir. TCMB, Aralık 2013'te yaptığı açıklamada; reel kurun 120-125 aralığında olmasını, TL'nin değerlendirildiği şekilde yorumladığını ve böyle durumlarda para politikası araçlarını kullanarak kura sert şekilde müdahale edeceğini, reel kur 130'un üzerine çıktığında ise elindeki bütün

araçlarla, çok daha sert biçimde gerekli tedbirleri alacağını açıklamıştır (Göçer, Gerede ve Kutbay, 2014). Yani *REER* arttığında, *X*'in azalması beklenmektedir.

($\beta_2 < 0$) çıkmasının beklenmesi; küresel ekonomik krizin, o dönemde Türkiye'nin ihracatında %50'den fazla paya sahip olan Avrupa Ülkeleri ve ABD'de alım gücünü düşürmesi nedeniyle, bu ülkelerin Türkiye'den aldıkları mallara olan taleplerinin ve dolayısıyla Türkiye'nin bu ülkelere olan ihracatının azalmasıdır.

3.5. Araştırmanın Yöntemi ve Yapılan Analizler

Bu çalışmada serilerin durağanlığı; Vogelsang ve Perron (1998) yapısal kırılmalı ADF birim kök testi ile sınanmış, seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı; Johansen (1988) yöntemiyle test edilmiştir. Uzun ve kısa dönem analizleri VEC yöntemiyle gerçekleştirilmiş, nedensellik analizi Granger (1969) yöntemiyle yapılmıştır. Araştırmada öncelikle Birim Kök Testi ve Eşbütünleşme Testi ile kısa ve uzun dönem analizleri yapılmış, ardından Nedensellik Testi yapılmış olup bunlar aşağıda sunulmuştur.

3.5.1. Birim Kök Testi

Zaman serisi analizleri, serilerin durağanlık derecelerine önemli ölçüde duyarlıdır (Kahyaoğlu ve Abuk Duygulu, 2005). Bu nedenle çalışmada öncelikle serilerin durağanlık derecelerini belirleyebilmek için birim kök testi yapılmıştır. Analiz döneminde 2008 küresel ekonomik krizi gibi önemli bir şok da yer aldığı için serilerin durağanlığının yapısal kırılmalı birim kök testi yöntemlerinden biriyle incelenmesi yararlı olacaktır. Bu kapsamda; Vogelsang ve Perron (1998) tarafından geliştirilen, yapısal kırılmalı ADF birim kök testinden yararlanılmıştır. Bu testin hipotezleri de ADF testi ile benzer olup:

H_0 : Yapısal kırılmalar altında seri durağan değildir

H_1 : Yapısal kırılmalar altında seri durağandır.

şeklinde. Bu hipotezleri test edebilmek için gerekli olan kritik değerler; Vogelsang (1993) çalışmasında verilmiştir. Çalışmada Vogelsang ve Perron (1998) yapısal kırılmalı birim kök testi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 5’de, bu işlemlere ait ekran görüntüleri Ek 3’te, yapısal kırılmalı birim kök testi sırasında elde edilen grafikler Ek 4’te sunulmuştur.

Tablo 5 Vogelsang ve Perron Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi Sonuçları

<i>Değişken</i>	<i>Vogelsang ve Perron ADF Test İstatistiği</i>	<i>Kritik Değerler</i>			<i>Yapısal Kırılma Tarihi</i>
		<i>%1</i>	<i>%5</i>	<i>%10</i>	
<i>LnXSA</i>	-2.37 (0.93)	-4.94	-4.44	-4.19	2003:M03
<i>LnREERSA</i>	-3.97 (0.54)	-5.71	-5.17	-4.89	2008:M10
<i>ΔLnXSA</i>	-26.67*** (0.00)	-4.94	-4.44	-4.19	2002:M12
<i>ΔLnREERSA</i>	-5.77*** (0.00)	-4.73	-4.19	-3.86	2008:M09

Not: Serilerin isimlerinin sonundaki SA; serilerin mevsim etkilerinden arındırılmış olduğunu (Seasonal Adjusted) göstermektedir. İdeal gecikme uzunlukları Akaike Bilgi Kriteri kullanılarak tespit edilmiştir. Max. gecikme uzunluğu 14 olarak alınmıştır. ***; ilgili serinin %1 anlamlılık düzeyinde durağan olduğunu göstermektedir. Δ; İlgili serinin birinci farkının alındığını ifade etmektedir.

Tablo 5’deki sonuçlara göre; serilerin ikisi de düzey değerlerinde durağan olmayıp, birinci farkları alındığında durağan hale gelmektedir. Yani seriler $I(1)$ ’dir. Bu test yönteminin, 2008 küresel ekonomik krizinin, seriler üzerinde bir yapısal kırılma meydana getirdiğini net biçimde tespit ettiği görülmektedir.

3.5.2. Eşbütünleşme Testi

Seriler düzey değerlerinde durağan çıkmadığı için bu serilerin düzey değerleriyle yapılacak analizlerde sahte regresyon problemiyle karşılaşılacaktır. Bu nedenle öncelikle seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığının sınanması gerekmektedir. Serilerin her ikisi de $I(1)$ olduğu için Engle ve Granger (1987) veya Johansen (1988) eşbütünleşme testlerinden yararlanılabilecektir (Tarı, 2012). Johansen (1988) testi, Engle ve Granger (1987) testine göre daha dinamik bir yapıya sahip olduğu (Kanioura ve Turner, 2003) için bu çalışmada Johansen (1988)

eşbütünleşme testinin kullanılmasına karar verilmiştir. Johansen (1988) testinin hipotezleri:

H_0 : Seriler arasında eşbütünleşme yoktur

H_1 : Seriler arasında eşbütünleşme vardır

biçimindedir. Johansen (1988) eşbütünleşme testinin yapılabilmesi için optimum gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Bu işlem için standart bir VAR tahmini yapılır ve buradan optimum gecikme uzunluklarının tespitine geçilir. Bu çalışmada optimum gecikme uzunluğu belirleme işlemi sonuçları Ek 5'te, bu gecikme uzunluğuna sahip VAR modelinin istikrarlı olduğu ve dolayısıyla yapılacak Johansen eşbütünleşme testinin güvenilir olduğuna ilişkin ters polinomal karakteristik kökler grafiği Ek 6'da, bu VAR modeline ait otokorelasyon sorunu testi sonuçları Ek 7'de ve yine bu VAR modeline ilişkin değişen varyans sorunu testi sonuçları Ek 8'de sunulmuştur. Buna göre 4 optimum gecikme uzunluğu olarak alınmıştır. Johansen (1988) eşbütünleşme testinde, VAR modelinde belirlenen optimum gecikme uzunluğunun 1 eksiği kullanıldığı (Hjalmarsson ve Österholm, 2007) için, bu çalışmada da Johansen (1988) eşbütünleşme testi 3 gecikmeli model yardımıyla gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmada Johansen (1988) eşbütünleşme testi yapılmış, elde edilen bulgular Tablo 6'da bu işleme ait ekran görüntüsü Ek 9'da sunulmuştur. Ayrıca 2008 küresel ekonomik krizi için oluşturulan kukla değişken bu analizde bir deterministik değişken olarak kullanılarak, serilerdeki yapısal kırılmanın da göz önünde bulundurulması sağlanmıştır.

Tablo 6 Johansen Eşbütünleşme Testi Sonuçları

<i>Hipotezler</i>	<i>İz İstatistiği</i>	<i>İz İstatistiği İçin Kritik Değer (%5)</i>	<i>İz İstatistiği İçin Olasılık Değeri</i>	<i>Hipotezler^e</i>	<i>Öz İstatistiği</i>	<i>Öz İstatistiği İçin Kritik Değer (%5)</i>	<i>Öz İstatistiği İçin Olasılık Değeri</i>
Hiç*	22.37	18.39	0.01	Hiç*	20.88	17.14	0.01
En Çok Bir	1.48	3.84	0.22	En Çok Bir	1.48	3.84	0.22

Not: *; Seriler arasında 1 tane eşbütünleşme ilişkisinin var olduğunu göstermektedir.

Tablo 6'daki bulgulara göre seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi vardır. Yani bu seriler uzun dönemde birlikte hareket etmektedirler ve bu serilerin düzey değerleriyle yapılacak analizlerde sahte regresyon sorunu ile karşılaşılmayacaktır.

3.5.3. Uzun ve Kısa Dönem Analizleri

3.5.3.1. Uzun Dönem Analizi

Eşbütünleşme testinin Johansen (1988) yöntemiyle yapıldığı analizlerde, uzun ve kısa dönem analizler VEC (Vector Error Correction: Vektör Hata Düzeltme) yöntemi yardımıyla yapılabilmektedir (Hauser, 2009). Bu çalışmada da uzun dönem analizi VEC yöntemiyle gerçekleştirilmiş ve elde edilen bulgular Tablo 7'de, bu işleme ait ekran görüntüsü Ek 10'da sunulmuştur.

Tablo 7 Uzun Dönem Analizi Sonuçları (VEC)

<i>Değişken</i>	<i>Katsayı</i>	<i>t istatistiği</i>
<i>LnREERSA</i>	-0.56**	2.31
<i>K₂₀₀₈</i>	-1.13***	1.29
<i>Sabit Terim</i>	-14.63**	-1.74
<i>Model Doğrulama Testleri</i>		
<i>R²</i>	0.47	
<i>\bar{R}^2</i>	0.40	
<i>F istatistiği</i>	3.37 (0.00)	

Not: **, İlgili katsayının %5 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. *t* testi için %1 kritik tablo değerleri sırasıyla 2.32'dir. Parantez içindelikler, olasılık değeridir.

Tablo 7’teki bulgulara göre; reel efektif döviz kurunun ve 2008 küresel ekonomik krizinin, Konya’nın ihracatı üzerinde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı etkileri vardır. REER%1 arttığında, Konya’nın ihracatı %0.56 oranında azalmıştır. Modelin açıklama gücü (R^2) kabul edilebilir düzeydedir.

3.5.3.2. Kısa Dönem Analizi

Çalışmada kısa dönem analizi de VEC yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Kısa dönem analizinde; serilerin farkı alınarak durağanlaştırılmış halleri ve Hata Düzeltme Terimi (Error Correction Term: ECT) kullanılmaktadır (Gujarati ve Porter, 2012). Bu çalışmada kısa dönem analizi için kurulan model:

$$\Delta \ln X_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^p \beta_{1i} \Delta \ln REERSA_{t-i} + \sum_{i=1}^p \beta_{2i} K_{2008,t-i} + \beta_3 ECT_{t-1} + e_t \quad (2)$$

Bu modelin tahmini sonucunda elde edilen β_3 katsayısı istatistiksel negatif ve olarak anlamlı olduğunda; seriler arasında meydana gelen sapmaların zamanla ortadan kalktığına ve modelin hata düzeltme mekanizmasının çalıştığına karar verilmektedir (Tarı, 2012). Çalışmada kısa dönem analizi VEC yöntemiyle gerçekleştirilmiş ve elde edilen bulgular Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8 Kısa Dönem Analizi Sonuçları

<i>Değişken</i>	<i>Katsayı</i>	<i>t istatistiği</i>
$\Delta \ln XSA_{t-1}$	-0.80***	-10.66
$\Delta \ln XSA_{t-2}$	-0.53***	-5.56
$\Delta \ln XSA_{t-3}$	-0.51***	-4.92
$\Delta \ln XSA_{t-4}$	-0.44***	-4.04
$\Delta \ln REERSA_{t-1}$	-1.21***	-3.21
$\Delta \ln REERSA_{t-2}$	-0.69**	-1.74
$\Delta \ln REERSA_{t-3}$	-0.09	-0.22
$\Delta \ln REERSA_{t-4}$	-0.24	-0.57
$K_{2008,t-1}$	-0.0006	-0.0006

$K_{2008_{t-2}}$	-0.07	-0.71
$K_{2008_{t-3}}$	-0.01	-0.16
$K_{2008_{t-4}}$	-0.14*	-1.50
ECT_{t-1}	-0.05***	-4.983
Model Doğrulama Testleri		
R^2	0.47	
\bar{R}^2	0.40	
F istatistiği	6.37	

Not: *, ** ve ***; İlgili katsayının sırasıyla %10, %5 ve %1 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. t testi için %10, %5 ve %1 kritik tablo değerleri sırasıyla 1.28, 1.65 ve 2.32'dir. VEC analizlerinde sabit terime ait t istatistiği değeri rapor edilmemektedir.

Tablo 8'teki sonuçlara göre; reel efektif döviz kuru, Konya'nın ihracatını geçmiş dönemlerde de iktisat teorisi ve önsel beklentilerle uyumlu olarak negatif etkilemiştir. Modelin hata düzeltme teriminin katsayısı (-0.05) negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu durumda; eşbütünleşik hareket eden ihracat ve reel efektif döviz kuru serileri arasında meydana gelen sapmalar uzun dönemde ortadan kalkmakta ve modelin hata düzeltme mekanizması çalışmaktadır. Bu durum, yapılan analizlerin güvenilir olduğunda da bir kanıt oluşturmaktadır.

3.5.4. Nedensellik Testi

Seriler arasında nedensellik ilişkilerinin varlığı ve yönü, Granger (1969) nedensellik testiyle³ araştırılmıştır. Bu test; eşanlı denklem sistemiyle çalışmakta olup, analize dâhil edilen bütün değişkenleri ayrı ayrı içsel ve dışsal olarak ele almaktadır. Granger (1969) nedensellik testinde kullanılan eşanlı denklem sisteminin bu çalışmaya uyarlanmış şekli:

³ Bu testin teorik çerçevesinin geliştirilmesi Granger (1969)'a dayandığı için bu şekilde ifade edilmektedir. Yoksa yöntem güncel ve güvenilir olup, literatürde sıklıkla kullanılmaktadır.

$$\begin{aligned} \ln XSA_t = & \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \alpha_i \ln XSA_{t-i} \\ & + \sum_{i=1}^p \beta_i \ln REERSA_{t-i} + u_t \end{aligned} \quad (3)$$

$$\begin{aligned} \ln REERSA_t = & \theta_0 \\ & + \sum_{i=1}^p \theta_i \ln REERSA_{t-i} + \sum_{i=1}^p \gamma_i \ln XSA_{t-i} + v_t \end{aligned} \quad (4)$$

Burada p ; optimum gecikme uzunluğu olup, Johansen (1988) eşbütünleşme testi için belirlenen optimum gecikme uzunluğu (4), burada da optimum gecikme uzunluğu olarak alınmıştır. Testin hipotezleri:

$H_0: \beta_i = 0$ REER'den X' doğru bir nedensellik ilişkisi yoktur.

$H_0: \beta_i \neq 0$ REER'den X' doğru bir nedensellik ilişkisi vardır.

biçimindedir. Bu çalışmada Granger (1969) nedensellik testi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 9'da, bun işlem ait ekran görüntüsü Ek 12'de sunulmuştur.

Tablo 9 Nedensellik Testi Sonuçları

<i>H₀ Hipotezi</i>	<i>F istatistiği</i>	<i>Olasılık Değeri</i>
<i>LnREERSA → LnXSA</i>	3.08**	0.01
<i>LnXSA → LnREERSA</i>	1.27	0.28

Not: →; Birinci değişkenden, ikinci değişkene doğru nedensellik ilişkisinin olmadığını ifade etmektedir. **; %5 anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezinin reddildiği ve birinci değişkenden, ikinci değişkene doğru nedensellik ilişkisinin var olduğu anlamına gelmektedir.

Tablo 9'daki bulgulara göre; reel efektif döviz kurundan Konya'nın ihracatına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi belirlenmiştir. Bu sonuç önsel beklentilerimizle de uyumludur. Çünkü düşen reel efektif döviz kurunun, bütün ülkenin ihracatını olumlu yönde etkilemesinin beklendiği gibi, Konya'nın ihracatını da artırması beklenen bir durumdur. Tersine Konya'nın ihracatından reel efektif döviz kuruna doğru nedensellik ilişkisi çıkmamıştır ve bu da akla yatkın bir sonuçtur.

Çünkü Konya'nın ihracatı ile elde edilen dövizler, ülke genelindeki nominal döviz kurunu ve fiyatlar genel düzeyini etkileyecek ölçüde değildir.

3.6. Araştırmanın Sonucu ve Öneriler

Bu çalışmada Konya ilinde ihracat ile reel efektif döviz kuru arasındaki ilişkiler, 2002:M01-2018:M10 dönemi aylık verileri kullanılarak, yapısal kırılmalı zaman serisi analiz yöntemleriyle incelenmiştir. Analiz döneminde yer alan ve yapısal kırılmalı testler tarafından kesin biçimde belirlenen 2008 küresel ekonomik krizinin etkileri de oluşturulan bir kukla değişken yardımıyla analizlere dâhil edilmiştir. Serilerin durağanlığı; Vogelsang ve Perron (1998) yapısal kırılmalı ADF birim kök testi ile sınanmış ve serilerin I(1) oldukları görülmüştür. Seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı; Johansen (1988) yöntemiyle test edilmiş ve serilerin eşbütünleşik oldukları tespit edilmiştir.

Uzun ve kısa dönem analizleri VEC yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Uzun dönem analizinde; reel efektif döviz kurundaki %1'lik artışın, Konya'nın ihracatını ortalama %0,56 oranında azalttığı, 2008 küresel ekonomik krizinin de Konya'nın ihracatını olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir. Kısa dönem analizi sonucunda; reel efektif döviz kurunun, Konya'nın ihracatını yine azalttığı görülmüş olup, bu sonuçlar iktisat teorisi ve önsel beklentilerle uyumludur. Modelin hata düzeltme teriminin katsayısı (-0.05) negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu durumda; eşbütünleşik hareket eden ihracat ve reel efektif döviz kuru serileri arasında meydana gelen sapmalar uzun dönemde ortadan kalkmakta ve modelin hata düzeltme mekanizması çalışmaktadır. Bu durum, yapılan analizlerin güvenilir olduğunda da bir kanıt oluşturmaktadır. Nedensellik analizi Granger (1969) yöntemiyle yapılmış ve reel efektif döviz kurundan, Konya'nın ihracatına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Bu durum; değişen reel efektif döviz kurunun, Konya'nın dış ticaret rekabet gücünü ve ihracat gelirlerini etkilediğini göstermektedir. O halde ülke ekonomisini yöneten karar organlarının, reel efektif döviz kurunu, ülkenin dış ticaret rekabet gücünü olumlu yönde etkileyecek biçimde düzenlemeye/tutmaya özen göstermelerinin, ülkenin ihracatını artırma noktasında yararlı olacağı ifade edilebilir.

SONUÇ

Günümüzde ekonomik faaliyetlerin büyük miktarlara ulaşmış olması, bir ekonomide meydana gelen değişmelerin diğer ekonomileri etkilemesine neden olmaktadır. Uluslararası faaliyet gösteren firmaların artması, bunların sınırlar ötesi üretim, pazarlama işlemleri dünyanın bazı yerlerinde devalüasyonlara ve revalüasyonlara neden olmaktadır. Döviz fiyatları, ilgili dövizin arz ve talebinden etkilenmektedir. Döviz arz ve talebi ise, temelde yabancıların diğer bir ülkedeki mal ve hizmet talebi ile o ülke vatandaşlarının yabancı mal ve hizmetlerine taleplerinden etkilenir. Örneğin; Türkiye'nin ithalatı arttığında, ithalat yapabilmek için dövize olan talep artacak olup, döviz arzı sabit kalırsa, döviz fiyatı artacaktır. İhracat arttığında ise döviz bolluğu yaşanacak ve döviz fiyatı gerileyecektir. Döviz arz ve talebini etkileyen nedenlerin başında enflasyon, faiz oranları, ekonomik büyüme, politik ve ekonomik riskler yer almaktadır.

Döviz kurundaki değişmeler temel olarak fiyatlar, enflasyon, yatırımlar, faiz oranları, mal ve hizmetlere olan talebe etki etmektedir. Döviz kurundaki değişmelerin uluslararası ticarete konu olan malların fiyatları üzerindeki etkisi sonucunda yurtiçi mallara olan talebin artması (azalması) yurtiçi fiyatların artmasına (azalmasına) sebep olmaktadır. Aynı biçimde yurtdışı malların pahalı (ucuz) hale gelmesi de ithal edilen tüketim mallarının fiyatlarında doğrudan doğruya yükselişler (düşüşler) oluşturmaktadır. Bu da üretim maliyetini etkileyerek fiyatları değiştirici etkisi olmaktadır. Şöyle ki; genişletici (daraltıcı) bir para politikası uygulaması nedeniyle yurtdışı mallarının pahalılaşması (ucuzlaması) girdi maliyetlerinin yükselmesine (azalmasına) ve böylece maliyet enflasyonunun artmasına (düşmesine) neden olabilmektedir.

Diğer yandan kambiyo kısıtlamalarının olduğu bir ülkede fiyatlar genel seviyesinin yükselişe geçmesi ve dış ticarete bulunan ülkelere fiyat artışlarının daha yavaş bir seyir izlemesi sonucunda, ekonomide döviz kuruna bir ayarlama

yapılması gerekebilmektedir. Ülke içinde fiyatlar genel seviyesinin yükselmesi demek, ihracat mallarının fiyatlarının yükselmesi ve ithalat mallarının fiyatlarının nispi olarak ucuzlaması demektir. Ülkede ihracatın artırılabilmesi için, ihraç mallarının fiyatlarının uluslararası piyasalarda ucuzlatılması gerekmekte böylece rekabet gücümüzün artması sağlanmaktadır. Bunu sağlamanın yolu ise yabancı paraların, ülkeden aynı birim para ile daha çok mal ve hizmet satın alabilmesi ile mümkün olmaktadır. Bu da devalüasyon sayesinde sağlanmaktadır.

Bir ülkenin devalüasyon ile dış ticaret hadlerini etkilemesi, ithalat ve ihracat ürün arz ve talep esnekliklerinin büyük yada küçük olmasına göre değişmektedir. Devalüasyon gerçekleşikten sonra ihracat mallarının fiyatları yabancı dövizlere göre düşer. Bu yüzden normal olarak ülke ihracat mallarına olan dış talepte artış meydana gelir. Bu talep artışına bağlı olarak ihracat mallarının fiyatları devalüasyon öncesi seviyesine doğru yönelmesine sebep olmakla birlikte ithal mallarının fiyatlarında meydana gelen yükseliş sonucu ithalat kısılrken, dış ticaret açıkları kapanıp dış denge sağlanmış olmaktadır. Dış ticaret hadleri devalüasyon sonrası ülke aleyhine dönebilmektedir. Genel olarak devalüasyon ile beraber ihraç mallarının fiyatları düşerken, ithal malların fiyatları artmaktadır. Artan ihracat uluslararası piyasalarda fiyatları düşürürken, azalan ithalat aynı etkiyi yapmamaktadır. Bunun sonucu dış ticaret hadleri devalüasyon yapan ülke aleyhine dönebilmektedir (Karluk, 2003: 413).

Döviz kurlarına doğrudan yatırımlar tarafından bakıldığında ise hem ekonomik hem de siyasal/politik faktörlerin etkili olduğu görülmektedir. Doğrudan yabancı yatırımı (DYY) etkileyen diğer bir faktör döviz kurudur. Teoriye göre aşırı değerli bir ev sahibi ülke parası DYY'nin azalmasına sebep olacaktır. Çünkü aşırı değerli ev sahibi ülke para birimi gelen yatırımın alım gücünü azaltmaktadır. Yine döviz kurundaki istikrarsızlıklar da DYY'yi olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla döviz kuru ve döviz kuru istikrarsızlığı ile DYY arasında negatif bir ilişki beklenmektedir. Döviz kurlarındaki değişimler, yatırım maliyetlerini ve yatırımdan beklenen getiri maliyetlerini etkilemektedirler. Örneğin devalüasyon, işgücü ve

enerji fiyatlarını, yabancı döviz cinslerine göre ucuzlatacak ve doğrudan yatırımlar için Türkiye'yi diğer ülkeler ile rekabet edebilir konuma getirebilecektir.

Satın Alma Gücü Paritesi (SGP) ise farklı ülkeler arasındaki döviz kurlarının birbirleri ile ilişkisini açıklamaya yönelik olup tek fiyat kanununun döviz piyasalarına uygulanmış halidir. SGP, döviz kurları ile yurtiçi ve yurtdışı fiyatları arasında nispi bir ilişki kurarak döviz kurunu belirlemeyi amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu teori, iki ülke arasındaki enflasyon oranı farklılıklarını döviz kurunun hareket etmesiyle birlikte dengelediği takdirde geçerlidir. Bahsi geçen tek fiyat kanunu ise kısaca, ticarete konu olan malların döviz kurlarıyla dönüştürüldüğünde sadece tek fiyatın olabileceğini savunan bir teoridir. Dolayısıyla bir birim ulusal paranın dünyanın her yerinde aynı satın alma gücüne sahip olması gerekir.

Reel kuru oluşumuna bakıldığında çok yapılı bir durumdan söz edilebilir. Nitekim reel döviz kuru politikası uygulamada birçok değişkenle bağlantılı olmakla birlikte, esas temelini ülkenin içinde bulunduğu ekonomik şartlar veya daha genel olarak ekonominin yapısı oluşturmaktadır. Çünkü ülkeler itibarıyla döviz kuru politikasının şekli kadar amaçları da birbirinden farklı olabilmektedir. Gelişmiş ülkeler için kur tespitinde amaç, piyasa şartlarınca belirlenen kurun ne ölçüde orta vadede istikrarlı olup olmadığının anlaşılmasına yardımcı olmaktır. Yani bir anlamda cari kurun denge kurundan sapma gösterip göstermediğini ortaya koymaktır. Diğer ülkelerde ise orta vadede sürdürülebilir ve seviyesi korunan gerçekçi ve istikrarlı bir kur oluşturmaktır.

Genel anlamda bir ülkenin uluslararası rekabet gücünü belirlemek amacıyla genellikle satın alma gücü paritesine göre hesaplanmış reel kur kullanılır. Ancak uluslararası ticarete rekabet gücünün belirlenmesinde sadece satın alma gücü paritesine göre hesaplanan reel kurun kullanılması çeşitli yorumlara yol açmaktadır. Satınalma gücü paritesine göre, ulusal paranın aşırı değerlendirildiği bir dönemde ihracata konu olan malların birim maliyetindeki düşüş nedeniyle ihracatta büyük bir artış yaşanabilir.

Reel döviz kurunun firmaların ithalat ve ihracat faaliyetleri üzerindeki etkilerini tam olarak ortaya konulabilmesi için dış ticaret dengesi, kur rejim tercihi gibi alanların da incelenmesi gerekmektedir. Ancak genel olarak bir değerlendirme yapıldığında reel döviz kurlarında yukarı yönlü hareketlerin başlangıçta ihracatçı firmaların karlılığını pozitif yönlü etkilediği ileri sürmek mümkün olsa da burada devreye bir diğer faktör olan girdi miktarlarındaki ithalat oranının da hesaba dahil edilmesi gerekmektedir. Eğer girdi tarafından ithalata bağımlılık görece az ve reel döviz kurlarında yukarı yönlü bir hareket söz konusu ise kar marjı görece artmakta veya tersi yani düşüş eğilimi varsa kar marjında daralma söz konusu olabilir. Bu durumda yukarıda da ifade edildiği gibi PDF politikaları söz konusu olmaktadır. Bununla birlikte eğer ithal girdi kullanımı birim üretim içinde oransal olarak yüksek ise reel döviz kurlarında oynaklıklara bağlı olarak dış ticaret yapan firmaların etkilenim durumlarda başka bir şekilde olabilecektir. Bundan dolayı reel döviz kurlarındaki oynaklık ile ihracat/ithalat yapan firmaların karşılaştıkları hususların çok değişkenli olarak ele alınması gerekmektedir.

Döviz kuru politikalarında aşılması gereken sorunlardan biri kurların değerinin aşırı veya eksik değerlendirilmesi durumudur. Aşırı değerlendirilmiş döviz kurları, temel kabul edilen bir döneme göre zaman içerisinde ülke içindeki göreceli enflasyon oranının diğer ülkelerden yüksek olması yada reel döviz kurlarının nominal döviz kurlarının altına düşmesi durumunda gerçekleşir. Bu da ülkenin uluslararası piyasalarda rekabet gücünün zayıflaması demektir.

Aşırı değerlendirilmiş kur politikası izlendiği zamanlarda yabancı para birimi ile belirlenen ithalat fiyatlarının yükselmesi politikanın ithalat üzerinde oluşan olumlu etkilerini, ihracat fiyatlarının yükselmesi de ihracat üzerinde oluşan olumsuz etkilerini azaltacaktır. Aşırı değerlendirme ile ihracatta kaybedilen fiyat avantajı tekrar kazanılırken, ithalattan sağlanan fiyat avantajı kaybedilecektir. Öte yandan göreceli yurtiçi enflasyonun, yurtdışı enflasyondan düşük olması halinde reel kur nominal kurdan daha yüksek olacaktır. Bu durumda eksik değerlendirme durumu ortaya çıkar. Ulusal paranın eksik değerlendirilmesi durumundaysa ülkenin dış rekabet gücünde artış gerçekleşir. Eksik değerlendirme, dış ticaret açığının

giderilmesini yani dış ticaret dengesini sağlamayı amaçlayarak ulusal paranın değerlenmesine engel olma yolu ile oluşturulan bir tür devalüasyondur. Dış ticaret dengesini düzenlemek için düşük değerlenmiş döviz kuru politikası uygulanan zamanlarda yabancı para birimi ile belirlenen ithalat fiyatlarının düşmesi politikanın ithalat üzerinde oluşan olumsuz etkilerini ve ihracat fiyatlarının düşmesiyle de ihracat üzerinde oluşan olumlu etkilerini azaltacaktır. Düşük değerlendirme ile ihracatta sağlanan fiyat avantajının kaybedilmesi, ithalat cephesinde ise dış piyasalar tarafından kaybedilen fiyat avantajının yeniden kazanılması söz konusudur. Eksik değerlenmiş döviz kuru politikası uygulanan ekonomide dış ödemelerin cari işlemler hesabı fazla vererek, ekonomiye döviz kazandıran sektörlerle, sanayileşmede mukayeseli avantajlarından fazla gelişme imkânı sağlar.

Aşırı ve eksik değerlendirme arasında tercih yapmaktan öte bir dengenin sağlanması gerekmektedir. Denge konusunda parasalcı yaklaşım teorisi, dengeyi sağlamaya yönelik olarak herhangi bir malın fiyatının, o malın arz ve talebine bağlı olduğu ilkesine dayanarak ulusal paranın fiyatı olan döviz kurlarının ulusal paranın arz ve talebine bağlı olduğunu savunmaktadır. Dolayısıyla piyasaya arz edilen ulusal para miktarının talep edilen miktarı geçmesi halinde döviz piyasasında ulusal para değer kaybedecektir. Aynı şekilde ulusal paranın talep miktarı arz miktarını geçerse de ulusal para değer kazanacaktır. Ancak para arzının merkez bankası tarafından belirlendiği düşünüldüğünde, parasalcı yaklaşım teorisi ulusal paranın talebi ve onu etkileyenlerle ilgilenmektedir. Para talebini etkileyen faktörler, reel gelir düzeyi, fiyatlar genel seviyesi ve faiz oranıdır. Para talebi, reel gelir düzeyi ve fiyatlar genel seviyesi ile doğru, faiz oranı ile ters orantılıdır. Ayrıca parasalcı yaklaşım teorisini farklı yönlerden ele alarak açıklamaya çalışan modeller, döviz kuru ve faiz oranı arasındaki ilişki açısından da farklılıklar göstermektedirler. Burada parasalcı yaklaşım teorisinin açıklanmasında temel olarak iki model söz konusudur. Bu modeller, esnek fiyat modeli (Chicago Teorisi) ve katı fiyat modeli (Keynesyen Teori) şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Chicago teorisi olarak da adlandırılan esnek fiyat modeli, fiyatların tam esnek ve sermayenin tam serbest olduğu varsayıldığında döviz kuru ve nominal faiz oranı arasındaki pozitif ilişkiyi açıklamaktadır. Modele göre, nominal faiz oranındaki değişimler beklenen enflasyon oranındaki değişimleri

gösterecektir. Başka bir deyişle ülke içindeki faiz oranı ülke dışındaki faiz oranından daha fazla artarsa, ulusal paranın değeri enflasyona maruz kalarak yabancı paralar karşısında düşecektir. Böylece ulusal paraya olan talep, yabancı paralara göre nispi olarak azalır. Yabancı paralara karşı oluşan talep artışı döviz kurunun yükselmesine neden olacak ve döviz kuru nominal faiz oranı arasında pozitif bir ilişki meydana gelecektir.

Döviz kurlarına yön verenler ile bunlara yönelik olarak geliştirilen ekonomik ve siyasi politikalar yukarıda da ifade edildiği ülkelerin kendi dinamiklerine göre şekillenmektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde (GOÜ) devletin ekonomiye müdahalesinin temel gerekçeleri makro seviyede kişi başına düşen gelirleri artırmak, istihdam artışını sağlamak, sanayileşme yoluyla kalkınmayı teşvik etmek, gelir dağılımının mümkün olduğunca eşitlenmesini sağlamak, servet birikiminde yığılmanın önüne geçilmesi, ithal ara mal ve makine-techizata bağımlılığı azaltmak vb. şeklinde sıralanabilir. GOÜ grubunda yer alan Türkiye üzerinden bir değerlendirme yapıldığında kurlara yönelik hükümet müdahalesinin politika bağlamında ilk önemli ayağı 1980’li yıllarda serbest piyasa ekonomisine geçişle olmuştur. Bu dönemde enflasyonun aşağı çekilmesi ve büyüme hedefi güdülmüştür. Büyüme için ise yetersiz yerli hammadde ve ara malları için ithalat serbest bırakılmış ve ihracat özendirilmiştir. Liberalizasyon yoluyla büyüme ve kalkınma bağlamında politikalar izlenmiştir. Esasında GOÜ’lerin neredeyse tümünde bu şekilde bir politika izlendiği görülmektedir.

Müdahale araçları arasında Türkiye’de en sık kullanılan yöntemler arasında doğrudan hükümet müdahalesi veya piyasanın kendi koşulları içerisinde gerçekleşen devalüasyondur. Devalüasyon kullanılmasının amaçlarından ilki; dış ticaret politikasının bir aracı olarak kullanarak; ihracatı arttırarak ve ithalatı kısarak, dış ticaret açıklarının kapanmasını sağlamaktır. Devalüasyon ile birlikte ulusal paranın yabancı paralar karşısındaki değeri düşerek, ithal malların fiyatı artar ve talep azalması sonucu ithalat kısılmış olur. Bu sırada ihraç mallarının fiyatlarında meydana gelen düşme sonucu yurt dışı talep yükselişe geçerek ihracatın artışına sebebiyet verir. Kısaca devalüasyonla birlikte ihracat teşvik edilmiş olup, ithalat kısılmakta ve

ithalat giderlerinin kısılması ve ihracat gelirlerinin artması sonucu, dış açık kapanma yoluna gidilmektedir. Devalüasyonun diğer bir amacı da ülke içi fiyatlarla, dış fiyatlar arasında meydana gelen dengesizliği ortadan kaldırmak olabilmektedir. Ancak her ne kadar ithal malların talebi kısılsa da ihraç malların ithal girdiler nedeniyle fiyatları artacağından dış piyasadaki rekabette bozulma görülebilecektir.

Ağcaer, (2003) ve Seyidoğlu, (2007)'na göre "Bir ekonomide, devalüasyonun dış ticaret dengesini iyileştirici bir sonuç doğurması, Marshall-Lerner koşuluna bağlıdır. Arz esnekliklerinin sonsuz olması varsayımı altında, Marshall-Lerner koşulu ithal mallarının yurtiçi talep esnekliği (ϵ_m) ile ihraç malları dış talep esnekliği toplamının 1'e eşit veya 1'den büyük olması gerektiği şeklinde ifade edilir. Söz konusu ifadenin geçerliliği ve anlamlılığı açısından, söz konusu esneklikler toplamının anlamlı ölçüde 1'den büyük olması gereklidir. Marshall-Lerner koşulu, döviz piyasalarındaki istikrar açısından da önemlidir. Değişken kur sisteminde, döviz arz ve talep esnekliklerinin yüksek olması durumunda, arz ve talep kurlardaki bir değişmeye hızlı tepkide bulunacaktır. Böylece, kurdaki ufak bir değişme, arz-talep dengesini sağlamaya yeterli olacaktır.

Hükümetlerin kurlara müdahalesinin önemli gerekçelerinden biri de kamu borçlarıdır. Hükümetler sabit kur sistemine daha yakın bir sistem izleyerek kamu borçlarını çevirirken nefes alma yoluna giderler. Sabit kur sistemi uygulandığında ulusal para değerleneceğinden hükümetin döviz cinsinden borçları aşınacaktır. Mevcut döviz cinsinden borçların aşınmasının yanı sıra döviz cinsinden yeni borç almak kolaylaşacaktır. Örneğin Türkiye'deki 2001 krizi öncesi hükümetin borçlanmasındaki durum, bankaların düşük faizlerle uluslararası piyasalardan borçlanmaları ve hazine ve devlet bonoları yoluyla devleti finanse etmeleri şeklindeydi. Hükümet kuru sabitleyerek yurtdışından getirilen parayı yurtiçinde Türk Lirasına çevirerek hazine bonusu almayı teşvik ediyordu. Böylece hükümet daha rahat borçlanarak borcu çevirebiliyor ve bankalar da kar elde edebiliyordu. Fakat bu durum 2001 yılında ortaya çıkan krizle birlikte yürütülemez hale gelmiştir.

Kur sistemi seçimini etkileyen faktörlerden başka biri ülkenin sürdürmek istediği para politikasının bağımsızlık derecesidir. Sabit kur sistemi, sermaye

hareketliliği ve bağımsız para politikası bir ülkede aynı anda sürdürülemez. Bunun sonucu olarak ülkeler kendi önceliklerine ve özelliklerine göre bir para politikası seçmek zorunda kalır. Kur sistemi seçimi, Avrupa Para Birliği örneğinde olduğu gibi para birliği yönünde de olabilir. Para birliğinin temel amacı istikrarı kuvvetlendirmektir. Aşağıda gösterilen para birliğinin avantaj ve dezavantajları hükümetlerin para birliğine girme kararı almadan önce dikkate aldıkları noktalardır.

Döviz kuru ile yakından ilişkisi bulunan faiz oranı tarafına bakıldığında, faiz ve döviz kuru ilişkisi yüksek kârlılık peşinde olan yabancı yatırımcıyı ülkesine çekerek tasarruf açığını kapatmaya çalışan ekonomilerde dikkat çekmektedir. Bu ilişki şu şekilde işlemektedir; tasarruf açığı olan ülkeler faizleri yükselterek yabancı sermayeyi ülkesine çekmektedirler. Böylece menkul kıymetler piyasası hareketlenerek yabancı paranın yerli paraya çevrilmesiyle yerli para talebi artacak ve kurlar düşüp yerli para değerlenecektir. Böylece yüksek faizden düşük kura doğru bir patika oluşacaktır. Son dönem Türkiye ekonomisinde de yaşanmakta olan kur düzeyinin kontrol edilmesi için faiz oranlarının yükseltilmesine ilişkin baskılar bu konuya örnek teşkil etmektedir.

Yaptığımız çalışma sonucu elde ettiğimiz ekonometrik hesaplamalar neticesinde Konya için düşük faiz değerli TL politikası işlememektedir. Bunu Türkiye için düşündüğümüzde enflasyon hedeflemesi politikası ekonomik dengenin sağlanmasında işlevselliği olumlu değerlendirilebilecek bir politikadır.

KAYNAKÇA

Acar Balaylar, N. (2011). Reel Döviz Kuru İstihdam İlişkisi: Türkiye İmalat Sanayi Örneği, *Sosyoekonomi*, 2, 137-160.

Açıcı, Y. (2016). Türkiye’de Reel Döviz Kuru ve Dış Ticaret İlişkisinin Var Analizi ile İncelenmesi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 8(14), 41-53.

Ağcaer, A. (2003). *Dalgalı Kur Rejimi Altında Merkez Bankası Müdahalelerinin Etkinliği: Türkiye Üzerine Bir Çalışma*, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara.

Akan, D. M. (2010). Uluslararası Döviz Kuru Sistemlerinin Geleceği: Bretton Woods’a Geri Dönülebilir Mi?. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 108-115.

Akan, D. M. (2010). Uluslararası Döviz Kuru Sistemlerinin Geleceği: Bretton Woods’a Geri Dönülebilir Mi? *Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 108-115.

Akbakay, Z. (2017). 2000 Sonrasının Türkiye’inde Dalgalanma Korkusu. *Dicle Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(14), 265 – 291.

Akçacı, T. (2006). *Reel Döviz Kuru-Cari İşlemler İlişkisi, Türkiye Ekonomisi Açısından Bir Analiz: (1991-2005)*, Doktora Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Akçay, A. Ö. ve Erataş, F. (2015). Satın Alma Gücü Paritesi Teorisinin Geçerliliği: G7 Örneği, *İGÜSBD*, 2(1), 81-100.

Akdemir, S. ve Özçelik, M. (2018). Döviz Kurlarının Yurtiçi Fiyatlara Geçiş Etkisi: Türkiye Ekonomisi 2003-2017 Dönemi Uygulaması, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14(1), 35-50.

Akduğan, U. ve Doğan, S. (2018). Gümrük Birliği Sonrası Türkiye’de Reel Döviz Kuru Değişimlerinin Ödemeler Dengesine Etkileri, *Social Sciences Research Journal*, 7(2), 18-40.

Aksu, H. vd., (2017). Döviz Kurunun Dış Ticaret Dengesi Üzerindeki Asimetrik Etkisi: Türkiye Örneği, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 31(3), 477-788.

Aktürk, L. N. (2011). *Uluslararası Makro Ekonomik Politikaların Koordinasyonu Ve Yayılımı: Türkiye Örneği*, Doktora Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Albeni, M., Demir, Y. ve Demirgil, H. (2005). Döviz Kurlarındaki Değişim ve Kur Sistemlerinin İhracat Üzerindeki Etkisi – Türk İmalat Sanayiinde bir Uygulama. *Review of Social, Economic & Business Studies*, 5 (6), 261-284.

Alper, C. E. ve Aruoba, S. B. (2001). Makroekonomik Verilerin Mevsimsellikten Arındırılması: Türkiye’deki Uygulamalı Araştırmacılara Dikkat Notu. http://econweb.umd.edu/~webpace/aruoba/research/paper1/Alper_Aruoba_2001_Turkish.pdf, (Erişim Tarihi: 16.12.2018).

Alptekin, V. (2009). *Türkiye’de Dış Ticaret - Reel Döviz Kuru İlişkisi: Vektör Otoregresyon (VAR) Analizi Yardımıyla Sınanması*. Doktora Tezi, T.C. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Else, J. and Oskooee, M. B. (1995). Do Devaluations Improve or Worsen the Terms of Trade? *Journal of Economic Studies*, 22 (6), 16-25.

Altay, O. (2007). Döviz Kuru Rejimi Tercihini Belirlemeye Yönelik Yaklaşımlar. *Ege Akademik Bakış*, 7(2), 691-706.

Altıntaş, H. (2013). Türkiye’de Petrol Fiyatları, İhracat Ve Reel Döviz Kuru İlişkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı ve Dinamik Nedensellik Analizi, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9(19), 1-30.

Ay, A. (2001). Döviz Kurlarının Belirlenmesinde Parasal Modellerin Başarısını Etkileyen Faktörler, *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 125-146.

Ayhan, A. D. (2008). *Kur Rejimlerinin Makroekonomik Değişkenlerin Oynaklığına Etkisi: Türkiye Örneği*, Doktora Tezi, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Aytaç, A. (2004). *Döviz Kuru Rejimlerinin Ekonomik Etkileri: Türkiye Örneği (1980-2001)*, Doktora Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bayraktar, M. E. (2011). *Türkiye Ekonomisinde Döviz Kuru Dalgalanmalarının Boyutları, Etkileri ve Sonuçları*, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bayraktutan, Y. ve Demirtaş, I. (2011). Gelişmekte Olan Ülkelerde Cari Açığın Belirleyicileri: Panel Veri Analizi, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2 (22),1-28.

Cooper, R. N. (1971). *An Assessment of Currency Devaluation in Developing Country*, pp. 472-513, (Ed. G. Ranis), Government and Economic Development, New Haven: Yale University Press

Coşkun, M. ve Taylan, A. S. (2009). Döviz Kurlarındaki Değişim İhracat ve İthalat Hacmini Etkiler mi? 1999-2007 Türkiye Örneği, *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi*, 24(1), 157-168.

Cömert, H. (2016). İmkansız Üçleme’den İmkansız İkilem’e: Bretton Woods Dönemi Ve Sonrası Para Politikası, *Hacettepe University Journal of Economics and Administrative Sciences*, 34 (1), 115-136.

Çağlar, Ü. (2003). *Döviz Kurları Uluslararası Para Sistemi ve Ekonomik İstikrar*, İstanbul: Alfa Yayınları.

Çiçek, S. (2006). *Türkiye’de Döviz Kuru Sistemleri Ve Politikalarının İhracata Etkileri (1980–2004)*, Yüksek Lisans Tezi T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Çolak, Ö. F. ve Barışık, S. (2009). Para Kurulu Sistemi Uygulanabilirlik Endeksi:1990-2006 Dönemi Türkiye Uygulaması. *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, 32, 1-20.

Değer, O. ve Demir, M. (2015). Reel Efektif Döviz Kuru ve Dış Ticaret Hacmi Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 52(604), 7-21.

Değer, O. ve Demir, M. (2015). Reel Efektif Döviz Kuru ve Dış Ticaret Hacmi Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 52(604), 7-21.

Demircioğlu, M. (2009). *Döviz Kuru Politikaları ve Dış Ticaret 1980 Sonrası Türkiye Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Demirtaş, G. ve Demirhan, B. (2013). Gelişmekte olan ülkelerde döviz kuru politikaları ihracat ve ithalat üzerinde bir etkiye sahip midir?, *İktisat İşletme ve Finans* 28 (326), 93-116.

Diaz, A. (1980). *Exchange Rates and the Terms of Trade in the Argentine Republic 1913-1976*, Economic Growth Centre Discussion Paper, No. 341.

Dinçer, N. N. (2005). *Döviz Kuru Dalgalanmalarının Asimetrik Etkileri: Türkiye Örneği*, DPT Uzmanlık Tezleri, No.2682, Ankara.

Doğukanlı, H. (2001). *Uluslararası Finans*. Adana: Nobel Kitabevi.

Engle, R. F. ve C. W. J. I. Granger. (1987). Co-integration and Error Correction: Representation, Estimation and Testing. *Econometrica*. 55. 2 , 251-276.

Erdoğan, S. (2005). Alternatif Para Politikaları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (9): 34-54.

Erkılınç, A. (2006). Türkiye’de Cari Açığın Belirleyicileri, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara.

Eroğlu, N., Aydın, H. İ. ve Kesbiç, C. Y. (2016). *Para-Banka ve Finans*, Ankara: Orion Kitabevi.

Ersungur, Ş. M., Doru, Ö. ve Aslan, M. B. (2017). Türkiye’de GSYH ve Döviz Kuru Hareketlerinin Cari Denge Üzerindeki Etkisi: Var Analizi Yaklaşımı, *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 31(3).

EVDS (2018). Kurlar-Reel Efektif Döviz Kuru-TÜFE Bazlı (2003=100)(Aylık), <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>, (Erişim Tarihi: 16.12.2018).

Gacener, A. (2008). Türkiye’de Denge Döviz Kurunun Belirlenmesinde Portföy Yaklaşımı, Doktora Tezi, T. C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Göçer, İ. Gerede, C. ve Kutbay, H. (2014), “Dış Ticarete Rekabet Gücünün Belirleyicisi Olarak Ar-Ge ve Inovasyon: Ekonometrik Bir Analiz”, 15th International Symposium on Econometrics, Operations Research and Statistics 22-25 May 2014 Suleyman Demirel University, Turkey.

Gök, B. (2006). *İkili Açık Hipotezi ve Türkiye Uygulaması*, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Granger, C. W. (1969). Investing Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods, *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 37(3), 424-438.

Gujarati, N. G. ve D. C. Porter. (2012). *Temel Ekonometri*, Çev. Ümit Şenesen ve Gülay Günlük Şenesen, İstanbul: Literatür Yayıncılık, Orijinali: 5. Basım.

Gül, E. ve Ekinci, A. (2006a). Türkiye’de Reel Döviz Kuru ile İhracat ve İthalat Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1990-2006, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 165-190. (<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/55383>) .

Gül, E. ve Ekinci, A. (2006b) Türkiye’de Enflasyon ve Döviz Kuru Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1984-2003, *Sosyal Bilimler Dergisi*,1, 91-106. (<https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11421/431/342578.pdf?sequence=1&isAllowed=y>) .

Güneş, S., Gürel, S. P. ve Cambazoğlu, B. (2013). Dış Ticaret Hadleri, Dünya Petrol Fiyatları ve Döviz Kuru İlişkisi, Yapısal VAR Analizi: Türkiye Örneği, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9 (20), 1-17.

Güney, A. (2015). *Döviz Kuru Teorileri ve Türkiye’de Döviz Kurunun Belirleyicileri*, Doktora Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Güran, N. (1987). *Döviz Kuru Sistemleri ve Ekonomik Denge*. İzmir: 9 Eylül Üniversitesi Yayınları.

Hauser, M. (2009). Vector error correction model, VECM, Cointegrated VAR. http://statmath.wu.ac.at/~hauser/LVs/FinEtricsQF/FEtrics_Chp4.pdf, (Erişim Tarihi: 17.12.2018).

Hepaktan, C. E. (2016). Yapısal Kırılmalar Altında Türkiye’de J Eğrisinin Analizi, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(4), 75-102.

Hjalmarsson, E. and Österholm, P. (2007). Testing for Cointegration Using the Johansen Methodology when Variables are NearIntegrated. IMF Working Paper, WP/07/141.

In, F. ve Menon, J. (1996). The Long Run Relationship between the Real Exchange Rate and Terms of Trade in OECD Countries, *Applied Economics*, 28,1075-1080.

Işık, N. (2005). Dışa Açılma ve Para Politikasının Döviz Kur Üzerindeki Etkileri: Bir Uygulama., İktisat İşletme ve Finans Dergisi, 131, 120-127.

Işık, S. ve Duman, K. (2008). Enflasyon Hedeflemesi Ve Dalgalı Döviz Kuru: Bazı Ülke Deneyimleri, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (15) 2008, 50-86.

Johansen, S. (1988). Statistical Analysis of Cointegration Vectors. *Journal of Economic Dynamics and Control*. 12, 231-254.

Kahyaoğlu, H. ve Abuk Duygulu, A. (2005). Finansal Varlık Fiyatlarındaki Değişme – Parasal Büyüklükler Etkileşimi. *D.E.Ü.İ.İ.B.F.Dergisi*, 20(1), 63-85.

Kahyaoğlu, H. ve Abuk Duygulu, A. (2005). Finansal Varlık Fiyatlarındaki Değişme – Parasal Büyüklükler Etkileşimi. *D.E.Ü.İ.İ.B.F.Dergisi*, 20(1), 63-85.

Kanioura, A. and Turner, P. (2003). The Error Correction Model as a Test for Cointegration. Sheffield Economic Research Paper Series, SERP Number: 2003001.

Kaplan, F. ve Yapraklı, S. (2014). Ekonomik Kırılganlık Endeksi Göstergelerinin Döviz Kuru Üzerindeki Etkileri: Kırılgan 12 Ülke Üzerine Panel Veri Analizi, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 6 (3), 111-121.

Karacan, R. (2010). Faiz, Döviz Kuru İlişkisinin Makroekonomik Performansa Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (20), 72-92.

Karagöz, H. (2009). *Döviz Kuru Dış Ticaret İlişkisi*. KTO Yayınları, Konya.

Karagöz, K. ve Şen, A. (2010). Döviz Kuru Rejimi Ticari Rekabet Gücü İlişkisi, *Akademik Bakış Dergisi*, 21, 1-12.

Karamelikli, H. ve Bayar, Y. (2016). Makroekonomik ve Finansal İstikrarın Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, ICAFR 16 Özel Sayısı, 225-236.

Karaş, G. ve Karaş, E. (2017). Reel Efektif Döviz Kuru, İhracat ve İthalat Arasındaki İlişki: Türkiye Özelinde Ekonometrik Bir Değerlendirme. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 27-46.

Karlık, R. (2013). *Uluslararası Ekonomi*. İstanbul: Beta Basım A.Ş.

Kasman, A. ve Kasman, S. (2005). Reel Efektif Döviz Kurunun İhracat Arzı Üzerine Etkisi, *Öneri Dergisi*, 6 (23), 198-203.

Kepenek, Y. ve Yentürk, N. (2010). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kıpıcı, A. ve Kesriyeli, M. (1997). Reel Döviz Kuru Tanımları ve Hesaplama Yöntemleri, *İktisat İşletme ve Finans*, 12(131), 16-22.

Kızıldere, C. (2012). *Dış Ticaretin Döviz Kuru Değişimlerine Duyarlılığı: Seçilmiş Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye Üzerine Bir İnceleme*, Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kibritçioğlu, A., Kibritçioğlu, B. (2004). *Türkiye’de Uzun Dönem Reel Döviz Kuru Dengesizliği 1987-2003*. Ankara: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi.

Koch, P. D. ve Rosensweigh, J. A. (1992). The Dollar and the US Terms of Trade, *Journal of Macroeconomics*, 14, 467-486.

Kotan, Z.(2002). *Uluslararası Rekabet Gücü Göstergeleri: Türkiye Örneği*. Ankara: TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü.

Koya, S. and Orden, D. (1994). Terms of Trade and the Exchange Rates of New Zealand and Australia, *Applied Economics*, 26, 451-457.

KTO (2017). *Konya Ekonomi Raporu 2017*, Konya: Konya Ticaret Odası.

Mangır F., Karaçor Z. ve Kartal M. (2017). “Konya Dış Ticaretinin Belirleyicileri: Çekim Modeli Analizi”, I. Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Kongresi, Konya, Türkiye

McKenzie, I. M. (1986). Australia's Real Exchange Rates During the Twentieth Century, *Economic Record*, 62,69-78.

MEVKA, (2016). *Konya İl Yatırım Destek ve Tanıtım Stratejisi (2017-2023)*, Konya. Mevlana Kalkınma Ajansı.

Mike, F. (2018). Faiz Oranı Paritesi ve Etkin Piyasa Hipotezinin Gelişen Piyasa Ekonomileri İçin Test Edilmesi, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 13(1), 65-86.

Müslümov, A. (2003). *Döviz Kuru Sistemleri ve Türkiye'de Uygulanan Döviz Kuru Sistemlerinin Ekonomiye Etkileri*. İstanbul: TÜGİAD Yayınları.

Oksay, S. (2001). *Döviz Kuru ve Ödemeler Bilançosu Politikaları: Türkiye (1923-2000)*. İstanbul: Beta Basım.

Onafowora, O. (2003). Exchange Rate and Trade Balance in East Asia: Is There a J-Curve?, *Acces Econ*, 5 (18),1-13.

Ökte, K. S. (2011). Ödemeler Dengesine Parasal Yaklaşım: Bir İnceleme, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(35), 221-236.

Önder, Y. (2007). *Dalgalanma Korkusu ve Türkiye Örneği*, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB Piyasalar Genel Müdürlüğü. Ankara.

Örücü, E. (2016). Döviz Kurlarının Belirlenmesinde Parasalcı Yaklaşım: Türkiye Örneği, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, KOSBED*, 32, 101-122.

Özatay, F. (2011). *Parasal İktisat, Kuram ve Politika*, Ankara: Efil Yayınları.

Özkan, F. (2003). *Denge Reel Kur Hesaplama Yöntemleri Ve Reel Kur Dengesizliğinin Ölçülmesi: Türk Lirası Üzerine Bir Çalışma*. Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara.

Öztürk, İ. ve Acaravcı, A. (2006). Döviz Kurundaki Değişkenliğin Türkiye İhracatı Üzerine Etkisi: Ampirik Bir Çalışma, *Review Of Social, Economic & Business Studies*, 2, 197-206.

Öztürk, K. (2010). *Döviz Kuru Oynaklığı ve Döviz Kuru Oynaklığının Faiz Oranı Oynaklığı ile Olan İlişkisi: Türkiye Örneği*, Ankara: Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü.

Parasız, İ. (1998). *Modern Para Teorisi*. Bursa: Ezgi Yayınları.

Pazarlıoğlu, M. V. ve Güloğlu, S. (2007). Türkiye'nin Döviz Kurunun Belirlenmesinde Monetarist Yaklaşım, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12(3),19-34.

Pirimbaev, J. ve Oskonbaeva, Z. (2015). Kırgızistan Dış Ticaret Dengesinin Belirleyicileri, *Sosyoekonomi*, 23(25), 79-91.

SARI, A. (2010). Döviz Kuru Oynaklığının İthalata Etkileri: Türkiye Örneği, *Ekonometri ve İstatistik*, 11, 31-44.

Saygılı H., Saygılı M., Yılmaz G. (2010). *Türkiye İçin Yeni Reel Efektif Döviz Kuru Endeksleri*. Ankara: TCMB Çalışma Tebliği No:10/12.

Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*. İstanbul: Güzem Yayınları.

Sloman, J. (2004). *Makro İktisat*. (Çev: A. Çakmak), İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.

Somçağ, S.(2006), Türkiye'nin Ekonomik Krizi Ortaya Çıkışı ve Çözüm Yolları, 2006 Yayınevi, İstanbul.

Stučka, T. (2004). The Impact of Exchange Rate Changes on the Trade Balance in Croatia, *IMF Working Papers*, 65(4),1-29.

Şahin, Y. B. (2010). Türkiye İçin Denge Döviz Kuru Tahmini, Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun.

Taban, S. (2004). Döviz Kuru Rejimleri Türkiye’de Bir İstikrar Politikası Aracı Olarak Kullanılabilir Mi?, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 129-145.

Tanrıöver, B., Biçer, B. ve Erdoğan, E. (2016). Döviz Kuru Belirsizliğinin İhracat Üzerine Etkisi: Osmaniye İli Örneği, *International Journal of Social Science*, 52, 105-118.

Tarı, R. (2012). Ekonometri. (8. Basım). Umuttepe Yayınları, Kocaeli.

TCMB (2018). Reel Efektif Döviz Kuru. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/02713545-8428-49ab-a9d9-0f770895d513/REER>

Metaveri.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-02713545-8428-49ab-a9d9-0f770895d513-mcGWE.V, (Erişim Tarihi: 15.12.2018).

TUIK (2018). İllere göre ihracat. www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=646, (Erişim Tarihi: 15.12.2018).

Tunç, H. (2001). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Sümer Yayınevi.

Uzunoğlu, S. (2003). *Para ve Döviz Piyasaları*, Literatür Yayıncılık, İstanbul.

Uzunoğlu, S., Kerem Alkin, K. ve Gürlehel, C. F. (2005). *Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Gelişmekte Olan Ülkelerde Makroekonomik Etkileri ve Türkiye*, İstanbul: İMKB Araştırma Yayınları.

Ünsal, E. (2005). *Makro İktisat*. Ankara: İmaj Yayınevi.

Vogelsang, T. J. (1993). Unpublished Computer Program.

Vogelsang, T. J. ve P. Perron. (1998). Additional Test for Unit Root Allowing for a Break in the Trend Function at an Unknown Time. *International Economic Review*, 39, 1073–1100.

Yalçın, K. (2008). *Uluslararası Finansman*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Yalta, A. T. (2011). Zaman Serileri Ekonometrisine Giriş. Duraganlık ve Duragan-Dışılık.

file:///D:/G%C3%BCncel%20%C3%87al%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1m%20T
emmuz%202018/Alt%C4%B1n%20Kalem/1/ekonometri2-tuba-24-duraganlik-ve-
duragan-disilik.pdf, (Erişim Tarihi: 16.12.2018).

Yamak, R. ve Korkmaz, A. (2005). Reel Döviz Kuru ve Dış Ticaret Dengesi İlişkisi. *İ. Ü. İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 2 (1), 11 -29.

Yanar, R. (2008). Gelişmekte Olan Ülkelerde Döviz Kuru Rejim Tercihinin Makro Ekonomik Performans Üzerine Etkileri. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (2), 255-270.

Yapraklı, S. (2009). Türkiye’de Esnek Döviz Kuru Rejimi Altında Dış Açıkların Belirleyicileri: Sınır Testi Yaklaşımı, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, (65), 4, 141-164.

Yıldıran, M. (2004). İhracat Yapan İşletmelerin Kur Riski Yönetiminde Yeni Mali Yöntemleri Kullanım Sıklığı Üzerine Bir İnceleme, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(2), 341-352.

Yıldırım, K., Karaman, D. ve Taşdemir, M. (2008). *Makroekonomi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Yıldırım, M. (2001). Para Kurulu ve Türkiye Kasım 2000 Krizi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 18-24.

Yılmaz, A. ve Altay, H. (2016). İthal Ham Petrol Fiyatları ve Döviz Kuru Arasındaki Eşbütünlük ve Oynaklık Yayılma Etkisinin İncelenmesi: Türkiye Örneği, *Ege Akademik Bakış*, 16(4), 65-671.

Yılmaz, M. K. (2002). *Döviz Vadeli İşlem Sözleşmeleri (Currency Futures)*, İstanbul: Der Yayınları.

Zengin, A. (2000). Reel Döviz Kuru Hareketleri ve Dış Ticaret Fiyatları (Türkiye Ekonomisi Üzerine Bulgular), *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(2), 27- 41.

Zengin, A. ve Terzi, H. (1995). Türkiye’de Kur Politikası, İthalat, İhracat ve Dış Ticaret Dengesi İlişkisinin Ekonometrik Analizi, *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 11(1-2), 247-266.

EKLER

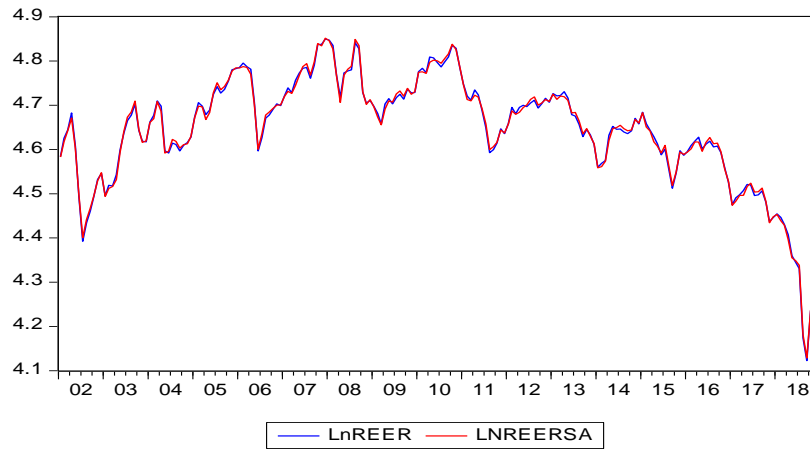
Ek 1: Veri Setine Ait Tanımlayıcı İstatistikler

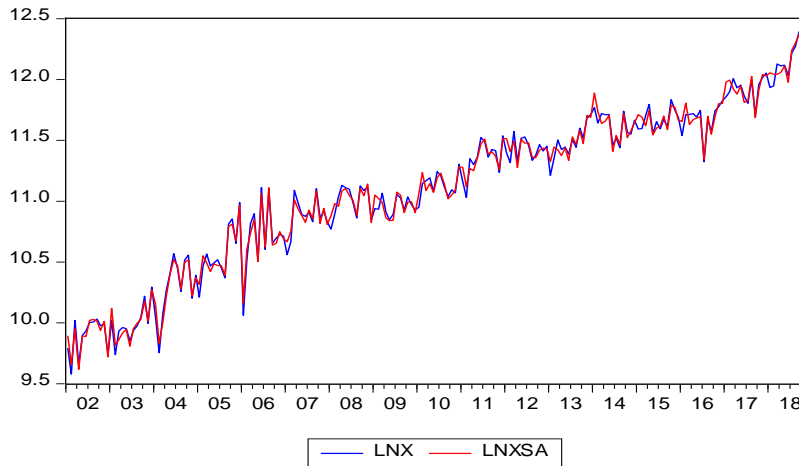
	<i>LnXSA*</i>	<i>LnREERSA*</i>
Ortalama	11.09066	4.64854
Ortanca	11.11408	4.667677
En Büyük	12.37174	4.851696
En Küçük	9.6180	4.128507
Standart Sapma	0.6470	0.120574
Çarpıklık	-0.3906	-1.151051
Basıklık	2.3303	5.355107
Jarque-Bera	8.9129	91.28889
Olasılık Değeri	0	0
Toplam	2240.314	939.005
Standart Sapmaların Kareleri Toplamı	84.1506	2.92215
Gözlem Sayısı	202	202

Not: Serilerin isimlerinin sonundaki SA; Seasonal Adjusted (mevsim etkilerinden arındırılmış) ifadesinin baş harfleridir.

Bu tabloda serilerin en büyük ve en küçük değerlerinin birbirine yakın olduğu görülmekte olup, bu durum analiz sonucunda değişen varyans sorununun ortaya çıkma riskini azaltmaktadır.

Ek 2: Serilerin Normal Hallerinin ve Mevsim Etkilerinden Arındırılmış Hallerinin Grafikleri

Bu grafiklerde mevsim etkilerinden arındırılmış serilerin, mevsim etkilerinden kaynaklanan sivriliklerden kısmen arındırılmış olduğu görülmektedir.

Ayrıca REER'e ait grafiğin 2008 yılına kadar artmış olması, bu dönemde dış ticarete rekabet gücünü azaltıcı faktörlerin olduğunu, sonrasındaki azalış ise ülkenin dış ticaret rekabet gücünün arttığını göstermektedir.

İhracat serisinin ise 2008-2009 dönemindeki küçük bir kesintiye karşın, sürekli artma eğiliminde olduğu görülmektedir.

Ek 3: Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testine Ait Ekran Görüntüleri

LnXSA Düzey Değeri		
Unit Root with Break Test on LNXSA		
Null Hypothesis: LNXSA has a unit root		
Trend Specification: Intercept only		
Break Specification: Intercept only		
Break Type: Innovational outlier		
Break Date: 2003M03		
Break Selection: Minimize Dickey-Fuller t-statistic		
Lag Length: 0 (Automatic - based on Akaike information criterion, maxlag=14)		
	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-2.372815	0.9326
Test critical values:		
1% level	-4.949133	
5% level	-4.443649	
10% level	-4.193627	

LnXSA Birinci Farkı

Unit Root with Break Test on D(LNXSA)

Null Hypothesis: D(LNXSA) has a unit root
 Trend Specification: Intercept only
 Break Specification: Intercept only
 Break Type: Innovational outlier

Break Date: 2002M12
 Break Selection: Minimize Dickey-Fuller t-statistic
 Lag Length: 0 (Automatic - based on Akaike information criterion,
 maxlag=14)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-26.67325	< 0.01
Test critical values:		
1% level	-4.949133	
5% level	-4.443649	
10% level	-4.193627	

LnREERSA Düzey Değeri

Unit Root with Break Test on LNREERSA

Null Hypothesis: LNREERSA has a unit root
 Trend Specification: Trend and intercept
 Break Specification: Trend and intercept
 Break Type: Innovational outlier

Break Date: 2008M10
 Break Selection: Minimize Dickey-Fuller t-statistic
 Lag Length: 3 (Automatic - based on Akaike information criterion,
 maxlag=14)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-3.972391	0.5409
Test critical values:		
1% level	-5.719131	
5% level	-5.175710	
10% level	-4.893950	

*Vogelsang (1993) asymptotic one-sided p-values.

LnREERSA Birinci Farkı

Unit Root with Break Test on D(LNREERSA)

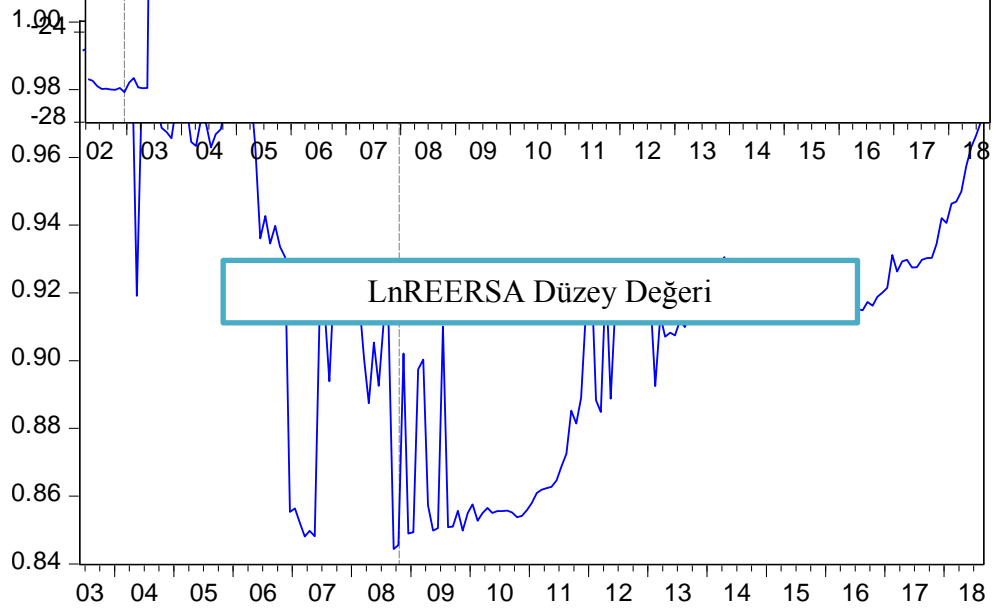
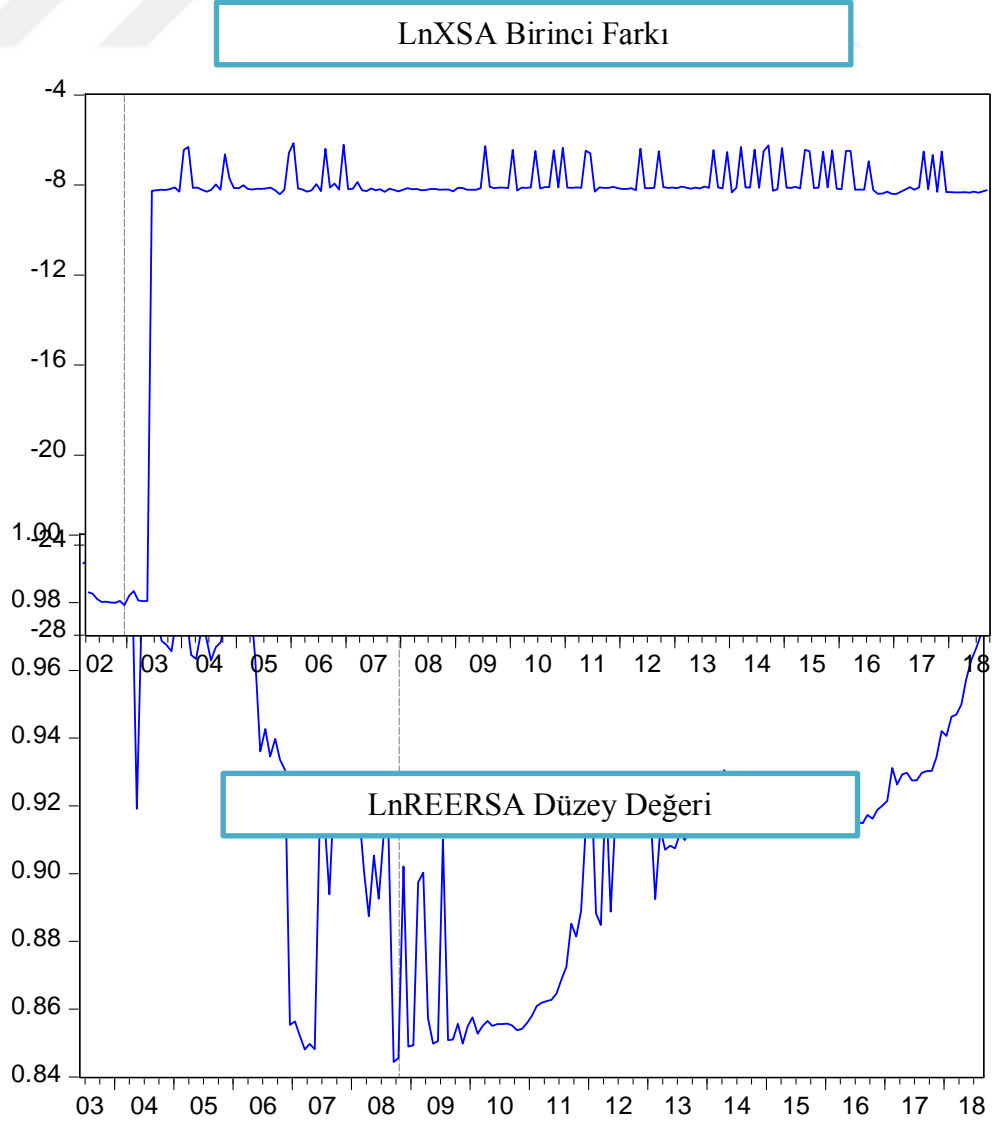
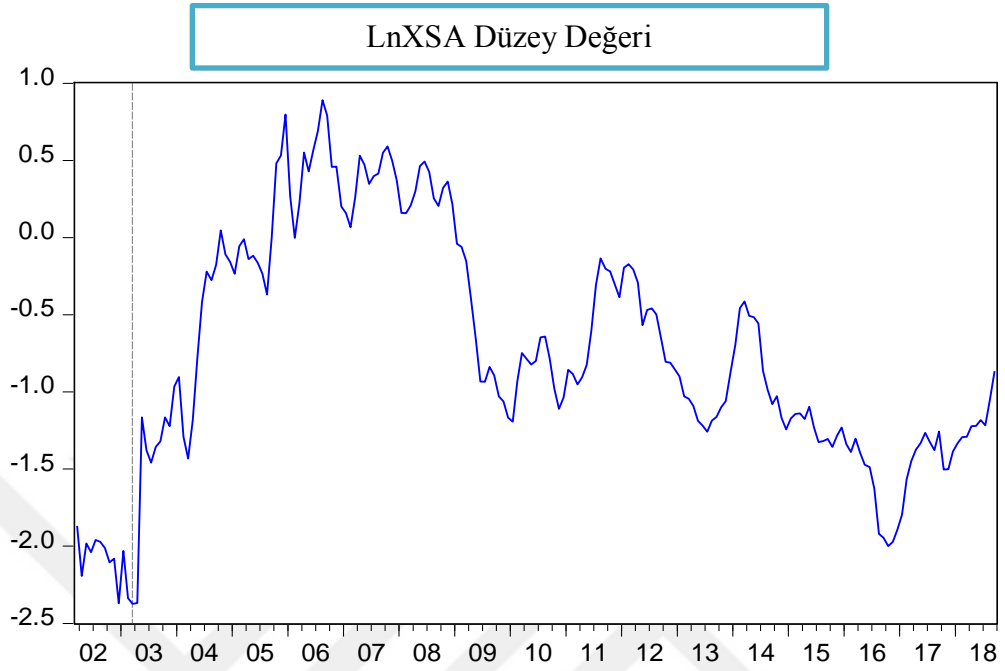
Null Hypothesis: D(LNREERSA) has a unit root
 Trend Specification: Intercept only
 Break Specification: Intercept only
 Break Type: Innovational outlier

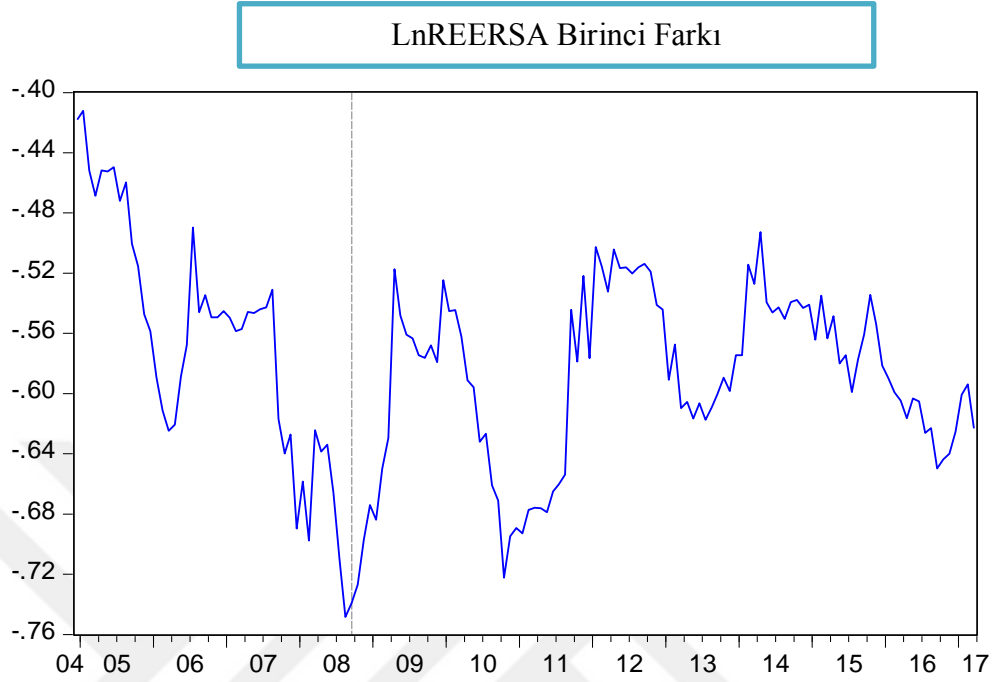
Break Date: 2008M09
 Break Selection: Minimize intercept break t-statistic
 Lag Length: 13 (Automatic - based on Akaike information criterion,
 maxlag=14)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-5.776826	< 0.01
Test critical values:		
1% level	-4.734858	
5% level	-4.193627	
10% level	-3.863839	

*Vogelsang (1993) asymptotic one-sided p-values.

Ek 4: Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi Grafikleri

Ek 5: Optimum Gecikme Uzunluğu Belirleme Kriterleri

VAR Lag Order Selection Criteria

Endogenous variables: LNXSA LNREERSA

Exogenous variables: C

Date: 02/23/19 Time: 16:19

Sample: 2002M01 2018M10

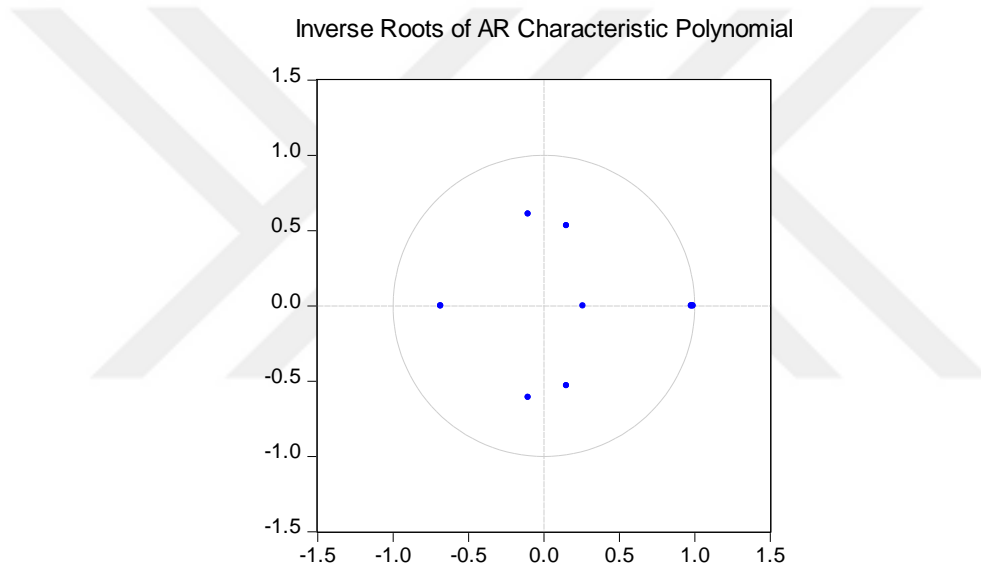
Included observations: 194

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-25.18734	NA	0.004537	0.280282	0.313971	0.293924
1	476.8098	988.4686	2.67e-05	-4.853709	-4.752642	-4.812784
2	518.7435	81.70584	1.81e-05	-5.244778	-5.076332	-5.176570
3	533.2336	27.93450	1.62e-05	-5.352924	-5.117099*	-5.257432
4	540.8143	14.45807*	1.56e-05*	-5.389838*	-5.086635	-5.267063*
5	543.8497	5.726488	1.58e-05	-5.379893	-5.009312	-5.229834
6	548.0046	7.752996	1.58e-05	-5.381491	-4.943530	-5.204148
7	549.6396	3.017212	1.62e-05	-5.357109	-4.851770	-5.152483
8	551.6756	3.715176	1.65e-05	-5.336862	-4.764145	-5.104953

* indicates lag order selected by the criterion
 LR: sequential modified LR test statistic (each test at 5% level)
 FPE: Final prediction error
 AIC: Akaike information criterion
 SC: Schwarz information criterion
 HQ: Hannan-Quinn information criterion

Bu tabloda LR, FPE, AIC ve HQ kriterleri temel alınarak, optimum gecikme uzunluğu 4 olarak belirlenmiştir.

Ek 6: 4 Gecikmeli VAR Modelinin İstikrarlı Olduğuna İlişkin Ters Polinomal Kökler Grafiği

Ek 7: 4 Gecikmeli VAR Modeline Ait Otokorelasyon Testi Sonuçları

VAR Residual Serial Correlation LM Tests

Date: 02/23/19 Time: 16:24

Sample: 2002M01 2018M10

Included observations: 198

Null hypothesis: No serial correlation at lag h

Lag	LRE* stat	df	Prob.	Rao F-stat	df	Prob.
1	9.488659	4	0.0500	2.396153	(4, 372.0)	0.1500
2	8.787382	4	0.0666	2.216968	(4, 372.0)	0.0666
3	5.267706	4	0.2609	1.322714	(4, 372.0)	0.2609
4	9.782631	4	0.0443	2.471367	(4, 372.0)	0.1443

Null hypothesis: No serial correlation at lags 1 to h

Lag	LRE* stat	df	Prob.	Rao F-stat	df	Prob.
1	9.488659	4	0.0500	2.396153	(4, 372.0)	0.2500
2	20.37768	8	0.0090	2.597289	(8, 368.0)	0.1190
3	21.00984	12	0.0502	1.777211	(12, 364.0)	0.3503
4	30.46411	16	0.0157	1.947398	(16, 360.0)	0.2158

*Edgeworth expansion corrected likelihood ratio statistic.

Bu tabloda olasılık değerlerinin 0.05'ten büyük olması, bu VAR modelinde otokorelasyon sorununun olmadığını göstermektedir.

Ek 8: 4 Gecikmeli VAR Modeline Ait Değişen Varyans Testi Sonuçları

VAR Residual Heteroskedasticity Tests (Levels and Squares)

Date: 02/23/19 Time: 16:25

Sample: 2002M01 2018M10

Included observations: 198

Joint test:

Chi-sq	df	Prob.
79.05769	48	0.1232

Individual components:

Dependent	R-squared	F(16,181)	Prob.	Chi-sq(16)	Prob.
res1*res1	0.054126	0.647337	0.8417	10.71693	0.8266
res2*res2	0.228055	3.342047	0.0000	45.15495	0.0001
res2*res1	0.108302	1.373966	0.1588	21.44375	0.1621

Bu tabloda olasılık değerlerinin 0.05'ten büyük olması, bu VAR modelinde değişen varyans sorununun olmadığını göstermektedir

Ek 9: Johansen Eşbütünleşme Testine Ait Ekran görüntüsü

Johansen Cointegration Test				
Date: 02/23/19 Time: 16:20				
Sample (adjusted): 2002M05 2018M10				
Included observations: 198 after adjustments				
Trend assumption: Quadratic deterministic trend				
Series: LNXSA LNREERSA				
Lags interval (in first differences): 1 to 3				
Unrestricted Cointegration Rank Test (Trace)				
Hypothesized No. of CE(s)	Eigenvalue	Trace Statistic	0.05 Critical Value	Prob.**
None *	0.100110	22.37192	18.39771	0.0132
At most 1	0.007478	1.486289	3.841466	0.2228
Trace test indicates 1 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level				
* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level				
**Mackinnon-Haug-Michelis (1999) p-values				
Unrestricted Cointegration Rank Test (Maximum Eigenvalue)				
Hypothesized No. of CE(s)	Eigenvalue	Max-Eigen Statistic	0.05 Critical Value	Prob.**
None *	0.100110	20.88563	17.14769	0.0136
At most 1	0.007478	1.486289	3.841466	0.2228
Max-eigenvalue test indicates 1 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level				
* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level				
**Mackinnon-Haug-Michelis (1999) p-values				

Ek 10: Uzun Dönem Analizi Sonuçları

Vector Error Correction Estimates	
Vector Error Correction Estimates	
Date: 02/23/19 Time: 16:48	
Sample (adjusted): 2002M10 2018M10	
Included observations: 193 after adjustments	
Standard errors in () & t-statistics in []	
Cointegrating Eq:	CointEq1
LNKSA(-1)	1.000000
LNREERSA(-1)	0.562020 (0.22159) [2.31120]
K2008(-1)	1.136695 (0.87813) [1.29446]
C	-14.63782 (8.39781) [-1.74305]

VEC yönteminin işleyişi gereği, bu tabloda elde edilen verilere normalleştirme yapılmakta ve elde edilen bulgular eşitliğin diğer tarafına gönderilerek yorumlanmaktadır.

Ek 11: Kısa Dönem Analizi Sonuçları

Error Correction:	D(LNXSA)	D(LNREERSA)	D(K2008)
CointEq1	-0.054064 (0.01119) [-4.83146]	-0.001293 (0.00247) [-0.52343]	-0.004160 (0.00875) [-0.47563]
D(LNXSA(-1))	-0.805266 (0.07551) [-10.6647]	-0.004610 (0.01667) [-0.27646]	0.058071 (0.05903) [0.98384]
D(LNXSA(-2))	-0.537438 (0.09655) [-5.56629]	-0.018076 (0.02132) [-0.84773]	-0.036120 (0.07548) [-0.47856]
D(LNXSA(-3))	-0.517830 (0.10504) [-4.92966]	0.012729 (0.02320) [0.54873]	-0.089934 (0.08211) [-1.09523]
D(LNXSA(-4))	-0.441263 (0.10913) [-4.04340]	0.020565 (0.02410) [0.85331]	-0.033850 (0.08531) [-0.39679]
D(LNXSA(-5))	-0.381327 (0.10930) [-3.48877]	0.013964 (0.02414) [0.57852]	0.040735 (0.08544) [0.47675]
D(LNXSA(-6))	-0.226689 (0.10502) [-2.15853]	-0.000461 (0.02319) [-0.01990]	0.060363 (0.08210) [0.73528]
D(LNXSA(-7))	-0.330149 (0.09797) [-3.36975]	-0.014205 (0.02164) [-0.65654]	0.054514 (0.07659) [0.71179]

Ek 12: Nedensellik Testi Sonuçları

D(LNXSA(-8))	-0.241910 (0.07731) [-3.12928]	0.002939 (0.01707) [0.17216]	0.038682 (0.06043) [0.64011]
D(LNREERSA(-1))	-1.217753 (0.37849) [-3.21738]	0.371158 (0.08358) [4.44050]	-0.210473 (0.29587) [-0.71136]
D(LNREERSA(-2))	-0.693299 (0.39753) [-1.74402]	-0.364031 (0.08779) [-4.14666]	0.320986 (0.31075) [1.03293]
D(LNREERSA(-3))	-0.095646 (0.43351) [-0.22063]	0.138372 (0.09574) [1.44536]	-0.319586 (0.33888) [-0.94306]
D(LNREERSA(-4))	-0.248579 (0.43200) [-0.57541]	-0.054806 (0.09540) [-0.57447]	-0.138988 (0.33770) [-0.41157]
D(LNREERSA(-5))	-0.301895 (0.42816) [-0.70511]	-0.138542 (0.09455) [-1.46524]	0.623114 (0.33470) [1.86173]
D(LNREERSA(-6))	-0.325481 (0.42813) [-0.76024]	0.148424 (0.09455) [1.56984]	-0.753480 (0.33468) [-2.25137]
D(LNREERSA(-7))	-0.095260 (0.42061) [-0.22648]	-0.035490 (0.09289) [-0.38208]	0.173212 (0.32880) [0.52680]
D(LNREERSA(-8))	0.005913 (0.38956) [0.01518]	0.030547 (0.08603) [0.35508]	-0.039634 (0.30453) [-0.13015]
D(K2008(-1))	-0.000652 (0.10002) [-0.00652]	0.016502 (0.02209) [0.74710]	0.011335 (0.07819) [0.14497]
D(K2008(-2))	-0.071624 (0.10003) [-0.71605]	-0.014748 (0.02209) [-0.66762]	0.038676 (0.07819) [0.49463]
D(K2008(-3))	-0.016405 (0.09923) [-0.16532]	-0.022993 (0.02191) [-1.04922]	-0.017563 (0.07757) [-0.22641]
D(K2008(-4))	-0.149710 (0.09962) [-1.50276]	-0.011312 (0.02200) [-0.51416]	0.006358 (0.07788) [0.08164]
D(K2008(-5))	-0.110059 (0.10002) [-1.10033]	-0.019574 (0.02209) [-0.88614]	0.039064 (0.07819) [0.49960]
D(K2008(-6))	-0.097074 (0.09979) [-0.97279]	0.018031 (0.02204) [0.81821]	-0.057858 (0.07801) [-0.74170]
D(K2008(-7))	-0.061067 (0.10025) [-0.60914]	0.003355 (0.02214) [0.15157]	-0.001518 (0.07837) [-0.01937]
R-squared	0.476658	0.219033	0.094484
Adj. R-squared	0.401895	0.107467	-0.034875
Sum sq. resids	2.963667	0.144534	1.811032
S.E. equation	0.132819	0.029331	0.103827
F-statistic	6.375569	1.963251	0.730399
Log likelihood	129.1542	420.6486	176.6834
Akaike AIC	-1.079318	-4.099986	-1.571849
Schwarz SC	-0.656690	-3.677358	-1.149221
Mean dependent	0.012017	-0.001191	0.000000
S.D. dependent	0.171740	0.031047	0.102062

Pairwise Granger Causality Tests			
Date: 02/23/19 Time: 21:32			
Sample: 2002M01 2018M10			
Lags: 4			
Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
LNKSA does not Granger Cause LNREERSA	198	1.27155	0.2827
LNREERSA does not Granger Cause LNKSA		3.08249	0.0173

